

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

EVALDAS JAKŠTAS
CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

NETEISĖTŲ VEIKSMŲ IR KALTĖS KAIP DVIEJŲ DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS
SĄLYGŲ SKIRIAMOJI RIBA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Simona Drukteinienė

Vilnius, 2016

Turinys

SANTRUMPŲ SAŖAŠAS.....	4
ĮVADAS.....	5
1. NETEISĖTUMO IR KALTĖS SAMPRATŲ RAIDA.....	10
1.1. Kaltės ir neteisėtumo samprata romėnų teisėje.....	10
1.2. Kaltės ir neteisėtumo samprata pagrindinėse Europos jurisdikcijose	14
1.2.1. Prancūzų deliktų teisės sistema.....	15
1.2.2. Vokiečių deliktų teisės sistema.....	17
1.2.3. Anglų deliktų teisės sistema.....	20
1.2.4. Skandinavų deliktų teisės sistema.....	24
1.3. Kaltės ir neteisėtumo sąlygų reglamentavimo ir aiškinimo skirtumai 2000 m. ir 1964 m. Lietuvos civiliniuose kodeksuose.....	26
2. NETEISĖTUMAS.....	30
2.1. Teisėtų ir neteisėtų veiksmų skiriamoji riba	31
2.2. Neteisėti veiksmai: savarankiška deliktinės atsakomybės sąlyga ar sudedamoji kaltės kaip deliktinės atsakomybės sąlygos dalis?.....	34
2.3. Vertintinas veiksmų neteisėtumas ar rezultato neteisėtumas?	44
3. KALTĖ.....	48
3.1. Kaltė deliktų teisėje – objektyvi ar subjektyvi kategorija?	48
3.2. Reikalaujamas elgesio standartas ir jo vertinimo kriterijai.....	57
3.3. Kaltės prezumpcija deliktinėje atsakomybėje ir jos įtvirtinimo pagrindumas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse	65
IŠVADOS.....	69
LITERATŪRA.....	71
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	78
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	79

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	81
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	83

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- LR Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija.
- PETL – Europos deliktų teisės principai (angl. *Principles of European Tort Law*).
- DCFR – Bendros principų sistemos projektas (angl. *Draft Common Frame of Reference*).
- LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.
- Vokietijos CK – Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*).
 - Vokietijos AT – Vokietijos Federacinės Respublikos Aukščiausiasis Teismas.
 - Šiaurės šalys – Danija, Suomija, Islandija, Norvegija ir Švedija.
 - LTSR CK – Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas.
 - LAT – Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas.
 - LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.
 - LR KT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.
 - LR CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.
 - *Supra note* – (lot. *supra* – viršuje). Trumpinys naudojamas literatūros citavimui, kai tekste, tačiau ne tame pačiame puslapyje, pateikiama kartotinė nuoroda į tą patį šaltinį.
 - *Ibid.* – (lot. *ibidem* – ten pat, toje pačioje vietoje). Trumpinys naudojamas literatūros citavimui, kai tame pačiame puslapyje (paeiliui) cituojamas prieš tai nurodyto autoriaus darbas.
 - *Op. cit.* – (lot. *opere citato* – prieš tai cituotame veikalė). Trumpinys naudojamas, kai tame pačiame puslapyje kartotinai (bet ne paeiliui) cituojamas prieš tai nurodyto autoriaus darbas.
- T. t. – taip toliau.
- Pvz. – pavyzdžiui.
- T. y. – tai yra.
- Kt. – kita.
- Pan. – panašiai.

IVADAS

Kasdienybėje žalą asmeniui ar turtui gali sukelti įvairūs veiksniai, pradedant sutarties pažeidimais ir baigiant subjektinės teisės pažeidimais. Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ (toliau tekste – LR Konstitucija) 30 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad padaryta žala turi būti atlyginama visais atvejais, o specialūs įstatymai turi numatyti teisinės priemonės bei jų taikymo tvarką, siekiant kompensuoti pažeidimu sukeltą žalą. Pažeidimu sukeltus neigiamus padarinius siekiama sumažinti arba pašalinti taikant civilinius pažeistos teisės gynybos būdus. Vienas iš tokių yra deliktinė atsakomybė – tai viena iš civilinės atsakomybės rūšių, kurios pagalba asmuo gali apginti savo pažeistas civilines teises, pažeistas kitokiais negu sutartinės prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo pagrindais.

Tinkamai savo teises asmuo gali ginti tik esant pakankamai ir tiksliai reglamentuotam apsaugos mechanizmui, kurio taikymo sąlygos, atsižvelgiant į vienodas aplinkybes, turi būti aiškinamos ir taikomos vienodai. Tačiau teisė visais laikais buvo laikoma fenomenaliu reiškiniu, kurio reikšmė gana dažnai iki galo nėra suvokiama, kadangi teisė negali stovėti vietoje – tobulėjant pasauliui, kartu privalo tobulėti ir teisė. Ši teiginį pagrindžia teisės doktrina, kurioje galima sutikti ne vieną teisės sąvokos apibrėžimą, ir nors daugelį metų teisės mokslininkai bando apibrėžti teisės sąvoką, tačiau vieningos išvados neprieita iki šiol. Visuomeniniai santykiai atsiranda bei vystosi greičiau nei teisė, todėl teisininkų ir teisės mokslininkų pareiga – padėti teisei vystytis ir prisitaikyti prie tobulėjančio pasaulio. Darbo autoriaus nuomone, teisės sąvokos nereikia įsprausti į tam tikrus rėmus, o leisti jai atspindėti pačią teisės, kaip socialinio reiškinių, esmę – nuolatinį kitimą ir prisitaikymą prie tobulėjančio pasaulio. Nagrinėjamos temos kontekste, pasakytina, kad, žiūrint per istorijos prizmę, deliktinė atsakomybė kito ir tobulėjo nuolatos, pradedant romėnų teise ir baigiant šiandieninių laikų pagrindinių Europos deliktų teisės sistemų atskirų jurisdikcijų nacionaline ar regionine Europos Sąjungos teise.

Nagrinėjant Lietuvos ir kitų Europos valstybių deliktų teisę bei atsižvelgiant į objektyvią realybę, kurią lemia daugelis natūralių veiksnių, tokių kaip kultūra, religija, ekonomika, tradicijos ir papročiai, pastebimas neteisėtumo ir kaltės kaip dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų reglamentavimo ir aiškinimo nevienodumas. Didžiausią įtaką skirtingam šių deliktinės atsakomybės sąlygų reglamentavimui ir aiškinimui turėjo teisės vienodinimo XIX – XX a. stoka. Tačiau pastebėtina, kad XXI a. Europoje buvo imtasi esminių deliktinės atsakomybės, kartu ir pagrindinių bei probleminių deliktinės atsakomybės sąlygų – neteisėtų

¹ “Lietuvos Respublikos Konstitucija,” *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992), TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/bHVIIIK.gQy>.

veiksmų ir kaltės – derinimo ir vienodinimo iniciatyvų. Viena jų – Europos deliktų teisės principai (angl. *Principles of European Tort Law*, toliau tekste – PETL)². Kita – Bendros principų sistemos projektas (angl. *Draft Common Frame of Reference*, toliau tekste – DCFR)³, tiksliau, Europos civilinio kodekso tyrimo grupės (angl. *Study Group on European Tort Law*) parengta dalis „Nesutartinė atsakomybė, atsirandanti dėl kitam sukeltos žalos“ (angl. *Non – Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another*). Atsižvelgiant į minėtų šaltinių svarbą, atliekant neteisėtumo ir kaltės sąlygų analizę, bus remiamasi aukščiau minėtų teisės šaltinių normomis bei jų doktrininiu aiškinimu.

Europoje išskiriami keli neteisėtų veiksmų ir kaltės inkorporavimo į nacionalinę deliktų teisę modeliai, tačiau iki šiol nedrįstama įvardinti, kuris iš jų yra efektyviausias ir palankiausias nukentėjusio asmens pažeistų teisių gynimui. Todėl manytina, kad egzistuoja poreikis išanalizuoti Lietuvos deliktinės atsakomybės – kaltės ir neteisėtumo – sąlygų reglamentavimą, aiškinimą ir taikymą, lyginant jas su pagrindinių Europos jurisdikcijų teise. Lyginant, reikia identifikuoti pagrindines neteisėtų veiksmų ir kaltės problemas ir nustatyti, ar Lietuvos deliktų teisėje egzistuoja skiriamoji riba tarp šių dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų.

Tiriama problema. Įvertinus kaltės ir neteisėtumo sąlygų probleminius aspektus, darbe siekiama atsakyti į klausimą, ar egzistuoja skiriamoji riba tarp kaltės ir neteisėtumo Lietuvos civilinėje atsakomybėje ir ar verta neteisėtus veiksmus išskirti kaip atskirą civilinės atsakomybės sąlygą? Darbo autorius pažymi, kad šiame darbe nebus nagrinėjama kaltės ir neteisėtumo kaip civilinės sutartinės atsakomybės sąlygų problematika, todėl atliekama analizė turi būti suprantama tik civilinės deliktinės atsakomybės kontekste.

Baigiamojo darbo aktualumas. Temos aktualumas pasireiškia tuo, kad deliktinė atsakomybė, būdama vienu iš svarbiausių, konstitucinį patirtos žalos atlyginimo principą įgyvendinančių, teisės institutų, privalo būti tinkamai reglamentuota ir aiškinama, kadangi nuo deliktinės atsakomybės sąlygų aiškinimo ir taikymo priklauso visos visuomenės narių teisių apsauga. Nors dabartinis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁴ (toliau tekste – LR CK) teisės doktrinoje laikomas moderniu ir išsamiu civilinės teisės šaltiniu, tačiau jame nėra nustatytos aiškios skiriamosios ribos tarp kaltės ir neteisėtumo. Nėra aišku ir tai, ar galima ir (ar) reikia neteisėtus veiksmus sutapatinti su kalte. Kada būtent tokius veiksmus reikia atlikti, o gal

² European Group on Tort Law, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary* (Wien, New York: Springer, 2005).

³ Study Group on a European Civil Code ir The Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full ed.* (München: Sellier European Law Publishers, 2009).

⁴ “Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,“ *Valstybės žinios*, 74, 2262 (2000), TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/noCajPQeaA>.

apskritai to daryti nereikia, ir deliktinės atsakomybės taikymo atvejis konkrečioje situacijoje gali būti nustatytas egzistuojant tik trims deliktinės atsakomybės sąlygoms – kaltei, priežastiniam ryšiui ir žalai.

Be to, tiek Europos deliktinės atsakomybės derinimo iniciatyvose, tiek atskirose nacionalinėse teisės sistemose kaltės ir neteisėtumo santykis, skiriamoji riba ir jų probleminiai klausimai sprendžiami ne vienodai. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darbe nagrinėjamos deliktinės atsakomybės problemos, išskiriant dvi sunkiausiai suvokiamas atsakomybės sąlygas – veiksmų neteisėtumą ir kaltę.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Lietuvoje mokslininkų darbų, kuriuose būtų nagrinėję kaltės ir neteisėtumo santykį ir jų skiriamąją ribą deliktinėje atsakomybėje, nėra daug. Prie šių darbų būtų galima priskirti pirmąjį Lietuvos mokslinį tyrimą, kuris buvo atliktas remiantis lyginamosios teisėtyros metodu ir kuriame pirmą kartą pabandyta atskleisti civilinės atsakomybės (tiek sutartinės, tiek deliktinės) probleminius aspektus bei pateikti jų sprendimo variantus, t. y. prof. habil. dr. Valentino Mikelėno monografiją „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“⁵. Prie šių darbų taip pat priskirtinas prof. dr. Vytauto Mizaro straipsnis „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“⁶. Doktrinoje randama ir kitų mokslininkų darbų, tačiau juose neteisėti veiksmai ir kaltė analizuojami atskirai⁷ arba šios dvi atsakomybės sąlygos analizuojamos konkretaus specialaus delikto kontekste⁸. Šiame magistro baigiamajame darbe plačiau aptariama neteisėtumo ir kaltės sampratos kaita, žiūrint per istorijos prizmę. Remiantis lyginamosios teisėtyros metodu, pasitelkiama užsienio šalių – Prancūzijos, Vokietijos, Anglijos ir Olandijos – doktrina bei negriežtosios teisės instrumentų – PETL ir DCFR – nuostatos, siekiant išanalizuoti pagrindinius neteisėtumo ir kaltės probleminius aspektus, kurių analizės rezultate pateikiamas vertinimas, ar Lietuvoje verta skirti neteisėtumą ir kaltę kaip dvi deliktinės atsakomybės sąlygas ir ar neteisėtumo sąlyga nėra perteklinė.

Baigiamojo darbo reikšmė. Magistro baigiamuoju darbu padarytas Lietuvos ir užsienio valstybių bei negriežtosios teisės instrumentų deliktinės atsakomybės sąlygų, konkrečiai – neteisėtų veiksmų ir kaltės, tyrimas gali būti naudingas Lietuvos teismams, praktikoje skirtingai interpretuojantiems kaltės ir neteisėtų veiksmų santykį bei ne visada randantiems šių dviejų

⁵ Valentinas Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai* (Vilnius: Justitia, 1995).

⁶ Vytautas Mizaras, „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos,“ iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos = Trends and Perspectives in the Development of Contemporary Civil Law: mokslinių straipsnių rinkinys* (Vilnius: Justitia, 2007).

⁷ Pavyzdžiui, Algis Norkūnas, „Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas,“ *Jurisprudencija* 28, 20 (2002).

⁸ Pavyzdžiui, Simona Selelionytė, „Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga,“ *Jurisprudencija* 1, (2006).

deliktinės atsakomybės sąlygų skiriamąją ribą. Šis darbas gali būti naudingas ir įstatymų leidėjui, siekiančiam tobulinti dabartinį deliktinės atsakomybės reglamentavimą, bei teisės studijų studentams, siekiantiems gilinti savo teorines žinias deliktų teisės srityje, ir bandantiems suvokti neteisėtų veiksmų ir kaltės santykį bei šiuos du juridinius faktus skiriančią ribą.

Tyrimo tikslas. Šio darbo tikslas yra lyginamuoju metodu išanalizuoti Lietuvos ir kai kurių kitų Europos jurisdikcijų bei Europos deliktinės teisės vienodinimo iniciatyvų deliktinės atsakomybės probleminius aspektus, neteisėtų veiksmų ir kaltės kaip dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų atžvilgiu, bei rasti šių dviejų sąlygų skiriamąją ribą arba konstatuoti, kad tokios ribos nėra.

Tyrimo uždaviniai. Minėtam tikslui pasiekti darbo autorius išsikelia šiuos uždavinius:

1. Apžvelgti neteisėtų veiksmų ir kaltės kaip dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų sampratų raidą istoriniu aspektu bei identifikuoti kitimą lėmusius veiksnius;
2. Išanalizuoti pagrindines, šiai dienai aktualias neteisėtų veiksmų ir kaltės kaip deliktinės atsakomybės sąlygų problemas tam, kad būtų galima nuspręsti, ar yra skiriamoji riba tarp katės ir neteisėtų veiksmų, o jeigu jos nėra, padaryti konkrečią išvadą, ar verta abi šias sąlygas turėti Lietuvos deliktų teisėje;
3. Pasitelkiant lyginamąjį metodą, išanalizuoti kaltės sąlygos sampratų teorijas ir pateikti atsakymą į klausimą, ar įmanoma visiškai atsisakyti subjektyvaus kaltės aiškinimo deliktinėje atsakomybėje.

Tyrimo metodika. Atsižvelgiant į tai, kad civilinė teisė yra kodifikuota teisės šaka, kurios normos turi būti aiškinamos sistemiškai, darbe naudojamas sisteminis aiškinimo metodas. Šio metodo taikymas užtikrina civilinės teisės normų tarpusavio sąveiką, todėl juo remtasi, analizuojant specialių Lietuvos deliktinės atsakomybės normų ir bendrųjų Lietuvos deliktinės normų santykį. Darbe taip pat naudojamas istorinis ir istorinis lyginamasis metodai. Šių metodų pagalba siekiama įvertinti kaltės ir neteisėtumo kaip dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų sampratų raidą – lyginamos šių sąlygų praeities sampratos su šių dienų sampratomis. Taip pat šie metodai naudojami lyginant dabartinio ir 1964 metų Lietuvos civilinių kodeksų normas, reglamentuojančias neteisėtus veiksmus ir kaltę. Pagrindinis metodas, kuriuo buvo remiamasi darbe, yra lyginamosios teisėtyros metodas. Šiam metodui padedant, atskleidžiami Lietuvos ir kai kurių Europos jurisdikcijų, tokių kaip: Prancūzija, Vokietija, Anglija, Švedija kaltės ir neteisėtų veiksmų inkorporavimo į deliktinės civilinės atsakomybės normas modeliai, neteisėtų veiksmų ir kaltės reglamentavimo ir aiškinimo skirtumai, identifikuojamos problemos bei pateikiami jų sprendimo būdai. Remiantis lyginamuoju metodu, gretinamos Lietuvos deliktų teisės normos, reglamentuojančios neteisėtus veiksmus ir kaltę, su Europos deliktų teisės

vienodinimo iniciatyvų, tokių kaip: Europos deliktų teisės principai, Bendrųjų pagrindų sistemos projekto Europos civilinio kodekso tyrimo grupės parengtos dalies „Nesutartinė atsakomybė, atsirandanti dėl kitam sukeltos žalos“, normomis. Loginės analizės metodas darbe naudojamas, siekiant atskleisti analizuojamų normų, reglamentuojančių deliktinę atsakomybę, turinį, apibendrinant atskiras darbo dalis bei pateikiant išvadas. Dokumentų analizės metodu remiamasi analizuojant Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktiką, deliktinę atsakomybę reglamentuojančius teisės aktus bei teisės doktriną. Darbe taip pat naudojamas lingvistinis metodas, kurio pagalba siekiama nustatyti tikrąsias deliktinės atsakomybės sąvokų ir normų reikšmes.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, literatūros sąrašas, išvados ir santraukos anglų ir lietuvių kalbomis. Pirmasis skyrius priskirtinas bendrajai darbo daliai. Šiame skyriuje analizuojama kaltės ir neteisėtų veiksmų kaip dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų sampratos istorinė raida. Apžvelgiama kaltės ir neteisėtumo sampratos kaita romėnų teisėje taip pat pagrindinėse Europos deliktų teisės sistemų jurisdikcijose. Atskirai analizuojama šių sąlygų sampratos istorinė raida Lietuvos deliktų teisėje. Specialiąją darbo dalį sudaro du skyriai, kuriuose analizuojamos kaltės ir neteisėtumo sąlygos, siekiant atskleisti jų skiriamąją ribą, ir nustatyti, ar Lietuvos deliktų teisėje reikalingos visos keturios civilinės atsakomybės taikymo sąlygos. Visų pirma, antrajame skyriuje siekiama nustatyti ir teisiniu požiūriu įvertinti neteisėtumo problemas. Siekiama rasti skiriamąją ribą tarp teisėtumo ir neteisėtumo sampratų, vertinama, ar neteisėti veiksmai gali būti savarankiška deliktinės atsakomybės sąlyga, ar tai tik vienas iš kaltės sąlygos elementų. Taip pat šiame skyriuje siekiama atskleisti, ar nustatant delikto sudėtį turi būti vertinamas pats neteisėtas veiksmas, ar tuo veiksmu sukeltas rezultatas. Trečiajame skyriuje analizuojamos kaltės kaip deliktinės atsakomybės sąlygos probleminiai aspektai. Analizuojama objektyvioji ir subjektyvioji kaltės sampratos, stengiamasi nustatyti, ar įmanoma visiškai atsiriboti nuo subjektyviosios kaltės sampratos deliktinėje atsakomybėje. Daugumoje Europos jurisdikcijų kaltės prezumpcija nėra įtvirtinta, todėl darbe siekiama nustatyti, ar ši prezumpcija LR CK įtvirtinta pagrįstai. Kadangi kaltės bei neteisėtų veiksmų sąlygos yra orientuotos į asmens elgesį, analizuojamas reikalaujamo elgesio standartas bei jo nustatymo kriterijai bendrais ir specialiais atvejais.

Ginamieji teiginiai.

1. Lietuvos deliktų teisėje tarp neteisėtų veiksmų ir kaltės neturi būti daroma skiriamoji riba.
2. Neteisėtumas Lietuvos deliktų teisėje yra perteklinė civilinės deliktinės atsakomybės sąlyga.
3. Neįmanoma visiškai atsisakyti subjektyvaus kaltės vertinimo.

1. NETEISĖTUMO IR KALTĖS SAMPRATŲ RAIDA

Civilinė atsakomybė – prievolė, kurios atsiradimui reikalingas tam tikrų juridinių faktų visumos egzistavimas. Kontinentinės teisės tradicijos šalyse, tokiose kaip Prancūzija, šie juridiniai faktai vadinami civilinės atsakomybės sąlygomis, o bendrosios teisės tradicijos šalyse, tokiose kaip Anglija – faktai, kurių pagrindu asmuo įgyja teisę pareikšti ieškinį ir ginti savo pažeistas teises⁹. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XXII skyrius numato bendrąją taisyklę, kad civilinė atsakomybės prievolė gali egzistuoti tik esant šių civilinės atsakomybės sąlygų visetui: neteisėtiems veiksams, kaltei, priežastiniam ryšiui tarp kaltės ir neteisėtų veiksmų bei žalai. Būtent pirmosios dvi civilinės atsakomybės sąlygos yra šio darbo nagrinėjimo objektas.

LR CK 6.246 ir 6.248 straipsniuose, nedarant skirtumo tarp deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės rūšių, įtvirtintos neteisėtų veiksmų ir kaltės sampratos. LR CK 6.246 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad neteisėti veiksmai kaip civilinės atsakomybės sąlyga pasireiškia įstatymuose įtvirtintų pareigų arba bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu. LR CK 6.248 straipsnio trečiojoje dalyje pateikiama ir kaltės samprata, kurioje nurodoma, kad asmuo laikomas kaltu, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Tačiau dabartinė, LR CK įtvirtinta, kaltės ir neteisėtų veiksmų kaip deliktinės atsakomybės sąlygų samprata susiformavo ne iš karto. Lietuvos Respublikos teisės mokslininkai neišrado naujų neteisėtų veiksmų ir kaltės sampratų, o „pasiskolino“ iš labiau pažengusių ir didesnę patirtį deliktų teisėje turinčių jurisdikcijų. Tačiau pažymėtina, kad visos Europos jurisdikcijų neteisėtų veiksmų ir kaltės sampratos išsivystė būtent iš romėnų teisės. Taigi toliau darbe, siekiant atskleisti neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų prigimtį, bus apžvelgiamas šių sąlygų vystymasis ankstyvojoje ir klasikinėje romėnų teisėje.

1.1. Kaltės ir neteisėtumo samprata romėnų teisėje

Ankstyvoji romėnų teisė nedarė skirtumo tarp baudžiamosios ir civilinės atsakomybės, tačiau pripažino dvi prievolių atsiradimo rūšis – teisės pažeidimus ir teisėtus veiksmus. Teisės pažeidimas buvo suprantamas labai plačiai. Jis apėmė tiek civilinės teisės pažeidimus, kuomet sukeliama tam tikros žalos kito asmens interesams ar jo turtui, tiek ir baudžiamuosius nusikaltimus, tokius kaip nužudymas, vagystė ir kt. Dėl šios priežasties, priešingai nei yra dabartinėse deliktų teisės sistemose, pagrindinis atsakomybės tikslas buvo ne kompensuoti

⁹ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 98.

nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą, bet nubausti žalą sukėlusį asmenį. XII lentelių įstatymai numatė, kad bausmė žalą sukėlusiam asmeniui gali pasireikšti ne tik brutaliais būdais (pavyzdžiui, mirties bausme ar tokios pat žalos sukėlimu), bet ir pinigine bauda. Pavyzdžiui, *iniuria* (skriaudos), pasireiškiančios kaulų sulaužymu (lot. *os fractum*), atveju buvo skiriama 300 arba 150 asų bauda priklausomai nuo to, ar žalą patyręs asmuo yra laisvas asmuo, ar vergas¹⁰.

Klasikinės romėnų teisės laikotarpiu minėtus juridinius faktus imta vadinti atitinkamai prievolėmis, kylančiomis iš deliktų (lot. *obligationes ex delicto*), ir prievolėmis, kylančiomis iš sutarčių (lot. *obligationes ex contractu*). Tačiau nors klasikinė romėnų teisė skyrė prievolių atsiradimo pagrindus, tačiau taip ir nesuformulavo bendro delikto, kaip prievolės atsiradimo pagrindo, apibrėžimo. Vietoje to romėnų teisėje vardijami atskiri deliktai, kuriuos padarius kyla kaltininko turtinė atsakomybė¹¹¹². Lyginant su šių dienų teise, klasikinėje romėnų teisėje vis dar nebuvo aiškios baudžiamojo teisės pažeidimo (nusikaltimo) ir civilinės teisės pažeidimo (delikto) skiriamosios ribos, tačiau šiuo laikotarpiu pradėta teisės pažeidimus skirstyti į *delicta* (privatinės teisės pažeidimus) ir *crimina* (viešosios teisės pažeidimus). *Crimina* apėmė su valstybės saugumu susijusius nusikaltimus ir laisvojo asmens nužudymą, o persekiojimas vykdavo baudžiamojo proceso tvarka ir užtraukdavo tam tikrą bausmę pažeidėjui. *Delicta* apėmė neteisėtas veikas, kuriomis pažeidžiamos atskirų asmenų subjektinės teisės ar turtiniai interesai, taip pat garbės ir orumo pažeidimus, reputacijos pakenkimą. Pažymėtina, kad procesas buvo įmanomas tik nukentėjusiojo iniciatyva ir užtraukdavo ne bausmę, bet prievolę žalą padariusiam asmeniui atlyginti jo veiksmais sukeltą žalą¹³. Laikui bėgant *crimina* pažeidimų ratas augo, o *delicta* mažėjo.

Kaip ir šiuolaikinių valstybių deliktų teisėje, taip ir romėnų teisėje žala *delicta* atveju buvo atlyginama tik egzistuojant tam tikrų juridinių faktų visumai. Senovės romėnų teisės galiojimo laikotarpiu, atsakomybės už sukeltą žalą kilimui pakakdavo dviejų atsakomybės sąlygų – neteisėtų veiksmų ir žalos. Neteisėti veiksmai buvo suprantami kaip tam tikri atskiri romėnų teisės pažeidimai (deliktai) (pavyzdžiui, sumušimas, nužudymas, žalos turtui ar reputacijai padarymas ir kt.). Pažymėtina, kad kaltės sąlyga apskritai nebuvo išskiriama. Pats žalos asmeniui ar jo turtui padarymo faktas buvo laikomas atsakomybės atsiradimo pagrindu,

¹⁰ Marius Jonaitis, *Romėnų privatinė teisė: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 342.

¹¹ Pavyzdžiui, Gajus savo „Institucijose“ bandydamas apžvelgti iš deliktų kylančias prievoles, nemėgina apibrėžti delikto sąvokos, o pradeda vardyti atskiras deliktų sudėtis, iš kurių atsiranda deliktinė prievolė: *Transeamus nunc ad obligationes, quae ex delicto nascuntur, velut si quis furtum fecerit, bona raquerit, damnum dederit, iniuriam commiserit*, t.y. „dabar pereikime prie prievolių, kurios kyla iš delikto; pavyzdžiui, jeigu kas nusikalstu vagyste, turto plėšimu, sukeltą žalą ar padarytą skriaudos [kitam asmeniui]“.

¹² Marius Jonaitis, *op. cit.*, p. 343.

¹³ *Ibid.*

nesiejant jo su žalą padariusio asmens kalte. Tuo tarpu klasikinės ir poklasikinės romėnų teisės laikotarpiu kaltė tapo pagrindiniu civilinės atsakomybės principu ir pagrindine jos atsiradimo sąlyga. Kaltė buvo apibūdinama vienu bendru pavadinimu – *culpa*. Šis principas labai aiškiai buvo įtvirtintas *lex Aquilia* teisyne: *in lege Aquilia et culpa levissima venit*. Tai reiškia, kad atsakomybė už prievolės pažeidimą gali kilti tik esant skolininko kaltei¹⁴. Remiantis seniausiu rastu apibrėžimu, kurį II. a. pr. Kr. pateikė Mucijus, kaltė suprantama kaip tai, kas nebuvo numatyta, nors uolaus turėjo būti numatyta (lot. *culpam autem esse, quod cum a diligente provideri poteri, non esset provisum*)¹⁵. Pagal šį apibrėžimą kaltė suprantama objektyviai, t. y. žalą sukėlusio asmens elgesys turėjo būti vertinamas vidutinio, gero administratoriaus rūpestingumo kriterijumi (lot. *culpa levis in abstracto*). Asmuo buvo pripažįstamas kaltu sukėlusiu žalą už tokius veiksmus, kurių nebūtų sukėlęs, jeigu būtų veikęs kaip rūpestingas ir apdairus administratorius¹⁶.

Klasikinės romėnų teisės laikotarpio pradžioje buvo skiriama tik viena kaltės forma – tyčia (lot. *dolus*). Jeigu vergas buvo mirtinai nuduriamas arba jeigu žibintas buvo mestas jam į veidą, tai buvo ne tik *prima facie* neteisėta, bet paprastai galėjo būti padaryta tik esant *dolo*. Toks atsakomybės tipas buvo griežtas ir absoliutus: pažeidėjas buvo atsakingas nepriklausomai nuo to, ar jis konkrečiu atveju buvo kaltas. Buvo manoma egzistuojant labai mažą tikimybę, kad pažeidėjas sukelia asmens mirtį ar žalą neturėdamas tyčinių ketinimų¹⁷. Laikui bėgant atsirado poreikis diferencijuoti kaltės formas, kadangi buvo neracionalu taikyti tyčine kaltės forma pagrįstą atsakomybę, pavyzdžiui, kai asmuo, esant ramiai dienai ir rūpestingai prižiūrint laują, savo laukuose degindamas ražienas dėl staigaus ir visiškai netikėto vėjo gūσιο, įplieskia liepsną kaimyno javų lauke. Ar, pavyzdžiui, tuomet, kai vienas laivas trenkiasi į kitą laivą, kuris atplaukia priešais, bet ne dėl to, kad taip buvo pasuktas vairas, o todėl, kad laivas dėl vėjo pakrypo tokiu būdu, kad nebegalėjo būti kontroliuojamas vairu¹⁸. Niekas negalėjo patvirtinti, kad tokiose situacijose yra žalą sukėlusio asmens tyčia, tačiau taip pat niekas negalėjo patvirtinti, kad žalą sukėlusio asmens tyčios nėra. Taigi, buvo pradėta skirti dvi pagrindines kaltės formas – tyčią (*dolus*) ir neatsargumą, pasireiškiantį dvejopai: *culpa lata* ir *culpa levis*. *Dolus* laikyta sunkiausia kaltės forma, kai skolininkas numatė savo padarinius ir jų geidė. *Culpa lata* prilygo dideliame neatsargumui. Šios kaltės formos padariniai prilygo *dolus* ir buvo taikomi tiems

¹⁴ Valentinus Mikelėnas, *supra* note 5, p. 99.

¹⁵ Helmut Koziol ir kt., *European Tort Law 2001. Tort and Insurance Law Yearbook* (Wien: Springer, 2002), 3-4.

¹⁶ Valentinus Mikelėnas, *op. cit.*, 219.

¹⁷ Reinhard Zimmermann, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* (Oxford: Oxford University Press, 1996), 1004-1009.

¹⁸ *Ibid.*

atvejams, kai asmuo nenumato savo veiksmų ir jų nesupranta, bet „vidutinis asmuo“ tai galėjo numatyti ir suprasti. *Culpa levis* – tai mažo laipsnio neatsargumas, taikyta, pvz., tiems atvejams, kai kas nors padarydavo žalos neturėdamas sugebėjimų ar patirties, bet ėmėsis šio darbo kaip savo dalyko meistras (lot. *ut artifex*). Kadangi klasikinėje romėnų teisėje buvo atsisakyta atsakomybės be kaltės taikymo, kai asmuo, ėmėsis visų atsargumo ir rūpestingumo reikalavimų, vis tiek sukeldavo kitam asmeniui žalos, tokias situacijas imta laikyti kazusu (lot. *casus*)¹⁹. Tokiu būdu įvesta visiškai nauja simetrija į romėnų deliktų teisę. Buvo galima teigti, kad tuomet, kai asmuo laikėsi visų įmanomų atsargumo priemonių ir vis tiek sukėlė kito asmens mirtį ar sveikatos sužalojimą ir buvo konstatuotas kazusas – asmuo elgėsi *ne iniuria*²⁰. Pasak vokiečių teisės mokslininko R. Zimmermann, taip buvo įveikta archajiška griežtos atsakomybės forma ir priimtas lankstesnis ir etiškai palankesnis požiūris, kuris paskatino domėjimąsi, ar atsakovas iš tiesų elgėsi taip, kaip turėjo elgtis²¹.

Kalbant apie neteisėtų veiksmų sąlygą klasikinės romėnų teisės laikotarpiu, vis dar buvo skiriamos atskiros neteisėtų aktų – deliktų – rūšys, kurios būdingos ir šių dienų bendrosios teisės tradicijos valstybių deliktų teisės sistemoms. Pavieniai deliktai buvo skirstomi į dvi pagrindines rūšis: deliktus, kuriais pažeidžiamos turtinės teisės (lot. *damnum iniuria datum*), ir neteisėtus veiksmus prieš asmenį (lot. *iniuria*)²². Atkreiptinas dėmesys, kad terminas *iniuria* buvo naudojamas labai plačiai. Romėnų teisėje šiuo terminu buvo apibrėžiama asmeninių deliktų rūšis, atskiras skriaudos (užgaulės, įžeidimo) deliktas ir bendriausia prasme kaip terminas neteisėtiems aktams – deliktams įvardinti. Kadangi klasikinėje romėnų teisėje buvo įtvirtintas baigtinis neteisėtų aktų sąrašas, pažeidimai, nepatenkantys į šį sąrašą, neužtraukdavo asmeniui civilinės atsakomybės. Kartu tai reiškė, kad kaltės ir neteisėtų veiksmų skiriamoji riba buvo pakankamai aiški – tai buvo dvi atskiros civilinės atsakomybės sąlygos, ir kiekviena iš jų turėjo būti nustatyta bei įrodyta atskirai.

Romėnų teisė neabejotinai padarė įtaką tolimesnei deliktinės atsakomybės raidai bei pateikė atsakomybės taikymo sąlygų – kaltės ir neteisėtų veiksmų – sampratas. Vienos jurisdikcijos iš romėnų teisė perėmė neteisėtų veiksmų sąlygos reglamentavimo modelį, kitos – kaltės sampratą, trečios – mišrius šių sąlygų elementus, tačiau galima daryti neabejotiną išvadą, kad romėnų teisė padėjo susiformuoti šiandienėms deliktų teisės sistemoms. Kadangi pagrindinės deliktų teisės sistemos padarė įtaką ir Lietuvos deliktų teisės formavimuisi, kitoje

¹⁹ Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius ir Stasys Vėlyvis, *Romėnų teisė. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas* (Vilnius: Justitia, 2007), 230-231.

²⁰ Reinhard Zimmermann, *supra* note 17, p. 1007.

²¹ *Ibid.*, p. 1006-1007.

²² Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius, Stasys Vėlyvis, *op. cit.*, p. 230.

darbo dalyje sieksime apžvelgti pagrindines deliktų teisės sistemas, jose egzistuojančius neteisėtų veiksmų ir kaltės įtvirtinimo modelius bei šių dviejų sąlygų skiriamąją ribą.

1.2. Kaltės ir neteisėtumo samprata pagrindinėse Europos jurisdikcijose

Atsižvelgiant į pagrindines teisės tradicijas bei į tai, kaip nacionalinėje deliktų teisėje yra apibrėžiami neteisėti veiksmai ir kaltė, teorijoje išskiriamos keturios pagrindinės deliktų teisės sistemos. Šios sistemos tapo pavyzdžiu kitoms šalims, kurios pasirinko vieną iš šiose sistemose naudojamų neteisėtų veiksmų ir kaltės įtvirtinimo modelių. Prof. dr. Vytautas Mizaras išskiria tokias deliktų teisės sistemas: prancūzų, vokiečių, kurias apjungia bendru pavadinimu – Kontinentinės Europos deliktų sistema, anglų (*Common law*) ir skandinavų²³. Neteisėtų veiksmų ir kaltės įtvirtinimo modeliai šiose tradicijose atitinkamai pasireiškia keturiais būdais: pirma, kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami ir sudaro vieną bendrą deliktinės civilinės atsakomybės sąlygą; antra, tarp kaltės ir neteisėtų veiksmų yra daroma aiški skiriamoji riba ir jos suprantamos kaip dvi atskiros deliktinės atsakomybės sąlygos; trečia, įtvirtinama atskirų deliktų sistema su kiekvienam atskiram deliktui būdingais kaltės ir neteisėtų veiksmų reikalavimo ypatumais; ketvirta, mišrus išvardytų neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų įtvirtinimo modelis.

Niekas nedrįstų prieštarauti, kad visų šių deliktų sistemų pirmtakė yra romėnų teisė, tačiau kiekviena sistema, sąlygota tik tam regionui būdingų faktorių, nuėjo savą kelią, pasirinkdama tik jai priimtina neteisėtų veiksmų ir kaltės įtvirtinimo modelį. Kiekvienos iš deliktų teisės sistemų formavimosi istorinė raida yra unikali, tačiau visas deliktų teisės sistemas vienija bendras tikslas – kompensuoti nukentėjusiojo patirtą žalą, atsiradusią dėl kito asmens neteisėtų veiksmų. Manytina, kad kiekviena deliktų teisės sistema turi savitų privalumų bei trūkumų. Todėl tam, kad būtų galima nustatyti, kuris neteisėtų veiksmų ir kaltės modelis yra efektyviausias, siekiant kompensacinio civilinės deliktinės atsakomybės tikslo, būtina aptarti deliktinės atsakomybės, kartu ir neteisėtų veiksmų bei kaltės sampratų istorinę raidą bei šių sąlygų formavimosi ypatumus jurisdikcijose, iš kurių yra kildinamos pagrindinės deliktų teisės sistemos. Autorius pažymi, kad dėl ribotos darbo apimties, istoriniai aspektai bus aptariami nuo XVIII a., kadangi būtent šiuo laikotarpiu pradėta vienodinti ir sisteminti iki tol padriką atskirų jurisdikcijų civilinę teisę apskritai²⁴.

²³ Vytautas Mizaras, "Deliktų teisė," (paskaitų ciklo metodinė medžiaga, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra, 2007), 8, http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/dokumentai/DeliktuT_1tema.pdf.

²⁴ Cees van Dam, *European Tort Law* (Oxford: Oxford University Press, 2006), preface.

1.2.1. Prancūzų deliktų teisės sistema

Prancūzų deliktų teisės sistemoje neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų įtvirtinimo modelis pasireiškia neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų sutapdinimu – jos sudaro vieną bendrą kaltės sąlygą. XVI – XVII a. Prancūzija jau turėjo vientisą ir darnią teritoriją, tačiau nacionalinė teisė tuo pasigirti dar negalėjo. Šalyje galiojo skirtingi civilinės teisės šaltiniai: Šiaurinėje Prancūzijos dalyje galiojo paprotinė teisė, o pietinėje – romėnų teisė. Kitaip tariant, Prancūzų deliktų teisė buvo romėnų ir kanonų teisės, papročių bei nacionalinių įstatymų mišinys. Tačiau pažymėtina, kad dar prieš priimant modernųjį 1804 m. Prancūzijos civilinį kodeksą, Didžiosios Prancūzijos revoliucijos metais – septynioliktojo amžiaus pabaigoje, dėka tokių teisės mokslininkų kaip *Domat*, *Pothier* ir *Bourjor*, prancūzų civilinė teisė tapo moderni ir kodifikuota. Kodifikavimas pasireiškė labai plačiai, buvo priimta daug atskirų teisės aktų, kuriuos taikyti tapo nepatogu, todėl kilo poreikis unifikuoti nacionalinę teisę. Kuomet 1799 m. į valdžią atėjo generolas Napoleonas Bonapartas vienas pagrindinių jo tikslų buvo naujo ir modernaus civilinio kodekso sukūrimas. Po daugiau nei šimto civilinio kodekso projekto svarstymų Valstybės tarybos posėdžiuose, 1804 metais jis pagaliau išvydo dienos šviesą. Labai didelę įtaką pačiam kodeksui ir ypač civilinę atsakomybę reglamentuojančioms normoms darė romėnų teisė, kurios palikimu – teisinėmis konstrukcijomis, sąvokomis ir terminija naudojosi prancūzų įstatymų leidėjai²⁵. Visame 1804 metų civiliniame kodekse prievolėms, atsirandančioms ne iš sutarčių, skiriama apie 20 straipsnių, ir dauguma šių normų reguliuoja prievolės dėl žalos padarymo²⁶. Būtina pažymėti ir tai, kad dauguma šių civilinio kodekso normų yra aktualios ir tebegalioja šių dienų teisėje^{27,28}.

Kaip jau buvo minėta, 1804 metų Prancūzijos civilinis kodeksas buvo modernus, kartu su juo moderni buvo ir civilinės atsakomybės sudėtis, kurią naujajame civiliniame kodekse sudarė trys civilinės atsakomybės sąlygos: kaltė, žala ir priežastinis ryšys. Tokia civilinės atsakomybės sudėtis gavo generalinio delikto pavadinimą, iš kurio Prancūzijos teismai išplėtojo taip vadinamąją prancūziškąją deliktų teisės sistemą.

Reglamentuodamas prievolės, kylančias iš deliktų, 1804 m. kodeksas remiasi kaltės, kaip civilinės atsakomybės pagrindo, principu²⁹. Pati kaltės kaip civilinės atsakomybės sąlygos samprata civiliniame kodekse nėra pateikiama. Dėl šios priežasties tol, kol Prancūzijos doktrina

²⁵ Mindaugas Maksimaitis, *Užsienio teisės istorija* (Vilnius: Justitia, 2002), 362.

²⁶ *Ibid.*, p. 307.

²⁷ Antanas Šenavičius, „Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje,“ *Viešoji politika ir administravimas* 13, 3 (2014): 514-515.

²⁸ Įdomus faktas, kad 1804 m. Prancūzijos civilinis kodeksas galiojo ir Lietuvoje (Užnemunėje) iki pat 1940 m.

²⁹ Antanas Šenavičius, *op. cit.*, p. 519.

ir teismų praktika neišplėtojo kaltės sąvokos apibrėžimo, jos supratimas buvo sudėtingas. Prancūzijos teisės mokslininkai siekė ištaisyti šį reglamentavimo trūkumą, tačiau laikoma, kad sėkmingiausiai kaltės sąvoką apibrėžė *Paniol*, pateikdamas tokią sampratą: kaltė yra visuomenėje egzistuojančių pareigų pažeidimas. Pareigos pažeidimas neturėtų būti suprantamas tik kaip visuotinai privalomos įstatymo normos pažeidimas. Jis gali pasireikšti bendro pobūdžio pareigų – elgtis stropiai, atsargiai bet kokiomis aplinkybėmis – pažeidimu³⁰. Kitaip tariant, Prancūzijos teisėje neteisėtumas neišskiriamas kaip atskira civilinės atsakomybės sąlyga. Vietoj to, kaltės sąlygą sudaro du elementai: subjektyvusis ir objektyvusis. Objektyvusis kaltės elementas pasireiškia neteisėtumu, t. y. asmens elgesiu, kuris yra nesuderinamas su tam tikros teisinio reglamentavimo sukurtos prievolės ar bendro pobūdžio pareigos pažeidimu, o subjektyvusis kaltės elementas pasireiškia kaltumu, kuris yra nustatomas per asmens gebėjimą suprasti ir priimti savo veiksmais sukeltus padarinius³¹. Panašus neteisėtų veiksmų ir kaltės santykis yra susiformavęs ir kitose šalyse, kurioms padarė įtaką prancūzų deliktų teisės sistema, t. y. Portugalijoje, Lotynų Amerikos šalyse, Italijoje, Ispanijoje³². Neteisėtumas, nors ir neišskiriamas kaip atskira civilinės atsakomybės sąlyga, tačiau yra laikomas pagrindiniu kaltės elementu. Dėl šios priežasties neteisėtumas yra dažnai painiojamas su pačia kaltės sąlyga. To neturėtų būti, kadangi neteisėtumas kaip objektyvusis kaltės elementas gali pasireikšti trimis aspektais: asmens veiksmai neatitinka įstatyme ar kitame teisės akte numatyto elgesio reguliavimo, asmuo pažeidžia vieną iš pagrindinių nukentėjusiojo teisių – nuosavybės ar asmeninę neturtinę teisę, pavyzdžiui, sveikatą, arba pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai. Pirmais dviem atvejais nereikalaujama įrodyti papildomą elementą – nerūpestingumą. Kitaip tariant, tokiais atvejais neteisėtumas yra konstatuojamas *per se*.³³

Įstatymai ir kiti teisės aktai numato tam tikras elgesio taisykles, kurios, kaip buvo minėta anksčiau, reiškia neteisėtus veiksmus. Taigi atrodytų teisinga manyti, kad, jeigu asmuo laikosi įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, bet vis tiek sukelia kitam asmeniui tam tikros žalos, jis už šią žalą neatsako. Tačiau ši išvada nėra teisinga, kadangi Prancūzijos deliktų teisėje bendrasis teisės principas – viskas, ko teisė nedraudžia, yra leidžiama – negalioja. Kitaip tariant, jeigu nėra pažeidžiami įstatymai ar kiti teisės aktai, tačiau vis tiek yra sukeliama žalos asmeniui, jo teisėms ar turtui, Prancūzijos deliktų teisėje pradeda galioti bendro pobūdžio taisyklė – elgtis taip, kad nepadarytum kitam asmeniui žalos. Ši taisyklė yra nustatyta Prancūzijos teismų

³⁰ W. H. van Boom ir kt., *Unification of Tort Law: Fault* (The Hague: Kluwer Law International, 2005), 92.

³¹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *Common Law of Europe Casebooks: Tort Law. IUS Commune Casebooks for the Common Law of Europe* (Oxford: Hart Publishing, 2000), 301.

³² Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 125.

³³ W. H. van Boom ir kt., *op. cit.*, p. 92.

praktikos bei įkvėpta įvairių moralinių bei socialinių faktorių, pradedant darbštumu ar sumanumu ir baigiant sąžiningumu. Žinoma, šių faktorių sąrašas nėra baigtinis, juos konkrečioje byloje nustato ir įvertina teisėjas, nagrinėjantis konkrečią civilinę bylą bei klausiantis savęs, ar esant šiems faktoriams bei tokiomis pačiomis aplinkybėmis (laikas, vieta, veiklos pobūdis ir kt.) protingas asmuo būtų elgęsis taip pat³⁴.

Generalinio delikto taisyklė įtvirtinta 1804 m. Prancūzijos civilinio kodekso 1382 straipsnyje: „Kiekvienas asmuo, savo kaltais veiksmais sukėles žalos kitam asmeniui, privalo šią žalą kompensuoti“. Analizuojant šią normą, susidaro įspūdis, kad šios normos pagrindą sudaro ne kaltės, bet neteisėtų veiksmų sąlyga, pasireiškianti bendro pobūdžio pareigos, elgtis atidžiai ir rūpestingai, pažeidimu. Vis dėlto, sistemiškai aiškinant Prancūzijos CK 1382 straipsnio normą kartu su 1383 straipsniu, kuris skelbia, kad „asmuo yra atsakingas ne tik už savo veiksmais sukeltą žalą, bet ir už žalą, sukeltą savo neatsargumu ar nerūpestingumu“³⁵, išryškėja tai, kad neteisėtumu reikia laikyti kiekvieną asmens žalos padarymo metu atliktą veiksmą ar neveikimą, ir tik tuo atveju, jeigu asmuo buvo kaltas. Todėl nelieka abejonių, kad būtent kaltės sąlyga yra prancūzų deliktų teisės sistemos pagrindas.

Apibendrinant pasakytina, kad aptartoje prancūzų deliktų teisės sistemoje atsispindi, amžių išbandymą išlaikęs „*in lege Aquilia et levissima culpa venit*“³⁶ principas, iškėles kaltę kaip pagrindinę civilinės deliktinės atsakomybės atsiradimo sąlygą su savita, neteisėtus veiksmus apimančia jos samprata.

1.2.2. Vokiečių deliktų teisės sistema

Vokietija iki pat XIX amžiaus antrosios pusės neturėjo visai jos teritorijai bendros civilinės teisės. Istoriskai žiūrint, Vokietija tuo metu turėjo imperijos statusą ir kiekviena valstybė, įėjusi į imperijos sudėtį, net atskiros sritys, provincijos ir miestai turėjo savo vietos civilinę teisę. Dėl šios priežasties buvo būtina unifikuoti Vokietijos civilinę teisę, o šis poreikis dar labiau išryškėjo kai Vokietija buvo suvienyta³⁷.

1900 m. sausio 1 d. įsigaliojo Vokietijos civilinis kodeksas (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*, sutr. BGB) (toliau tekste – Vokietijos CK). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis įstatymas dienos šviesą išvydo tik iš antro karto. Pirmuoju bandymu komisija parengė projektą,

³⁴ W. H. van Boom ir kt., *supra* note 30, p. 92-93.

³⁵ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 57.

³⁶ Tai viena žymiausių romėnų teisininko Ulpian *lex Aquilia* teisyne pavartotų frazių, kuri reiškia, kad net mažiausias kaltės laipsnis yra svarbus atsakomybei kilti. Šis sakinytis yra laikomas pagrindine taisykle romėnų teisėje, nukreipiančia į žodį *iniuria*.

³⁷ Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 25, p. 403-405.

kuris buvo kritikuojamas dėl pernelyg didelės romėnų teisės įtakos. Dėl šios priežasties paskirta antroji komisija, kuri iš civilinio kodekso projekto pašalino daug romėnų teisės nuostatų bei pakeitė jas nacionalinės teisės taisyklėmis ir principais. Užbaigus antrąjį Vokietijos CK projektą, visuomenės jis buvo įvertintas kaip „vokiečių dvasios pergalė prieš romėnų dvasią“³⁸.

Nors Vokietijos ir Prancūzijos civilinių kodeksų ideologiniai pagrindai yra panašūs – abu priimti remiantis XIX a. liberalizmo idėjomis, tačiau Vokietijos CK projekto kūrėjai, siekdami padidinti Vokietijos ir romėnų teisės atotrūkį, neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų įtvirtinimui deliktinėje civilinėje atsakomybėje, pasirinko kitokį modelį. Vokietijos CK neteisėti veiksmai ir kaltė yra išskiriami kaip dvi atskiros civilinės deliktinės atsakomybės sąlygos.

Kitaip nei prancūzų deliktų teisės sistemoje, vokiečių deliktų teisės sistemoje nėra įtvirtintos vienos bendros pareigos savo kaltais veiksmais atlyginti kitiems asmenims padarytą žalą. Vietoje to, Vokietijos CK yra įtvirtintos trys pagrindinės normos, kurios reikalauja, kad padaryta žala turi būti atlyginama tik esant žalą sukėlusio asmens veiksmų neteisėtumui. Visų pirma, Vokietijos CK 823 str. 1 d. numato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda neteisėtai, tyčia ar neatsargiai atėmus kito asmens gyvybę, pažeidus jo kūną, sveikatą, laisvę, turtą ar „kitą teisę“ (vok. *ein sonstiges Recht*)³⁹. Ši norma suteikia galimybę asmeniui gauti žalos atlyginimą tik tuo atveju, kai pažeidžiama viena iš šioje normoje išvardytų teisių – gyvybė, kūnas, sveikata, laisvė, nuosavybė arba „kita teisė“. Kitaip tariant, Vokietijos deliktų teisė yra grindžiama ginamų vertybių sąrašo įtvirtinimu. Asmens veiksmai, kuriais jis pažeidžia bent vieną iš šių vertybių, laikomi neteisėtais. Neaiškumo įneša tik „kitos teisės“ sąvoka. Pagal Vokietijos teismų praktiką „kitos teisės“ sąvoka neturėtų būti suprantama labai plačiai. Ši sąvoka apima tik tokias teises ir interesus, kurie valstybės teisinės sistemos yra saugomi *erga omnes*. Šios teisės yra: daiktinės teisės (*in rem*), pramoninės nuosavybės teisės, pavyzdžiui, teisė į įkurtą ir veikiantį verslą, bei asmeninės neturtinės teisės – teisė į vardą, atvaizdą ir kitos su asmenybe susijusios teisės⁴⁰. Taigi, pagal Vokietijos deliktų teisę kilus žalai iš pradžių turi būti nustatyta, ar pažeistas interesas patenka į Vokietijos CK įtvirtintą ginamų vertybių sąrašą arba teismų praktikos išaiškintą „kitos teisės“ sąvoką ir, jeigu padaroma išvada, kad nepatenka – jis nėra ginamas.

Kitos dvi Vokietijos CK normos praplečia 823 str. 1 d. įtvirtintą, vertybių sąrašą pagrįstą žalos atlyginimo ribojimą. Vokietijos CK 823 str. 2 dalis numato, kad deliktinė civilinė atsakomybė kyla ir tada, kai asmuo kaltai pažeidžia apsauginį įstatymą, skirtą apsaugoti kito asmens teises. Vadinasi, neteisėti veiksmai pagal šią Vokietijos CK normą gali pasireikšti ne tik

³⁸ Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 25, p. 405.

³⁹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 3 ir 63.

⁴⁰ Simona Selelionytė-Drukteinienė, „Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje,“ *Jurisprudencija* 4, 118 (2009): 129.

sukeliant žalą atitinkamoms sąrašė įtvirtintoms vertybėms, bet ir pažeidžiant apsauginio įstatymo normas. Apsauginiu laikomas toks įstatymas, kurio normomis siekiama asmens kaip individo ar tam tikros asmenų grupės apsaugos, bet ne įstatymas, kuris saugo visuomenę kaip visumą⁴¹.

Trečia, Vokietijos CK 826 straipsnis numato, kad kiekvienas asmuo, kuris sukelia žalą tyčiniu *contra bonos mores* elgesiu, privalo kompensuoti kito asmens dėl to patirtus nuostolius⁴². Šis elgesys turėtų būti suprantamas kaip prieštaraujantis visuomeninei, ekonominei tvarkai (angl. *public, economic order*)⁴³. Manytina, kad viena iš šios Vokietijos CK normos funkcijų – apsaugoti naujai atsirandančias arba dažnai kintančias ekonomines, socialines, moralines vertybes. Naujų įstatymų priėmimas arba jų keitimas, siekiant naujus teisinius gėrius įtraukti į saugomų vertybių sąrašą, yra neracionalus ir reikalaujantis didelių laiko sąnaudų, todėl kyla grėsmė, kad teisė nesugebės prisitaikyti prie naujai atsiradusių vertybių ir jų apsaugoti. Pažymėtina, kad pirmenybė teikiama Vokietijos CK 823 str. 1 d. normai. Ši norma tarsi atlieka pagrindinę neteisėtų veiksmų nustatymo funkciją, o Vokietijos CK 823 str. 2 d. ir 826 str. laikytinos išimtimis iš bendros taisyklės, kurios vertintinos vėlesniame etape, kai nėra nustatomas Vokietijos CK 823 str. 1 d. normos pažeidimas.

Vokietijos CK 823 str. 1 d. civilinės deliktinės atsakomybės atsiradimą sieja su žalos padarymu, kuris pasireiškia tyčiniaiais arba neatsargiais neteisėtais veiksmais, tačiau kaltės, kaip deliktinės atsakomybės sąlygos, sąvoka CK nepateikiama. Vokietijos teisės doktrinoje kaltė apibūdinama kaip subjektyvus veiksmų neteisėtumas. Subjektyviuoju požiūriu veiksmų neteisėtumas suprantamas kaip žalą sukėlusio asmens elgesio neatitiktis teisės aktų nustatytiems reikalaujamo elgesio standartams, kurių privalo laikytis geras šeimos tėvas (*bonus pater familias*). Pažymėtina, kad bendruoju atveju subjektyvus veiksmų neteisėtumas vertinamas objektyviai, t. y. nėra atsižvelgiama į žalą padariusio asmenines savybes, jo psichinį santykį tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos. Taigi, kaltė nustatoma, kai asmuo, nesiekdamas išvengti žalingų pasekmių, padaro teisės pažeidimą, ir jo elgesys neatitinka reikalaujamo elgesio standarto⁴⁴.

Būtina pažymėti, kad Vokietijos deliktų teisės sistemai ypatingai svarbus kaltės skirstymas į tyčinės ir neatsargios kaltės formas. Vokietijos deliktų teisėje buvo išskirti trys galimi neteisėtų veiksmų pasireiškimo būdai. Vienas iš jų – Vokietijos CK 826 straipsnyje įtvirtintas elgesys, prieštaraujantis gerai moralei (lot. *contra bonos mores*). Elgesys, prieštaraujantis gerai moralei, neteisėtais veiksmais laikomas tik tuo atveju, jeigu asmuo sukėlė

⁴¹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 64-65.

⁴² *Ibid.*, p. 66.

⁴³ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 67-68.

⁴⁴ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 135 ir 223.

žalą kitam asmeniui tyčia⁴⁵. Kaltės formų diferencijavimas didelę reikšmę turi ir kalbant apie Vokietijos CK 839 str. įtvirtintą pareigą valstybės tarnautojui atlyginti jo veiksmais sukeltą žalą. Šiuo atveju, jeigu žala padaroma neatsargiais veiksmais, valstybės tarnautojas ją privalo atlyginti tik jeigu nėra kitų teisinių būdų to padaryti, bet jeigu žala padaroma tyčios forma turi būti atlyginama besąlygiškai.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Vokietijos deliktų sistemos formavimąsi įtakojo noras kaip į manoma labiau atsiriboti nuo romėnų teisės įtakos ir sukurti savitą deliktų teisės sistemą. Kaltumo idėja Vokietijos deliktų teisėje pirmiausia sietina su priešingu teisei elgesiu – neteisėti veiksmai iškeliami į pirmą vietą, o kaltė yra antraeilė civilinės atsakomybės sąlyga. Kaip minėta, Prancūzijoje kaltės sąlygą sudaro objektyvusis ir subjektyvusis elementai, o Vokietijoje atvirkščiai – neteisėtų veiksmų sąlygą sudaro objektyvusis ir subjektyvusis elementai. Tačiau, iš esmės, tiek Vokietijoje, tiek Prancūzijoje šie elementai reiškia tą patį: objektyvusis – neteisėtumą, subjektyvusis – kaltę. Prancūzijoje šios sąlygos turi glaudesnę ryšį ir yra sudėtingiau atskiriamos, o Vokietijoje tai dvi atskiros civilinės atsakomybės sąlygos, kurias atskirti yra lengviau.

1.2.3. Anglų deliktų teisės sistema

Anglų deliktų teisės sistema yra visiškai kitokia nei prieš tai nagrinėtos prancūzų ir vokiečių deliktų teisės sistemos. Šioje sistemoje didžiausią vaidmenį turi ne įstatymų leidėjas, o teismai, kurie savo ilgametės praktikos dėka suformavo ir vis dar tebeformuoja civilinės deliktinės atsakomybės institutą. Šio požiūrio nepakeitė net XVI amžiuje vykusi revoliucija, po kurios pradėta intensyviau leisti kodifikuojančius teisės aktus. Apskritai kalbant, net ir prasidėjęs Anglijos civilinės teisės kodifikavimas pasireiškė jau egzistuojančių ir teismų suformuluotų precedentų apibendrinimu, todėl ryškių, kodifikacijos sukeltų, pokyčių niekada ir nesijautė. Anglijoje įstatyminiu reguliavimu siekta apimti sudėtingiausias civilinės teisės sritis, tačiau deliktų teisė nesutvarkyta iki šiol⁴⁶.

Anglijos civilinė teisė neturi ir niekada neturėjo vieno bendro civilinio kodekso, kuriame būtų atskiras deliktų teisei skirtas skyrius ar normų grupė, kuriuos nagrinėdami, galėtume suprasti deliktinės atsakomybės ir jos sąlygų nustatymo ypatumus, kaip tai yra Prancūzijoje ar Vokietijoje. Anglijos deliktų teisėje nėra pateikiamas saugomų interesų (teisinių gėrių) sąrašas ar įtvirtinta viena bendra norma, kurios pagrindu būtų galima prisiteisti atsiradusią

⁴⁵ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 67-68.

⁴⁶ Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 25, p. 289-291.

žalą. Vietoje to, yra įtvirtinta atskirų deliktų sistema, apminanti individualius deliktus su jiems būdingomis sąlygomis, kurias būtina įrodyti, siekiant prisiteisti patirtos žalos atlyginimą. Pažymėtina, kad anglų deliktų teisės sistemoje išlikusios atskiros deliktų sudėtys – ryškiausias romėnų teisės įtakos pavyzdys⁴⁷.

Anglų deliktų teisės sistemoje pripažįstama per aštuoniasdešimt atskirų deliktų, kurie skirstomi į dvi dideles grupes: tyčinius deliktus (angl. *trespass and other torts of intention*) ir deliktus dėl neatsargumo (angl. *negligence*)⁴⁸. Tyčinių deliktų grupė skirstoma į smulkesnes deliktų grupes: prievartos prieš asmenį deliktus (angl. *trespass to the person*), deliktus kilnojamajam turtui (angl. *trespass to goods*), deliktus nekilnojamajam turtui (angl. *trespass to land*), ekonominius deliktus (angl. *economic torts*) ir kt.⁴⁹. Daugumos deliktų sudėtys yra suformuluotos teismų precedentuose, tačiau yra deliktų, kuriuos numato ir atskiri įstatymai, pavyzdžiui, Gyvūnų apsaugos įstatymas⁵⁰ (angl. *Animal Welfare Act*) dėl gyvūnų padarytos žalos atlyginimo ir kt.

Deliktų skirstymas į atskiras kategorijas parodo, kad kiekvienas deliktas savo sudėtyje talpina tam tikrą draudimą ar įpareigojimą, kurių asmuo savo veiksmais neturi teisės pažeisti, o jeigu vis dėlto pažeidžia, galima konstatuoti neteisėtų veiksmų egzistavimą. Atsižvelgiant į tai, teigtina, kad anglų deliktų teisės sistemoje neteisėti veiksmai gali pasireikšti tik keliasdešimčia atskirų pareigų pažeidimu. Deliktų sudėtys tarsi įtvirtina savotišką ir baigtinį neteisėtų veiksmų sąrašą, ir tuomet kyla klausimas, ar to pakanka, kad asmeniui visada būtų teisingai atlyginama padaryta žala? Manytina, kad atsakymas yra neigiamas, kadangi dėl civilinių teisinių santykių dinamiškumo yra neįmanoma perkelti visų nepageidaujamo ir žalingo elgesio formų į atskiras deliktų sudėtis. Pagal Anglijos teisę, jeigu asmens veiksmai, kuriais sukeliama žalos, nepatenka į kurio nors delikto sudėtį, jie nelaikomi neteisėtais⁵¹. Tokia deliktų teisės sistema primena Kontinentinės teisės tradicijos šalių administracinę ar baudžiamąją teisę, kuriose yra įtvirtinamas baigtinis administracinės teisės pažeidimų ar nusikaltimų sąrašas, ir veiksmai, nepatenkantys į šį šiuos sąrašus, nelaikomi neteisėtais.

⁴⁷ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 2.

⁴⁸ Vytautas Mizaras, "3 tema. Deliktinės civilinės atsakomybės (žalos atlyginimo) sąlygos (pagrindai)," (paskaitų ciklo metodinė medžiaga, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra, 2007), 9-14, http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/dokumentai/DeliktuT_3tema.pdf.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ "Animal Welfare Act," 2006, žiūrėta 2016 m. rugsėjo 15 d.,

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents>.

⁵¹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *op. cit.*, p. 2.

Galima teigti, kad neteisėtų veiksmų sąlyga atlieka svarbų vaidmenį ir yra tarsi anglų deliktų teisės pagrindas⁵², tai įtakoja, kad kita darbe nagrinėjama deliktinės atsakomybės sąlyga – kaltė – ganėtinai sudėtingai atribojama nuo neteisėtų veiksmų. Prancūzų deliktų teisės sistemoje neteisėti veiksmai yra kaltės sąlygos sudedamoji dalis, o anglų deliktų teisės sistemoje yra atvirkščiai – kaltė yra tarsi neteisėtų veiksmų sudedamoji dalis. Kaltė yra neteisėtų veiksmų vertinamasis matas. Teisės doktrinoje neretai pareiškama, kad anglų deliktų teisė yra paremta žalą sukėlusio asmens kalte arba, kad kaltės sąlyga įprastai yra reikalinga. Pasitaiko ir tokių, kurie teigia, kad kaltės sąlygą reikia įrodyti visada⁵³. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad anglų teisininkai net nėra linkę vartoti kaltės (lot. *culpa*) termino. Vietoje kaltės termino jie išskiria dvi kategorijas: tyčinius (angl. *intentional*) veiksmus ir neatsargumą (angl. *negligence*). Visų anksčiau išvardintų tyčinių grupių deliktai gali būti padaromi tik žalą padariusio asmens tyčiais, o tyčios turinys priklauso nuo konkretaus delikto turinio⁵⁴.

Neatsargumo deliktas yra vienas svarbiausių ir dažniausiai anglų deliktų teisės sistemoje pasitaikančių deliktų. Neatsargumo deliktu yra praplečiama neteisėtų veiksmų ir kaltės samprata, kadangi nėra reikalaujama tyčinės kaltės formos bei civilinės atsakomybės kilimui yra nustatomi tam tikri kriterijai, kurie yra palankesni nukentėjusiajam, siekiančiam žalos atlyginimo. Šio delikto atveju tarsi nebelieka kaltės ir neteisėtų veiksmų skiriamosios ribos – neteisėtumas yra prilyginamas rūpestingumo pareigos egzistavimui⁵⁵. Bendriausia prasme, tai reiškia, kad žalą patyręs asmuo, remdamasis neatsargumo deliktu, žalos atlyginimą gali prisiteisti, įrodęs, kad atsakovas turėjo rūpestingumo pareigą jo atžvilgiu⁵⁶.

Rūpestingumo pareigą išgrynino ir suformavo Lordų rūmai *Donoghue v Stevenson* byloje, dar žinomoje „sraigės butelyje“ pavadinimu. Ponia *Donoghue* draugė *Minchella* kavinėje ją pavaišino imbieriniu limonadu. Kai ji iš butelio įsipylė paskutinę limonado stiklinę, kartu su limonadu išbėgo yrančios sraigės likučiai. Dėl šios priežasties ponia *Donoghue* patyrė šoką ir skrandžio veiklos sutrikimą. Kadangi ji pati nepirko limonado, negalėjo prisiteisti žalos atlyginimo sutarčių teisės pagrindu. Todėl ji pareiškė ieškinį deliktų teisės pagrindu limonado gamintojui *Stevenson*, tvirtindama, kad jis gamindamas gėrimą buvo neatsargus⁵⁷.

Donoghue v Stevenson byla davė pradžią trijų pakopų testo atsiradimui, kuris yra esminis elementas, siekiant nustatyti neteisėtų veiksmų ribas, ir tai, ar vienas asmuo yra

⁵² Francesco Donato Busnelli ir kt., *Unification of Tort Law: Wrongfulness* (The Hague: Kluwer Law International, 1998), 39.

⁵³ W. H. van Boom ir kt., *supra* note 30, p. 65.

⁵⁴ Stefanie Samland, “National legal systems on tort liability,” *Jurawelt*, žiūrėta 2016 m. rugsėjo 17 d., <http://www.jurawelt.com/studenten/skripten/eur/6891>.

⁵⁵ W. H. van Boom ir kt., *op. cit.*, p. 70.

⁵⁶ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 44.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 50-52.

atsakingas už kitam asmeniui sukeltą žalą. Lordas *James Richard Atkin* šioje byloje įvedė taip vadinamąją „kaimyno koncepciją“, t. y. pabandė apibrėžti rūpestingumo pareigos ribas. Lordas *Richard Atkin* nurodė, kad asmuo turi pareigą imtis protingų rūpestingumo priemonių, siekdamas išvengti veiksmų ar neveikimo, kurie, kaip jis gali pagrįstai numatyti, gali pakenkti jo kaimynui. Tačiau tuomet kyla klausimas – ką teisine prasme reikia laikyti šio asmens kaimynu? Lordo nuomone, atsakymas turėtų būti toks: tai asmenys, kurie bus taip artimai ir tiesiogiai paveikti asmens veikimo, jog dėl šio poveikio jiems jis pagrįstai juos turi turėti omenyje, kai planuoja savo konkrečius veiksmus ar neveikimą⁵⁸. Trumpiau tariant, jeigu asmuo turi galimybę protingai numatyti, kad savo veiksmais gali pakenkti aplinkinių asmenų interesams ir sukelti jiems žalos, vadinasi jam taikytinas reikalavimas laikytis rūpestingumo pareigos reikalavimo.

Vėlesnėje teismų praktikoje, 1978 m. *Anns v Merton London Borough Council* byloje, vadinamoji „kaimyno koncepcija“ buvo išplėsta į „dviejų pakopų testą“. Siekiant patvirtinti neteisėtų veiksmų egzistavimą, pagal šį testą iš pradžių turi būti nustatoma, ar tarp žalą sukėlusio asmens A ir žalą patyrusio asmens B yra artimumo ryšys pagal „kaimyno koncepciją“. Jeigu artimumo ryšys yra, turi būti svarstomas atsakomybę šalinančių, lengvinančių ar apribojančių aplinkybių egzistavimo klausimas⁵⁹. Galiausiai 1986 metais nagrinėtoje *Donation v Sir Lindsay Co Ltd* byloje buvo galutinai suformuotas trijų pakopų testas. Pagal šį testą, visų pirma, turi būti nustatoma, ar žalą buvo galima protingai numatyti, visų antra, ar tarp žalą patyrusio asmens ir žalą sukėlusio asmens yra glaudūs santykiai ir, trečia, ar žalą sukėlusiam asmeniui protinga ir teisinga priskirti rūpestingumo pareigą. Pažymėtina, kad anglų deliktų teisės sistemoje protingo asmens kriterijus nėra vertinamas per vidutinio asmens prizmę, kadangi asmuo, nepaisant koks bebūtų atsargus, vis tiek kartais būna neatidus ir nerūpestingas – klaidą krizės atveju gali padaryti nebūtinai būdamas nerūpestingu⁶⁰. Kitaip tariant, nerūpestingumas anglų deliktų teisės sistemoje, tai – neatlikimas to, ką protingas asmuo, vadovaudamasis tokiu atidumo laipsniu, kuris yra įprastas reguliuojant žmonių santykius, būtų atlikęs ir atlikimas to, ko išmintingas ir protingas asmuo nebūtų atlikęs.

Apibendrinant galima teigti, kad nerūpestingumas anglų deliktų teisės sistemoje iš dalies panašus į lietuviškąją neteisėtų veiksmų rūšį (formą) – bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai, kad kitam asmeniui nebūtų sukeliama žalos, pažeidimą. Žinoma, neatsižvelgiant į tai, kad anglų deliktų teisės sistemoje, priešingai nei Lietuvoje, asmenys turi teisę būti neatsargūs kitų asmenų atžvilgiu tiek, kiek tik pageidauja, tačiau tik jei neturi pareigos

⁵⁸ Stefanie Samland, *supra* note 54.

⁵⁹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 50-52.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 50-53.

veikti šių konkrečių asmenų atžvilgiu⁶¹. Bei į tai, kad „kaimynu“ yra laikomas tikrai ne kiekvienas asmuo. Tačiau tiek Lietuvoje, tiek anglų deliktų teisės sistemoje, esant bendro pobūdžio pareigos pažeidimui konkrečios neteisėtų veiksmų ir kaltės skiriamosios ribos nėra daroma, kas sąlygoja, kaltės ir neteisėtų veiksmų skiriamosios ribos nebuvimą.

1.2.4. Skandinavų deliktų teisės sistema

Skandinavijos deliktų teisės sistemos sudėtį sudaro Danijos, Suomijos, Islandijos, Norvegijos ir Švedijos (toliau tekste – Šiaurės šalys) deliktų teisės sistemos. Šiaurės šalys pasižymi tuo, kad neturi kodifikuotų teisės aktų, reglamentuojančių deliktinės atsakomybės taikymą. Šiose šalyse galioja atskiri įstatymai, reglamentuojantys skirtingus deliktinės atsakomybės aspektus. Didelę įtaką deliktų teisės formavimuisi daro šių šalių teismai, savo sprendimais įtvirtindami privalomas elgesio taisykles, kurios taikomos ir neįtvirtintos teisės aktuose. Nemažai taisyklių taikomos kaip paprotinės normos⁶².

Skandinavijos deliktų teisės sistema užima ypatingą vietą aptartų deliktų teisės sistemų atžvilgiu, nes ši sistema negali būti visiškai priskiriama bendrosios teisės tradicijos šalių deliktų teisės sistemoms, tokioms kaip Anglija, Airija, kadangi istoriškai vystėsi nepriklausomai nuo viduramžių Anglijos teisės ir nors neturi bendro deliktų teisės kodifikuoto reguliavimo, tačiau turi bendras visose srityse civilinės atsakomybės taikymo sąlygas. Taip pat Skandinavijos deliktų teisės sistema negali būti visiškai priskiriama ir aptartoms kontinentinės teisės tradicijos valstybių deliktų teisės sistemoms (vokiečių, prancūzų), kadangi ji buvo kur kas mažiau paveikta romėnų teisės ir nesiremia visapusiškais kodeksais kaip pagrindine privatinės teisės sisteminimo priemone⁶³.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad visų Skandinavijos valstybių deliktų teisė yra labai panaši. Tokiam Šiaurės šalių teisės vieningumui susiformuoti buvo ypač palankios sąlygos. Kaip teigia teisės mokslininkai *Zweigert* ir *Kotz*, „<...> šių šalių istorinė raida buvo labai panaši, kultūriniai ryšiai buvo labai artimi, kalbos (išskyrus suomių) buvo labai panašios, nebuvo ir jokių žymių politinių skirtumų, populiacija ir ekonominė galia buvo maždaug lygiavertė, ir visos jos buvo... Europos pakraštyje“⁶⁴. Šiaurės šalys net turėjo įstatymų, kurie bendrai galiojo visose

⁶¹ “Foresee Ability Court. Free Tort Law Essay,” LawTeacher, žiūrėta 2016 m. rugsėjo 20 d., <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/tort-law/foresee-ability-court.php>.

⁶² Marten Schultz, “Tort Law in Sweden. An Introduction,” Faculty of Law, Stockholm University, žiūrėta 2016 m. rugsėjo 20 d., <http://www.juridicum.su.se/user/masc/introduction%20to%20Swedish%20law/TortLawInSweden.ppt>.

⁶³ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 4-5.

⁶⁴ *Ibid.*

valstybėse, pavyzdžiui Sutarčių ir kitų teisinių sandorių įstatymas⁶⁵. Buvo bandymų apskritai kodifikuoti visą Šiaurės šalių civilinę teisę – Danijos teisės mokslininkas *A. Vinding Kruse* siūlė du Šiaurės civilinio kodekso projektus (pirmasis projektas siūlytas 1948 metais, o antrasis 1962 metais), tačiau abu projektai buvo nesėkmingi. Po nepavykusių bandymų suvienodinti Šiaurės šalių civilinę teisę, kiekviena valstybė priėmė atskirus aktus, kuriais reglamentuojami bendrieji civilinės deliktinės atsakomybės klausimai. Vienas iš jų – Švedijos deliktų teisės įstatymas⁶⁶ (angl. *Tort Liability Act*), priimtas 1972 metais, kurio taikymo sąlygos aptariamos toliau.

Prof. habil. dr. V. Mikelėnas išskiria penkias Švedijos civilinės deliktinės atsakomybės sąlygas: žalą, neteisėtus veiksmus (asmens veikimą ar neveikimą), kaltę, priežastinį ryšį ir civilinę atsakomybę šalinančių aplinkybių nebuvimą, kuriomis gali būti nukentėjusiojo sutikimas, teisėti veiksmai ar (ir) būtinoji gintis⁶⁷. Švedijos deliktinės atsakomybės įstatymas nepateikia neteisėtų veiksmų sąlygos sąvokos, tačiau teisės doktrinoje jie suprantami kaip subjektinių, teisės aktuose įtvirtintų, pareigų ar paprotinių normų pažeidimai, taip pat pats žalos padarymo faktas gali rodyti neteisėtų veiksmų sąlygos egzistavimą. Pažymėtina, kad neteisėtų veiksmų sąlyga nors ir pripažįstama, tačiau kaip pavienė, tradicinė neteisėtų veiksmų koncepcija neegzistuoja Švedijos deliktų teisėje. Neteisėtų veiksmų sąlyga yra tarsi priemonė, siekiant nustatyti, ar asmens elgesys neturi jokių pateisinimų (pvz., galbūt buvo nukentėjusiojo sutikimas; žalos sukėlimą lėmė kitas asmuo ir kt.)⁶⁸. Švedijos deliktų teisėje kaltė yra pagrindinė Deliktinės atsakomybės įstatymo taikymo sąlyga. Šio įstatymo antrojo skyriaus 1 str. 2 d. numato bendrąją taisyklę, kad „Asmuo, kuris tyčia ar dėl neatsargumo sukėlė kitam asmeniui žalos, privalo ją atlyginti“. Šia nuostata kaltės sąvoka nepateikiama, tačiau išskiriamos dvi pagrindinės kaltės rūšys – tyčia ir neatsargumas. Kaltės sąlyga suprantama objektyviai, naudojant „idealaus veiksmo“ standartą. Šis standartas panašus į *bonus pater familias* elgesio standartą, tačiau pagal Švedijos deliktų teisę jis suprantamas šiek tiek plačiau – teisėjui paliekama teisė interpretuoti šį standartą, remiantis teisės aktų (net ir baudžiamosios teisės) normomis, teismų precedentais, o kai tokių šaltinių trūksta teisėjas gali remtis interesų pusiausvyra, socialinėmis pažiūromis ir ekonominiais argumentais⁶⁹.

Švedijos deliktų teisėje nėra aiškios skiriamosios ribos tarp kaltės ir neteisėtų veiksmų. Taip yra todėl, kad kaltė gali būti siejama tiek su neteisėtais veiksmais (veikimu ir neveikimu),

⁶⁵ Sutarčių ir kitų teisinių sandorių įstatymas tarp 1915 – 1918 metų įsigaliojo Švedijoje, Danijoje ir Norvegijoje, o 1929 metais Suomijoje.

⁶⁶ “Sweden Tort Liability Act,” Finlex, žiūrėta 2016 m. rugsėjo 25 d., <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1974/en19740412.pdf>

⁶⁷ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 98.

⁶⁸ W. H. van Boom ir kt., *supra* note 30, p. 268.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 268-269.

tiesiogiai ir su pačiu žalos padarymo faktu. Viskas priklauso nuo to, kur teisėjas, nagrinėjantis žalos atlyginimo bylą, nori daryti skyrimą. Skiriamoji riba priklauso nuo taip vadinamųjų „paprastųjų atvejų“, kuomet sukeliama įprasta, esant tokiomis pat aplinkybėms, žala ir „sudėtingųjų atvejų“, kuomet sukeliama ne įprastai didelė žala, esant tokioms pat aplinkybėms kaip ir kitais panašiais atvejais. „Paprastaisiais atvejais“ neteisėti veiksmai turi įtakos nustatant žalą padariusio asmens kaltę, o „sudėtingais atvejais“ – pats žalos atsiradimo faktas lemia kaltės sąlygos nustatymą⁷⁰.

Apibendrinant pasakytina, kad nors Švedijos, o kartu ir Skandinavijos deliktų teisės sistema nėra kodifikuota ir remiasi atskirų teisės aktų reguliavimu, tačiau ji yra artimesnė kontinentinės teisės tradicijos valstybių deliktų teisės sistemoms, pripažįstančioms bendras atsakomybės sąlygas visiems atskiriems atvejams. Šioje deliktų teisės sistemoje aiški neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamoji riba neegzistuoja. Nors neteisėtų veiksmų sąlyga pripažįstama, tačiau ji labiau laikytina technine deliktinės atsakomybės taikymo sąlyga, padedančia nustatyti žalą sukėlusio asmens kaltę.

1.3. Kaltės ir neteisėtumo sąlygų reglamentavimo ir aiškinimo skirtumai 2000 m. ir 1964 m.

Lietuvos civiliniuose kodeksuose

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuva palaipsniui pradėjo reformuoti savo civilinę teisę. Reformos piku galima laikyti naujojo 2000 metų civilinio kodekso priėmimą. Iki šio kodekso priėmimo Lietuvoje galiojo 1964 metų Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas⁷¹ (toliau tekste – LTSR CK), kuriame civilinės deliktinės atsakomybės klausimai buvo reglamentuojami gana skurdžiai. LTSR CK 225 – 237 straipsniuose buvo reglamentuojama atsakomybė už prievolių pažeidimus, o 483 – 510 straipsniuose – prievolių, kurių atsiradimą įtakojo sukelta žala, tačiau nei vienoje iš šių dalių nebuvo pateikiama kaltės ir neteisėtų veiksmų kaip civilinės atsakomybės sąlygų sampratos. Šių sąlygų sampratos atskleidžiamos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje.

Pažymėtina, kad tiek LTSR CK 483 str. 1 d. buvo, tiek ir LR CK 6.263 str. 1 d. yra įtvirtinta prancūziškoji generalinio delikto doktrina. LTSR 483 str. 1 d. buvo teigiama, kad „Žalą, padarytą piliečio atsakomybei ar turtui, taip pat žalą, padarytą organizacijai, turi pilnutinai atlyginti ją padariusis asmuo“. Sprendžiant iš šios normos turinio, neteisėtais veiksmais turėjo būti laikomi tiek įstatyme ar kituose teisės aktuose įtvirtintų pareigų pažeidimai, tiek bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, pažeidimas. Pasitaikydavo atvejų, kai teismai,

⁷⁰ W. H. van Boom ir kt., *supra* note 30, p. 268-269.

⁷¹ “Lietuvos Tarybų Socialistės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įstatymas,” *LTSR įstatymų sąvadas* 19, 138 (1964), TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2581759568BB>.

aiškindami šią LTSR CK normą, pernelyg susiaurindavo neteisėtų veiksmų sąvoką: „<...> atsakomybė atsiranda už neteisėtai padarytą žalą. Veika yra laikoma neteisėta, kai asmuo pažeidžia teisinę pareigą, t. y. pareigą, įtvirtintą teisės normose“⁷². Šiuo atveju teismas neteisėtus veiksmus apibrėžia tik kaip įstatyme įtvirtintos pareigos pažeidimą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad neteisėtiems veiksams apibūdinti teismas vartoja „veikos“ sąvoką. Veikos sąvoka turėtų būti suprantama kaip tam tikras asmens teisiškai reikšmingas veikimas ar neveikimas už kurį yra numatomos sankcijos. Pažymėtina, kad pagrindinis deliktinės atsakomybės tikslas yra kompensuoti nukentėjusiajam neteisėtais veiksmais sukeltą žalą. Žalos kompensavimas neturi būti suprantamas kaip sankcijos taikymas žalą sukėlusiam asmeniui. Žalos kompensavimu siekiama, kad nukentėjusysis „<...> atsidurtų tokioje padėtyje, kurioje jis būtų, jeigu jam nebūtų buvę padarytos žalos. <...> žalos turi būti atlyginama tiek, kiek įrodoma, kad jos faktiškai patirta <...>“⁷³. Veika – tai labiau baudžiamosios teisės kategorija, todėl apibūdinant neteisėtumą civiline prasme, ši sąvoka neturėtų būti vartojama.

Priešingai nei LTSR CK, LR CK sukonkretino neteisėtų veiksmų sąvoką, apibrėždamas ją pačiame civiliniame kodekse. LR CK 6.246 str. 1 d. pateikiama neteisėtų veiksmų sąvoka, kuri suprantama trejopai: visų pirma, neteisėti veiksmai – tai įstatymuose ar sutartyje nustatytų pareigų nevykdymas (neteisėtas neveikimas), antra – veiksmų atlikimas, kuriuos įstatymas ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), ir trečia – bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, pažeidimas. Taigi, nors neteisėtų veiksmų sąlygos įstatyminis reglamentavimas kito, tačiau, neskaitant kartais teismų praktikoje pasitaikiusio neteisėtų veiksmų sąvokos aiškinimo nevienodumo, neteisėtų veiksmų samprata išliko nepakitusi.

Analizuojant bei lyginant kitą – kaltės – sąlygą, pastebimi kur kas ryškesni reglamentavimo bei aiškinimo pasikeitimai. LTSR CK 231 str. nurodoma, kad „Asmuo, neįvykęs prievolės arba ją įvykęs netinkamai, atsako turtu, tik esant kaltei <...> išskyrus įstatymo ar sutarties numatytus atvejus“. Šia norma buvo įtvirtintas kaltės sąlygos privalomumas civilinės atsakomybės sąlygų sudėtyje, išskyrus įstatymo ar sutarties numatytus atvejus, kai atsakomybė atsiranda be kaltės. Kaip ir neteisėtų veiksmų atveju, kaltės samprata LTSR CK nebuvo įtvirtinta, ji atskleidžiama teisės teorijoje bei teismų praktikoje. LTSR CK komentare nurodoma, kad kaltė – tai asmens psichinis santykis su savo priešingu teisei veiksnu ar neveikimu ir dėl to atsiradusiomis pasekmėmis⁷⁴. Iš kaltės sąvokos apibrėžimo matoma, kad kaltė buvo suprantama subjektyviai. Kaltės sampratos aiškinimas praktiškai nesiskyrė nuo

⁷² Lietuvos teismų praktika. *Civilinė teisė ir civilinis procesas 1991 – 1998: apžvalgos, konsultacijos, nutarimai, sprendimai* (Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998), 177-178.

⁷³ Vytautas Mizaras, *supra* note 6, p. 52-53.

⁷⁴ J. Žeruolis ir M. Čapskis, *Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras* (Vilnius: Mintis, 1976), p. 154.

baudžiamosios ar administracinės teisės normų, reglamentuojančių kaltės sampratą, aiškinimo. Buvo teigiama, kad kaltė pasireiškia ne tik asmens supratimu, kad jo elgesys yra priešingas teisei, bet ir suvokimu tų pasekmių, kurios gali atsirasti dėl tokio jo elgesio. Asmuo buvo pripažįstamas kaltu tik tada, kai jis numatė arba turėjo numatyti savo priešingo teisei elgesio pasekmes⁷⁵.

2000 m. LR CK kaltės sąvoka taip pat nepateikiama, tačiau pati kaltės samprata pasikeitė kardinaliai. LR CK 6.248 str. 3 d. nurodoma, kad asmuo laikomas kaltu, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Šia norma, kitaip nei LTSR CK, įtvirtinta objektyvioji kaltės samprata, kuri aiškinama ne per asmens psichinį santykį tarp sukeltos žalos ir atsiradusių padarinių, bet per protingo ir apdairaus asmens elgesio standartą (*bonus pater familias*)⁷⁶.

Analizuojant neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų reglamentavimą 1964 m. ir 2000 m. civiliniuose kodeksuose, pastebėtina, kad LTSR CK galiojimo laikotarpiu šių sąlygų skiriamoji riba buvo kur kas paprastesnė ir aiškesnė, tačiau jokių būdu tai nereiškia, kad civilinės deliktinės atsakomybės paskirtis buvo įgyvendinama geriau nei esant šiandieniniam reglamentavimui. Pagal dabartinį teisinį kaltės ir neteisėtų veiksmų reglamentavimą, daugiausia sunkumų kyla atribojant kaltę ir neteisėtus veiksmus esant bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimui. Taikant civilinę atsakomybę, kuomet yra pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, neteisėti veiksmai suprantami kaip tam tikro visuomenėje pripažįstamo asmens elgesio standarto neatitikimas teisei. Tokiu atveju tiek civilinės teisės, tiek ir kitų teisės šakų teisės aktai gali tiesiogiai ir nenumatyti tam tikros pareigos asmeniui, bet atsižvelgiant į moralės, etikos bei bendrųjų teisės principų reikalavimus, tokia žala privalo būti atlyginama. Kaip minėta aukščiau, kaltės sąlyga nustatoma remiantis protingo asmens elgesio standarto reikalavimu, taigi nebelieka prasmės šias dvi sąlygas atskirti ir du kartus analizuoti asmens elgesio atitiktį bendro pobūdžio standartams. Dėl šios priežasties, tokiais atvejais, kaltės ir neteisėtų veiksmų sąlygos yra suliejamos į vieną kaltės sąlygą. Užtenka nustatyti žalą sukėlusio asmens kaltę, kuri automatiškai rodo ir neteisėtų veiksmų egzistavimą. LTSR CK galiojimo laikotarpiu buvo kur kas paprasčiau – esant bendro pobūdžio pareigos pažeidimui, asmens kaltė vis tiek buvo nustatinėjama. Nustačius neteisėtus veiksmus, papildomai buvo nustatinėjama, ar žalą sukėlęs asmuo suprato savo veiksmų priešingumą teisei ir, ar suprato, numatė ar turėjo numatyti, kokios pasekmės gali kilti dėl jo elgesio.

Skirtumai, tarp neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamosios ribos galiojant LTSR CK ir LR CK, išryškėja analizuojant konkretų pavyzdį. Štai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau

⁷⁵ J. Žeruolis ir M. Čapskis, *supra* note 74, p. 154.

⁷⁶ Apie objektyviają ir subjektyviają kaltės sampratą plačiau žiūrėti šio darbo 3.1. dalyje.

– LAT) 2012 metais nagrinėjo civilinę bylą, kurioje mažametė ekskursijos Kauno I forte metu užlipo ant vienoje iš aikštelėje esančių smėlio krūvų buvusio tamsaus buteliuko, kuris sprogo ir sunkiai sužalojo mažametę – jai buvo nutraukta pėda ir amputuota dalis blauzdos. Žalą patyrusi mažametė bei jos tėvai siekė prisiteisti žalą iš valstybės, kuriai nuosavybės teise priklausė minėti objektai. LAT šioje byloje konstatavo, kad valstybės neteisėti veiksmai pasireiškė bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu, t. y. „<...> valstybė nesielgė kaip rūpestinga savininkė ir savo neveikimu (nuosavybės nepriežiūra) sudarė sąlygas žalai tretiesiems asmenims atsirasti. Taigi valstybės neteisėti veiksmai ir kaltė byloje nustatyti tinkamai įvertinus byloje surinktus įrodymus ir teisingai taikant deliktinės atsakomybės normas <...>“⁷⁷. Analizuojant šį pavyzdį LTSR CK galiojimo metu, be bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimo, papildomai būtų reikėję nustatyti ir valstybės kaip žalą sukėlusio asmens kaltę, t. y., ar valstybė kaip civilinių santykių dalyvis suvokė, kad kaip rūpestingas savininkas nepriežiūri savo nuosavybės, konkrečiai – Kauno I forte, bei, ar suprato, kad nuosavybės nepriežiūra gali sukelti mažametei sunkų sveikatos sutrikdymą. Sunku pasakyti, kokia būtų šios situacijos baigtis LTSR CK galiojimo metu, tačiau, manytina, kad galėjo būti kitokia nei LAT išsakyta pozicija.

Apibendrinant pasakytina, kad nors LTSR CK galiojimo laikotarpiu neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų sampratos nebuvo įtvirtintos, tačiau šių sąlygų skiriamoji riba buvo aiškesnė ir paprastesnė – neteisėti veiksmai ir kaltė buvo dvi atskiros civilinės atsakomybės sąlygos, kurios turėjo būti nustatomos atskirai kiekvienoje civilinėje byloje, išskyrus atvejus, kai atsakomybė kildavo be kaltės. Naujasis LR CK plačiau reglamentuoja šias civilinės atsakomybės sąlygas ir kardinaliai pakeičia kaltės sąlygos sampratą. Tokie teisinio reglamentavimo pasikeitimai sąlygojo tai, kad neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamąją ribą rasti yra kur kas sudėtingiau. Kalbant apie civilinių kodeksų palankumą nukentėjusiojo atžvilgiu, naujasis LR CK, kuriame kaltės sąlyga aiškinama naudojant protingo ir apdairaus asmens elgesio standartą, yra palankesnis nukentėjusiojo atžvilgiu ir labiau atitinka kompensacinį civilinės atsakomybės tikslą.

⁷⁷ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2012,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5b968bd0-f954-41fc-971e-e800c59a39fc>.

2. NETEISĖTUMAS

Nagrinėjant pagrindines deliktų teisės tradicijas, pastebėta, kad neteisėti veiksmai kaip atskira deliktinės atsakomybės sąlyga išskiriami ne visų valstybių jurisdikcijose, tačiau vienaip ar kitaip ši sąlyga vis tiek inkorporuojama į nacionalinį deliktinės atsakomybės modelį. Kaip vienu iš tokių pavyzdžių būtų galima laikyti prancūzų deliktų teisės sistemą, kurioje neteisėtumas sudaro tik vieną iš kaltės sąlygos elementų, tačiau kaip ir Lietuvos, Vokietijos, Austrijos ar kitų valstybių deliktų teisėje reiškia ne ką kitą, kaip asmens veiksmų nesuderinamumą su teisės nustatyto elgesio standartu. Kad ir kaip neteisėtų veiksmų sąlyga būtų inkorporuojama ar pavadinama, kiekvienoje jurisdikcijoje vieningai pripažįstama, kad civilinė atsakomybė kyla ir padaryta žala turi būti atlyginama tik tada, kai ji sukeliama neteisėtais veiksmais. Iš to kyla klausimas, ar civilinė atsakomybė gali kilti esant teisėtiems veiksams? Prancūzijos civilinio kodekso trečios knygos antrame skyriuje, pavadinimu „Deliktai ir *quasi* deliktai“ vartojamoje delikto sąvokoje aiškiai nurodoma, kad kalbama tik apie neteisėtais veiksmais sukeltą žalą⁷⁸. Vokietijos civilinio kodekso antros knygos dvidešimt penkto skyriaus „Neleistini veiksmai“ 823 str. civilinė atsakomybė taip pat siejama su neteisėtu žalos padarymu⁷⁹. Olandijos civilinio kodekso šeštos knygos trečio skyriaus pavadinimu „Neteisėtas aktas“ 162 str. nustato, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik kitam asmeniui sukėlus žalą neteisėtu veiksmu⁸⁰. LR CK 6.246 str. 1 d. tiesiogiai įtvirtinta, kad civilinė atsakomybė atsiranda dėl neteisėtų veiksmų (neteisėto veikimu ar neteisėto neveikimo). To paties straipsnio trečioje dalyje nurodoma, kad „teisėtais veiksmais padaryta žala turi būti atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais“. Lietuvos teisės doktrinoje, aiškinant šią kodekso normą teigiama, kad „<...>išimtiniais atvejais įstatymas gali numatyti visišką ar dalinį padarytos žalos kompensavimą ir kai ji padaryta teisėtais veiksmais“⁸¹. Tačiau tokiais atvejais žalos kompensavimas nelaikomas civiline atsakomybe ir tokiems santykiams normos, reglamentuojančios civilinę atsakomybę, netaikomos⁸². Tokios situacijos pavyzdžiu galėtų būti laikomas LR CK 4.100 str., įtvirtinantis daikto paėmimo galimybę, kuomet tai reikalinga visuomenės poreikiams tenkinti. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintos specialios taisyklės, kaip tokiais atvejais turi būti atlyginami daikto savininko

⁷⁸ “France Civil Code. Translated texts,” Legifrance, žiūrėta 2016 m. spalio 5 d., https://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/version/3/.../Code_22.pdf.

⁷⁹ “German Civil Code. Full text in format: HTML, PDF,” Juris GmbH, žiūrėta 2016 m. spalio 5 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/.

⁸⁰ “Dutch Civil Code,” DCL Dutch Civil Law, žiūrėta 2016 m. spalio 5 d., <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook066.htm>.

⁸¹ Valentinas Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė* (Vilnius: Justitia, 2003), 337.

⁸² *Ibid.*

patirti nuostoliai. Taigi, teisėtais veiksmais padaryta žala nesukelia civilinės atsakomybės. Tai yra papildoma žalos kompensavimo sistema, užtikrinanti asmens nuosavybės teisių apsaugą, kuomet, remiantis visos visuomenės poreikiu, sukeliama žala pavienio asmens ar asmenų grupės interesams.

Vienareikšmiškai sutiktina, kad civilinė atsakomybė gali kilti tik esant neteisėtiems žalą sukėlusio asmens veiksams, tačiau kyla esminis klausimas, kas apsprendžia, kad būtent vieni veiksmai laikomi teisėtais, o kiti neteisėtais ir užtraukia civilinę atsakomybę žalą sukėlusiam asmeniui. Siekiant tai išsiaiškinti, toliau bus nagrinėjama veiksų teisėtumo ir neteisėtumo skiriamoji riba.

2.1. Teisėtų ir neteisėtų veiksų skiriamoji riba

Romėnų teisėje buvo teigiama, kad geri įstatymai yra tvarkos ir teisingumo ženklas⁸³. Teisėtumo principas yra vienas pagrindinių teisėkūros principų, padedančių užtikrinti tvarką ir teisingumą šiuolaikiniuose teisės aktuose. Teisėtumas teisėkūros procese suprantamas kaip teisėkūros subjektų veikla, atitinkanti įstatymų nustatytus leidimus ir draudimus⁸⁴. Čia pasireiškia demokratijos principo išraiška – piliečiai balsuodami renka savo atstovus į valstybinės valdžios institucijas, taip pritardami išrinktų atstovų leidžiamiems teisės aktams, jose įtvirtintoms teisėms ir pareigoms.

Teisėtumo suvokimas skirtingose teisės šakose gali skirtis. Štai civilinėje teisėje galioja principas „leidžiama viskas, kas neuždrausta“⁸⁵. Žvelgiant į šį principą siaurąja prasme ir draudimus suprantant tik kaip teisės normų pažeidimus, civilinės deliktinės atsakomybės atveju, šis principas ne visiškai atitinka savo prasmę, kadangi neteisėtais veiksmais pripažįstami ne tik šalių veiksmai, kuriais pažeidžiami teisės aktų reikalavimai, bet ir bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, kad niekam nebūtų padaryta žalos, pažeidimas, apimantis bendrųjų teisės principų – protingumo, teisingumo, gerų papročių, geros moralės ir kt. pažeidimus. Kitaip tariant, teisėtumo ribos deliktinės civilinės atsakomybės atveju yra kur kas siauresnės, nes net ir teisės akto tiesiogiai nedraudžiamas asmens elgesys gali būti pripažįstamas neteisėtu.

Atvirkštinė situacija yra baudžiamojoje teisėje, kurioje yra numatytas baigtinis veikų sąrašas į kuriuos patenkantis asmens elgesys laikomas neteisėtu ir užtraukia baudžiamąją

⁸³ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija: vadovėlis. Ketvirtas leidimas* (Vilnius: Justitia, 2014), 228.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 228-229.

⁸⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2010,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=4ab8ad75-8495-4d0f-b256-2d93ca62c58e>.

atsakomybę⁸⁶. Teisėtumo ribos šioje teisės šakoje yra kur kas platesnės, nes nesureglamentuoti nusikalstamų veikų atvejai, neužtraukia baudžiamosios atsakomybės – *nullum crimen, nulla poena sine lege*⁸⁷.

Neteisėtumas civilinėje deliktinėje atsakomybėje yra santykinė sąvoka, kadangi pats veiksmų neteisėtumas priklauso nuo daug konkrečių aplinkybių. Vienais atvejais tas pats veiksmas gali būti teisėtas, kitais atvejais – neteisėtas⁸⁸. Pavyzdžiui, LAT 2005 metais nagrinėjo bylą, kurios esmė buvo tokia: ieškovai siekė prisiteisti žalos atlyginimą, kurį patyrė po to, kai sveikatos priežiūros įstaigoje, atliekant operaciją jų dukrai, pastaroji mirė⁸⁹. Teismas civilinėje byloje nustatė, kad buvo planuojama atlikti iš anksto suplanuotą širdies operaciją, kuriai buvo ruošiami kelis metus, ir kurios atlikimui ieškovai, kaip įstatyminiai dukros atstovai, davė sutikimą. Po pacientės mirties teismo medicinos ekspertai nustatė, kad ieškovų dukrai buvo atlikta iš esmės visai kita operacija nei planuota iš anksto, kuri dar, be kita ko, buvo ir eksperimentinė. LR CK 2.25 str. 2 d., 6.729 str., Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo⁹⁰ 8 str. aiškiai numato, kad bet kuri operacija pacientui gali būti daroma tik pacientui sutikus⁹¹. „Toks reikalavimas paaiškinamas asmens autonomijos principu, pagal kurį tik pats pacientas turi teisę priimti sprendimus dėl jo gydymo. Gydymas be paciento sutikimo yra neteisėtas veiksmas, sukeliantis civilinę atsakomybę“⁹². Operacija asmeniui neturint jo sutikimo gali būti atliekama tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, esant būtinojo reikalingumo situacijai, kai nedelsiant reikia gelbėti asmens gyvybę. Nagrinėjamu atveju tokių aplinkybių nustatyta nebuvo, todėl ieškovai, kaip įstatyminiai atstovai, duodami sutikimą planinei dukros širdies operacijai, apsprendė veiksmų teisėtumo ribas. Jeigu gydymo įstaiga prieš atlikdama eksperimentinę operaciją būtų gavusi papildomą ieškovų sutikimą, nors, žiūrint iš moralinės pusės, turtinė ir neturtinė žala ieškovams vis tiek būtų padaryta, teisiniu požiūriu neteisėti veiksmai nebūtų konstatuojami. Tęsiant pateikto pavyzdžio komentarą, situacija teisės ir moralės požiūriu pasisuktų kitaip, jeigu eksperimentinė operacija būtų pavykusi ir pacientė būtų pasveikusi. Esant šioms aplinkybėms, turtinė ir neturtinė žala pacientės kūno vientisumui būtų padaryta neteisėtu veiksmu, o tai savo ruožtu reikštų civilinės atsakomybės už padarytą žalą atsiradimą. Moralės požiūriu, nors ir

⁸⁶ Dangutė Ambrasienė ir kt., *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2009), 182.

⁸⁷ Pavyzdžiui, sukuriama naujos rūšies narkotikas, kuris dar nėra įtrauktas ir patvirtintas Lietuvos respublikos narkotinių medžiagų sąrašuose.

⁸⁸ Valentinus Mikelėnas, *supra* note 5, p. 103.

⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2005,“ INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/49091?nr=1>.

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas,“ *Valstybės žinios* 102, 2317 (1996), TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C6E4170DB704/nebExFytrA>.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-206/2005, *op. cit.*

⁹² *Ibid.*

atliekant neteisėtus veiksmus, tačiau teigiamas rezultatas būtų buvęs pasiektas ir atrodytų, kad atsakomybės taikymas žalą sukėlusiam asmeniui neturėtų būti pateisinamas. Tiek pirmuoju, tiek ir antruoju atveju, intervencija į pacientės kūną bet koku atveju būtų atlikta, todėl turtinės ir neturtinės žalos kilimo faktas nekvestionuotinas, tačiau šiek tiek pasikeitus aplinkybėms, t. y. nukrypus nuo įstatyminių atstovų duoto sutikimo apimties, bet vis dar siekiant to paties teigiamo rezultato, neteisėti veiksmai vis tiek būtų konstatuojami ir žala turėtų būti atlyginama. Taigi, kaip matoma, civilinėje teisėje teisėtus ir neteisėtus veiksmus skirianti riba yra labai plona.

Kaip žinoma iš teisės teorijos, teisinį santykį sudaro santykio dalyvių subjektinės teisės ir pareigos⁹³. Pagrindinė subjektinių teisių ir pareigų įtvirtinimo forma yra teisės norma. Teisės normose įtvirtinant atitinkamas teises, dažniausiai apibrėžiamos ir šių teisių realizavimo ribos – nustatomos atitinkamos subjektinės pareigos, kurių pažeidimas reiškia neteisėtų veiksmų egzistavimą. Remiantis šia koncepcija, galima išskirti du pagrindinius teisėtumo ir neteisėtumo atribojimo kriterijus: visų pirma, tai įstatymo nustatyta subjektinė pareiga, visų antra, kito asmens subjektinė teisė. Kaip nurodo prof. dr. V. Mikelėnas, pareiga yra pagrindinis veiksmų teisėtumo ar neteisėtumo nustatymo kriterijus, kadangi jos pagalba asmeniui yra aiškiai ar numanomai išreškiama komanda ką nors daryti ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo⁹⁴. Kuomet pažeidžiama teisės normoje tiesiogiai įtvirtinta atitinkama subjektinė pareiga, veiksmų neteisėtumas yra nekvestionuojamas. Norint identifikuoti neteisėtus veiksmus, užtenka sugretinti faktinį asmens elgesį su teisės normoje įtvirtinta subjektine pareiga, o šio sulyginimo išdavoje gaunamas atsakymas, ar neteisėti veiksmai egzistuoja.

Nors subjektinės pareigos pažeidimas yra pagrindinis ir dažniausiai pasitaikantis teisėtų ir neteisėtų veiksmų atribojimo kriterijus, tačiau jis nėra vienintelis. Egzistuoja ir kita riba, kuri natūraliai riboja kiekvieno asmens teises – tai kito asmens teisė⁹⁵. Pažymėtina, kad kiekvienas veiksnus asmuo gali įgyti tiek subjektinių teisių kiek tik leidžia jo gebėjimai. Asmenys yra individualūs, todėl įgytų subjektinių teisių skaičius skiriasi. Nepaisant turimų subjektinių teisių skaičiaus, kiekvienas asmuo jas privalo įgyvendinti tinkamai, nepažeidžiant kitų asmenų teisių, ir paisant teisinio reglamentavimo bei bendrųjų teisės principų. Aptartas reiškinys civilinėje teisėje dar kitaip, vadinamas piktnaudžiavimu teise. Draudimas piktnaudžiauti teise yra vienas pagrindinių civilinių santykių teisinio reglamentavimo ir civilinių subjektinių teisių įgyvendinimo principų, reglamentuojamas LR CK 1.2 str. ir 1.137 str. LR CK 1.137 str. 3 d. teigiama, kad žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Piktnaudžiavimas teise, kaip teisėtų ir neteisėtų veiksmų atribojimo

⁹³ Alfonsas Vaišvila, *supra* note 83, p. 433.

⁹⁴ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 106-107.

⁹⁵ *Ibid.*, p. 109.

kriterijus, pripažįstamas ir LAT praktikoje. Štai 2008 metais LAT nagrinėtoje civilinėje byloje, kurios esmė buvo tokia: ieškovai kreipėsi į teismą prašydami priteisti turtinę ir neturtinę žalą po to, kai aukštesnės instancijos teismas juos išteisino, kaip nepadariusius nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁹⁶ (toliau tekste – LR BK) 154 str. Baudžiamasis procesas privataus kaltinimo tvarka buvo pradėtas atsakovo iniciatyva. Teismas šioje byloje pažymėjo, kad „<...>vertinant, ar naudojimasis įstatymų suteikta teise kreiptis teisminės gynybos, gali būti pripažįstamas neteisėtais veiksmais, reikia nustatyti, ar nėra aiškiai išreikšto piktnaudžiavimo teise, atidumo ir rūpestingumo imperatyvų sąmoningo nepaisymo, kas teismui būtų pagrindas spręsti dėl civilinės atsakomybės už žalą, padaryta piktnaudžiaujant teise, taikymo (CK 1.137 str. 3 d.)“⁹⁷.

Apibendrinant pasakytina, kad veiksmų teisėtumo ir neteisėtumo suvokimą apsprendžia pati visuomenė, o pavieniai asmenys, nepažeisdami visuomenės priimtų orientyrų, gali reguliuoti teisėtumo ir neteisėtumo ribas. Teisėtus ir neteisėtus veiksmus galima atskirti remiantis dviem kriterijais: pagal teisės aktuose egzistuojančias subjektines pareigas ir pagal kitų asmenų subjektines teises. Tiek teisės aktuose įtvirtintų pareigų pažeidimas, tiek kito asmens subjektinės teisės pažeidimas pripažįstamas neteisėtu veiksnu, užtraukiančiu asmeniui civilinę atsakomybę.

2.2. Neteisėti veiksmai: savarankiška deliktinės atsakomybės sąlyga ar sudedamoji kaltės kaip deliktinės atsakomybės sąlygos dalis?

Civilinė atsakomybė, kaip ir bet kuri kita prievolė, atsiranda tik esant tam tikrų juridinių faktų visetui (civilinės atsakomybės sąlygoms)⁹⁸. Šių juridinių faktų skaičius skirtingose valstybėse yra nevienodas: Prancūzijos civilinėje teisėje yra pripažįstama trijų juridinių faktų sudėtis⁹⁹, Vokietijoje keturių¹⁰⁰, Švedijoje penkių¹⁰¹, o štai bendrosios teisės valstybėse, tokiose kaip Anglija ar JAV, juridinių faktų sudėties, tiksliau būtų sakyti – ieškinio pagrindo (angl. *cause of action*), sąlygų skaičius priklauso nuo konkrečios pareigos pažeidimo¹⁰². LR CK XXII skyriuje, pavadinimu „Civilinė atsakomybė“, išskiriamos keturios civilinės atsakomybės sąlygos,

⁹⁶ “Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas,” *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000), TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/YhctrzJbUX>.

⁹⁷ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2008,” LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=254e28f4-3395-4f6b-9db0-19c672c44830>.

⁹⁸ Dangutė Ambrasienė ir kt., *supra* note 86, p. 181.

⁹⁹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 301.

¹⁰⁰ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 63-65.

¹⁰¹ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 98.

¹⁰² Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *op. cit.*, p. 57.

kurių pagrindu atsiranda žalą sukėlusio asmens civilinė atsakomybė. Tai – neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė bei žala ir nuostoliai.

Neteisėti veiksmai yra centrinė civilinės atsakomybės sąlyga, kurios sąvoka įtvirtinta LR CK 6.246 str. 1 d. Šioje normoje nurodoma, kad civilinė atsakomybė atsiranda tuomet, kai neįvykdoma įstatyme ar sutartyje įtvirtinta pareiga (neteisėtas neveikimas) arba atliekami veiksmai, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai. Aiškinant neteisėtų veiksmų sąlygą doktrinoje, nurodoma, kad „Neteisėtumas civilinėje teisėje yra suprantamas labai plačiai – tai tiek sutarties pažeidimas (LR CK 6.256 str.), tiek konkrečios teisės normos, tiek bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas (LR CK 6.263 str.)”¹⁰³. Taip yra dėl to, kad civilinė teisė nepateikia išsamaus ir baigtinio veiksmų sąrašo, dėl kurio gali būti padaroma žala ir kurie laikomi neteisėtais. Vietoje to, kaip galima suprasti iš neteisėtų veiksmų sąvokos apibrėžimo, civilinė teisė nurodo, kad neteisėti veiksmai deliktinės civilinės atsakomybės atveju, pasireiškia vienos iš dviejų pareigų (tikslėnis terminas būtų – pareigų grupių) pažeidimu: pirmuoju atveju, tai teisės normose įtvirtintų pareigų pažeidimai. Ar asmens veiksmai laikytini neteisėtais, sprendžiama pagal visų rūšių teisės aktus, kurie reguliuoja asmens veiklą (civilinės, baudžiamosios, administracinės, mokesčių, darbo ir t.t.)¹⁰⁴. Antruoju atveju, tai bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimai.

Neteisėtiems veiksams pasireiškiant teisės aktuose įtvirtintų pareigų pažeidimu, kaltės ir neteisėtų veiksmų atirbojimo bei jų tarpusavio santykio klausimas praktiškai nekyla. Šiuo atveju teismai neteisėtus veiksmus, kaip civilinės atsakomybės pagrindą, „<...> nustato pagal tai, ar asmuo turėjo teisinę pareigą ir ar objektyviai šią pareigą įvykdė. Konkrečiu atveju teismas turi kvalifikuoti faktinius santykius pagal teisę ir iš teisinių santykių prigimties bei asmeniui keliamų teisinių reikalavimų visumos spręsti, kokios teisės ir pareigos skirtos asmeniui, ar jos objektyviai įvykdytos“¹⁰⁵. „Galėjimas ar negalėjimas, galimybių turėjimas ar neturėjimas, sugebėjimas ar nesugebėjimas atlikti reikalaujamus veiksmus ar susilaikyti nuo jų atlikimo yra kaltės, o ne neteisėtumo klausimas“¹⁰⁶. Kitaip tariant, yra daroma aiški skiriamoji riba tarp kaltės ir neteisėtų veiksmų: neteisėti veiksmai – teisės aktų įtvirtintų pareigų pažeidimas, o kaltė – rūpestingo ir apdairaus asmens elgesio standarto pažeidimas. Tokiais atvejais, siekiant patirtos žalos

¹⁰³ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note 81, p. 366.

¹⁰⁴ Algis Norkūnas, Simona Selelionytė-Drukeitinienė, *Civilinės atsakomybės praktikumas* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), p. 60.

¹⁰⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2008,“ LITEKO,

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e7d3cfd2-ee33-4688-9a5a-3b031dc13c63>.

¹⁰⁶ *Ibid.*

atlyginimo, turi būti nustatomos visos keturios civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė ir patirta žala.

Sudėtingiau neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamąją ribą bei jų tarpusavio santykį rasti esant bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimui. Kertinė civilinės deliktinės atsakomybės taisyklė yra įtvirtinta LR CK 6.263 str. 1 d., skelbianti, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (tiek veikimus, tiek ir neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. „Tai yra specialioji deliktinės atsakomybės norma, kurioje kartu su bendrąja LR CK 6.246 str. 1 d. norma įtvirtintas bendrasis žalos atlyginimo principas“¹⁰⁷. Tiek teorijoje¹⁰⁸, tiek teismų praktikoje¹⁰⁹ šią taisyklę tapo įprasta vadinti generalinio delikto principu. Generalinio delikto principas grindžiamas nuostata „nedaryk žalos kitam“ ir „<...>reiškia, kad jau vien žalos padarymo faktas suponuoja neteisėtumo prielaidą, t. y. žalingas atsakovo elgesio rezultatas leidžia daryti išvadą apie atsakovo elgesio neteisėtumą: bet kuris veiksmas, sukėlęs žalos, yra *a priori* neteisėtas“¹¹⁰.

Kaip jau buvo minėta, analizuojant prancūzų deliktų teisės sistemą, generalinio delikto doktrina yra kildinama būtent iš Prancūzijos, tiksliau iš Prancūzijos CK 1382 str., skelbiančio, kad „Asmuo, savo kaltais veiksmais sukėlęs žalos kitam asmeniui, privalo šią žalą kompensuoti“¹¹¹. Lingvistiškai aiškinant bei lyginant Lietuvos ir Prancūzijos civilinių kodeksų normas, matyti, kad abiejose šalyse skiriasi generalinio delikto normos pažeidimo būdas. Prancūzijos CK normos formuluotės atveju, labiau akcentuojama kaltės sąlyga – norint konstatuoti generalinio delikto pažeidimą, turi būti konstatuojamas „kaltas veiksmas“. Priešingai nei Prancūzijos CK atveju, LR CK įtvirtintoje generalinio delikto normoje akcentuojama neteisėtų veiksmų sąlyga, kadangi, norint nustatyti generalinio delikto pažeidimą, turi būti konstatuojamas bendro pobūdžio pareigos, elgtis atidžiai ir rūpestingai, kad kitam asmeniui nebūtų padaryta žalos, pažeidimas. Šio teiginio pagrįstumą dar labiau sustiprina LR CK 6.246 str. 1 d., kurioje aiškiai nurodoma, kad bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas yra viena iš neteisėtų veiksmų pasireiškimo formų. Vis dėlto, sistemiškai aiškinant LR CK 6.263 str. 1 d., LR CK 6.246 str. 1 d. ir LR CK 6.248 str. 3 d. normas bei atsižvelgiant į tai, kad generalinio delikto doktrina yra kildinama iš prancūzų deliktų teisės sistemos, šie

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-539/2012, *supra* note 77.

¹⁰⁸ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note 81, p. 366.

¹⁰⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-582-916/2015,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4ac63151-bf79-43ad-a373-58aa5918caae>.

¹¹⁰ Armanas Abramavičius ir Valentinas Mikelėnas, *Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010), 290.

¹¹¹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 57.

samprotavimai yra paneigiami¹¹². Tiek pirmosios dvi normos, įtvirtinančios generalinio delikto taisyklę, tiek trečioji norma, apibrėžianti žalą padariusio asmens kaltę, yra orientuojamos į asmens elgesį, t. y. neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygos vertinamos, sugretinant faktinį asmens elgesį su teisės reikalaujama apdairaus, rūpestingo ir atidaus žmogaus kriterijumi. Jeigu šis žmogus tokioje pat situacijoje būtų pasielgęs kitaip ir žalos išvengęs, žalos padaręs asmuo laikomas kaltu¹¹³. Taigi, nepaisant šiek tiek lingvistiškai besiskiriančių Prancūzijos ir Lietuvos civilinių kodeksų nuostatų, galima daryti išvadą, kad tiek Prancūzijoje, tiek ir Lietuvoje generalinis deliktas remiasi kaltu asmens elgesiu. Tai reiškia, kad generalinio delikto pažeidimas neteisėtus veiksmus susieja su kalte, t. y. kaltė apima ir neteisėtus veiksmus.

Pagal teismų praktiką, esant generalinio delikto pažeidimui kiekvienu konkrečiu atveju turi būti vertinama, ar asmens elgesys atitiko tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens elgesio standartą, o nustačius tokio elgesio neatitiktį, konstatuojamas asmens kaltas elgesys, kuris kartu reiškia ir veiksmų neteisėtumą, ir kaltės elementą¹¹⁴. Tokiu atveju, įrodžius realiai patirtos žalos kilimo faktą bei nustačius žalą padariusio asmens kaltę visada, taikant generalinio delikto taisyklę reikš, kad yra neteisėti veiksmai, pasireiškiantys bendro pobūdžio pareigos laikytis apdairaus, rūpestingo ir atidaus elgesio taisyklių, kad kitam asmeniui nebūtų padaryta žalos, pažeidimu¹¹⁵. Taigi, taikant generalinio delikto taisyklę iš esmės yra tik trys civilinės atsakomybės sąlygos: asmens kaltė, kuri apima ir neteisėtus veiksmus, realiai patirta žala bei priežastinis ryšys tarp žalos ir neteisėtų veiksmų¹¹⁶. Kaip matysime vėliau, analizuojant kaltės prezumpciją, pagal dabartinę Lietuvos deliktinės atsakomybės reglamentavimą kai kuriais atvejais žalą patyrusiam asmeniui lieka įrodyti tik dvi deliktinės civilinės atsakomybės sąlygas¹¹⁷.

Aptarus neteisėtų veiksmų ir kaltės santykį, esant bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimui, grįžtina prie pirmojo atvejo, kai neteisėti veiksmai atsiranda pažeidus teisės aktuose įtvirtintas subjektines pareigas. Kaip jau buvo minėta, LR CK 6.263 str. 1 d. kiekvienam asmeniui numato bendrą pareigą laikytis tokio elgesio, kad savo veiksmais nepadarytų kitam asmeniui žalos. Kyla klausimas, ar LR CK 6.263 str. 1 d. įtvirtinta generalinio delikto taisyklė galėtų apimti ir neteisėtus veiksmus, kuomet jie kyla pažeidus teisės aktuose įtvirtintas subjektines pareigas, ir ar LR CK 6.246 str. 1 d., neteisėtų veiksmų sampratą įtvirtinanti teisės norma, nėra perteklinė? Manytina, kad atsakymas, į aukščiau pateiktą klausimą, yra teigiamas. LR Konstitucijos 7 str. 3 d. nurodo, kad įstatymo nežinojimas nuo atsakomybės

¹¹² Vytautas Mizaras, *Autorių teisė. Antra tomas. Monografija* (Vilnius: Justitia, 2009), 302-303.

¹¹³ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note 81, p. 339-340.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-539/2012, *supra* note 77.

¹¹⁵ Vytautas Mizaras, *op. cit.*, p. 303

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-539/2012, *op. cit.*

¹¹⁷ Plačiau apie kaltės prezumpciją žiūrėti šio darbo 3.3. dalyje.

neatleidžia, taigi reikalavimas įvardyti konkrečios įstatyme įtvirtintos subjekcinė pareigos pažeidimą tik apsunkina nukentėjusiojo padėtį bei neužtikrina pagrindinės civilinės teisinės atsakomybės funkcijos – kompensuoti nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą. Pavyzdžiui, Prancūzijos CK 1382 ir 1383 straipsniuose, įtvirtinančiuose pagrindines žalos atlyginimo gaires, veiksmų ar neveikimo neteisėtumas (objektyvusis kaltės elementas) siejamas ne su konkrečios įstatyme įtvirtintos pareigos neįvykdymu ar netinkamu įvykdymu, bet su kalte (su subjektyviuoju kaltės elementu) ir atsiradusia žala¹¹⁸. Taigi, sekant Prancūzijos deliktų teisės pavyzdžiu, neteisėti veiksmai neturėtų būti skirstomi į dvi atskiras grupes. Bendro pobūdžio pareiga nedaryti kitam asmeniui žalos, turėtų apimti ir atskirus, teisės aktų numatytus, subjektyvių pareigų pažeidimus. Ieškovas, kurio padėtis ir taip yra sunkesnė, neturėtų įrodinėti, kad atsakovo elgesys neatitiko kokiam nors teisės akte įtvirtintos subjekcinės pareigos pažeidimo. Žalingas atsakovo elgesio rezultatas leistų daryti pagrįstą išvadą apie atsakovo elgesio neteisėtumą. Žinoma, atsakovas už žalingą elgesio rezultatą atsakys tik tokiu atveju, jeigu jo veiksmai bus neteisėti, kadangi teisėtais veiksmai padaryta žala civilinės atsakomybės nesukelia (CK 6.246 str. 3 d.)¹¹⁹. Kadangi visi neteisėti veiksmai būtų traktuojami kaip bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas, o, kaip minėta, tokiais atvejais nebelieka prasmės atskirti neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygas, ieškovui visais atvejais užtektų įrodyti tik tris civilinės atsakomybės sąlygas: kaltę, kuri kartu reikštų ir neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį ir patirtą realią žalą. Esant tokiam deliktinės civilinės atsakomybės sąlygų modeliui, kur kas efektyviau būtų įgyvendinama kompensacinė civilinės teisinės atsakomybės funkcija. Be jokios abejonės, atsakovas visada turėtų galimybę įrodyti, kad jo kaltės nėra, t. y., kad jis toje situacijoje buvo tiek apdairus ir atidus, kiek to reikalauja teisinis *bonus pater familias* standartas arba įrodyti aplinkybes, kad yra kitas teisinis pagrindas, dėl kurio jis nuo atsakomybės turėtų būti atleistas.

Visiškai prancūziškosios deliktų teisės sistemos įteisinimui gali būti priešinamasi remiantis vadinamuoju „šliuzo vartų atvėrimo“ argumentu (angl. *the floodgates argument* arba *floodgates principle*)¹²⁰. Šis argumentas bendrosios teisės tradicijų šalyse naudojamas kaip principas, siekiant varžyti arba riboti asmens teisę tam tikrose srityse reikšti ieškinius dėl žalos atlyginimo. Prancūziškojo deliktų teisės sistemos įtvirtinimo kritikų šis argumentas galėtų būti akcentuojamas dviem prasmėmis: pirma, būtų teigiama, kad panaikinus neteisėtų veiksmų sąlygą ir asmens veiksmus vertinant tik per bendro pobūdžio elgesio standartą, teismai būtų užversti žalos atlyginimo bylomis. Antra, būtų teigiama, kad tokia civilinės atsakomybės sąlygų sudėtis

¹¹⁸ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 124.

¹¹⁹ Armanas Abramavičius ir Valentinas Mikelėnas, *supra* note 110, p. 290.

¹²⁰ Simona Selelionytė-Drukteinienė, *supra* note 40, p. 130-131.

gali sužlugdyti individualų pažeidėją, nes jam kiekvieną kartą reikėtų įrodinėti, kad jo veiksmai atitiko bendro pobūdžio elgesio standartą. Atkreiptinas dėmesys, kad nei vienoje skaitytoje teisės doktrinos knygoje, kurioje aprašoma prancūziškoji deliktų teisės sistema, nėra minimas didelis teismų darbo krūvis. Žinoma, galbūt dėl to, kad Prancūzijoje galioja visuotinė civilinės atsakomybės draudimo sistema, kuri padeda išspręsti daugybę žalos padarymo situacijų, tačiau, manytina, kad ji nepadeda sumažinti teismų darbo krūvio, o atvirkščiai, leidžia asmenims elgtis lengvabūdiškiau bei nerūpestingiau nei įprasta. Be to, neteisminė žalos atlyginimo sistema kur kas labiau skatina pateikti nepagrįstas pretenzijas dėl žalos atlyginimo, kas gali lemti didesnę draudimo paslaugas teikiančių įmonių bylinėjimosi skaičių. Pažymėtina, kad Lietuvoje teisinis saugiklis, sulaikantis nepagrįstų ieškinių dėl žalos atlyginimo pateikimą, galėtų būti jau anksčiau darbe aptartas piktnaudžiavimo teise institutas (CK 1.137 str. 3 d.). Tokiu atveju, asmenys, nepagrįstai siekiantys žalos atlyginimo, ne tik kad tokio atlyginimo negautų, bet dar ir turėtų atlyginti atsakovo patirtą žalą bei bylinėjimosi išlaidas. Be to Lietuvoje, srityse, kuriose egzistuoja itin didelė žalos atsiradimo rizika, numatyta privalomojo civilinės atsakomybės draudimo sistema (transporto priemonių valdytojams, advokatams, notarams, antstoliams ir kt.). Individualus pažeidėjas nebūtų sužlugdytas, kadangi kiekvienu atveju ieškovas turėtų įrodyti atsakovo elgesio neatitiktį reikalaujam elgesio standartui.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek teisės doktrinoje¹²¹, tiek teismų praktikoje¹²² pasitaiko atvejų, kuomet LR CK 6.263 str. 1 d. norma yra laikoma specialiąja LR CK 6.246 str. 1 d. normos atžvilgiu. Kitaip tariant, net ir nustatius generalinio delikto pažeidimą, kuris pasireiškia bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu, kad niekam nebūtų padaroma žalos, siekiama rasti papildomą teisės aktų numatytos pareigos pažeidimą, kuriuo būtų pateisinamas generalinio delikto taikymas. Štai vienoje nagrinėtoje byloje, aiškindamas neteisėtų veiksmų sampratą, LAT nurodė, kad „<...> jeigu asmuo padaro žalos prašydamas taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonę administracinių bylų teisenoje, tai žalos padarymo faktas yra pagrindas išvadai, kad asmuo nesilaikė bendros pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai“¹²³. Tačiau toliau tęsdamas pradėtą mintį, LAT nurodo, kad „Neteisėti veiksmai, įgyvendinant teisę prašyti teismo reikalavimo užtikrinimo administracinių bylų teisenoje taikymo, sudarantys pagrindą deliktinei civilinei atsakomybei kilti, yra draudimo piktnaudžiauti šia teise pažeidimas (CK 1.137 straipsnio 3 dalis, 6.246 straipsnio 1 dalis)“¹²⁴. Teismas, net ir nustatęs generalinio delikto

¹²¹ Vytautas Mizaras, *supra* note 112, p. 302.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-539/2012, *supra* note 77.

¹²³ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009,“ LITEKO,

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=444d5e9f-e84b-4f35-b843-e7116db5e859>.

¹²⁴ *Ibid.*

pažeidimą, bando ieškoti teisės aktuose įtvirtintų subjektinių pareigų pažeidimų, kurie leistų pateisinti generalinio delikto taikymą. Manytina, kad toks šių dviejų normų aiškinimo ir taikymo požiūris yra klaidingas. Tuo atveju, kai yra nustatomas generalinio delikto pažeidimas, papildomų teisės aktuose įtvirtintų subjektinių pareigų pažeidimų ieškoti nebereikia. Veiksmų neteisėtumas pasireiškia bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu. Kitaip tariant, pats žalos padarymo faktas yra netoleruojamas teisės ir reiškia neteisėtus veiksmus. Pažymėtina, kad tokiam generalinio delikto normos aiškinimui įtaką padarė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – LR KT), konstatavęs, „<...> kad asmuo pagal Konstituciją turi teisę reikalauti valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir tada, kai atitinkamas žalos atlyginimo atvejis jokiame įstatyme nėra nurodytas, o teismai, pagal savo kompetenciją, sprendžiantys tokias bylas, turi konstitucinius įgaliojimus atitinkamą žalos atlyginimą priteisti, tiesiogiai taikydami Konstituciją (joje įtvirtintus teisingumo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principus, kitas Konstitucijos nuostatas), bendruosius teisės principus, vadovaudamiesi *inter alia* protingumo principu ir kt.“¹²⁵. Šiuo nutarimu LR KT ragina teismus argumentuoti, kuo pasireiškia veiksmų neteisėtumas teisės požiūriu, tačiau nepažymi, kad, remiantis LR CK 6.263 str. 1 d., asmuo gali priteisti žalos atlyginimą už patį žalos padarymo faktą ir, kad nereikia ieškoti papildomų argumentų, kaip tą žalos atlyginimą pagrįsti teisės požiūriu. Kad ir kokių subjektinės pareigos pažeidimu pasireikštų neteisėti veiksmai, sukelia tą patį rezultatą – žalą. Šia situaciją iš esmės pakeistų vienos bendro pobūdžio pareigos įtvirtinimas, kurios pažeidimui esant, kiltų civilinė atsakomybė.

Aptartini ir pagrindinių Europos deliktų teisės vienodinimo iniciatyvų rezultatai, kuriais Lietuvos Respublikos teismai vis dažniau remiasi, motyvuodami savo sprendimus. Europos deliktų teisės principai – PETL (angl. *Principles of European Tort Law*), kurie pradedami vadinamąja „bendraja norma“ (angl. *basic norm*) – PETL 1:101 str. 1 d. skelbia, kad asmuo, kuris sukėlė teisiškai reikšmingą žalą kitam asmeniui, privalo ją atlyginti¹²⁶. Tačiau papildomai to paties straipsnio antroje dalyje nurodoma, kad teisiškai reikšminga žala priskiriama ją sukėlusiam asmeniui tik šiais atvejais: a) kai yra šio asmens kaltė b) kai asmuo žalą sukėlė labai pavojinga veikla arba c) kai jo pasamdytas asmuo sukėlė žalos vykdydamas savo funkcijas¹²⁷.

¹²⁵ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ LRKT, http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2006-08-19_n.pdf.

¹²⁶ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 19.

¹²⁷ *Ibid.*

Nors ši norma yra šiek tiek siauresnė nei Prancūzijos CK 1382 str., tačiau galėtų būti laikoma generalinio delikto principu. Šiam teiginiui pagrįstumo duoda ir tai, kad PETL niekur tiesiogiai nėra nurodoma, kad civilinei atsakomybei kilti reikalinga neteisėtų veiksmų sąlyga. Vietoje to PETL rengėjai pasirinko kitą variantą, artimesnį vokiečių deliktų teisės sistemai, t. y. 2:102 str. pateikiamas nebaigtinis saugomų vertybių (teisinių gėrių) sąrašas¹²⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad tai yra vienas iš bandymų suvienodinti iš prigimties skirtingas deliktų teisės sistemas, todėl buvo siekiama atrasti ne geriausią deliktų teisės sistemos variantą, bet parengti geriausią deliktų teisės vienodinimo šaltinį, kuris būtų priimtinas daugumai deliktų teisės sistemų. Kitaip tariant, buvo siekiama, kad teisės šaltinis nebūtų visiškai naujas ir, kad perėjimas prie jo taikymo būtų kaip įmanoma lengvesnis visoms deliktų teisės sistemoms¹²⁹.

PETL neteisėtumo ir kaltės santykis priklauso nuo ginamo intereso prigimties – kuo saugomo intereso svarba yra didesnė, tuo labiau jis yra saugomas, ir nuo kaltės formos – tyčios atveju saugomo intereso apsauga bus platesnė, o neatsargumo atveju siauresnė. Kitaip nei Lietuvoje, PETL neįvardija galimų neteisėtų veiksmų rūšių, kuriais turi būti pažeidžiami saugomi interesai. Taigi galime daryti išvadą, kad saugomi interesai gali būti pažeidžiami bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu, apimančiu ir visus galimus teisės aktuose įtvirtintų subjektinių pareigų pažeidimus. PETL įtvirtinant tik saugomų interesų sąrašą, sudaromos sąlygos atskirų valstybių jurisdikcijoms, pripažįstančioms ar nepripažįstančioms neteisėtus veiksmus kaip atskirą civilinės atsakomybės sąlygą, neteisėtų veiksmų ir kaltės santykį interpretuoti pagal savo nacionalinę teisę.

Vis dėlto, manytina, kad ne visais atvejais remiantis PETL pavyktų taikyti generalinio delikto doktriną. PETL 4:101 straipsnyje įtvirtinta objektyvi kaltės samprata – asmuo už savo veiksmus atsako tik tokiu atveju, jeigu sukėlė žalos, nesilaikydamas reikalaujamo elgesio standarto. Tačiau PETL 4:102 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad, atsižvelgiant į žalą sukėlusio asmens amžių, protinę ar fizinę negalią ar kitas ypatingas aplinkybes galima ir subjektyvi kaltės samprata, t. y. kaltė yra vertinama atsižvelgiant į žalą sukėlusio asmens galėjimą suvokti savo veiksmus ir tų veiksmų sukeltą pasekmę¹³⁰. Taigi, subjektyvi kaltės samprata neleistų saugomo intereso pažeidimo, kai jis pasireiškia bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu, sutapatinti su kalte ir turėtų būti įrodinėjamos visos keturios civilinės atsakomybės sąlygos.

Bendros principų sistemos projekte, tiksliau, Europos civilinio kodekso tyrimo grupės (angl. *Study Group on European Tort Law*) parengtoje dalyje „Nesutartinė atsakomybė,

¹²⁸ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 29-31.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 24-27.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 75-78.

atsirandanti dėl kitam sukietos žalos“ (angl. *Non – Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another*) VI skyriaus 1:101 straipsnyje taip pat numatyta bendroji atsakomybės taisyklė (angl. *basic rule*), kurioje teigiama, kad asmuo, patyręs teisiškai reikšmingą žalą, turi teisę reikalauti ją atlyginti asmens, kuris tyčia ar neatsargiai ar kitaip yra atsakingas dėl šios žalos atsiradimo¹³¹. Analizuojant šią normą, susidaro įspūdis, kad deliktinei atsakomybei kilti reikalingos tik trys sąlygos: žalą, kaltę ir asmens atsakingumas už sukeltą žalą – priežastinis ryšys. Taigi, kaip ir PETL atveju, „bendroji taisyklė“ prilygsta prancūziškajam generalinio delikto principui. DCFR remiasi nebaigtiniu ginamų interesų išvardijimu, tačiau, kitaip nei PETL, kartu pateikia ir saugomų interesų nustatymo kriterijus. DCFR VI skyriaus 2:101 straipsnyje nurodoma, kad žala laikoma teisiškai reikšminga, jeigu ji padaroma a) DCFR normomis numatytioms vertybėms, b) kituose įstatymuose numatytioms vertybėms, c) vertybėms, kurios yra vertos teisinės apsaugos. Ginamų vertybių nustatymo kriterijų išvardijimas iš dalies primena LR CK 6.246 str. 1 d. įtvirtintą neteisėtų veiksmų sampratą, kadangi tiek subjektinių pareigų tiek ginamų interesų pažeidimai gali būti identifikuojami pagal jų įtvirtinimą teisės aktuose, o (c) dalis atitinka lietuviškąją bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimo koncepciją, pagal kurią tam tikrais atvejais gali būti ginamas ir tas interesas, kuris ir nėra tiesiogiai įtvirtintas teisės akte. Kalbant apie kaltės sąlygą, DCFR nepateikia kaltės apibrėžimo, tačiau išskiria dvi kaltės formas: tyčią ir neatsargumą (DCFR VI skyriaus 3:101 ir 3:102 straipsniai). Neatsargumas vertinamas pagal „tinkamo“ elgesio standartą, o apibūdinant tyčią teigiama, kad ji pasireiškia tada, kai asmuo sąmoningai siekia sukelti žalą arba kai asmuo be jokių abejonių žinojo, kad taip elgdamasis sukels kitam asmeniui žalą. Tai parodo, kad DCFR tik iš dalies įtvirtinta objektyvioji kaltės samprata. Taigi tiek PETL, tiek DCFR atveju, generalinio delikto principo pilna apimtimi taikyti nepavyks, kuomet kaltė pasireikš subjektyviai.

Išanalizavus LAT praktiką, galima teigti, kad, aiškinant neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų santykį civilinėje deliktinėje atsakomybėje, teismų praktika perėjo tris „raidos“ etapus. Pirmuoju etapu būtų galima laikyti laikotarpį, kai kaltės sąlygą buvo bandoma aiškinti per neteisėtų veiksmų prizmę. Štai vienoje LAT nagrinėtoje byloje buvo teigiama, kad „Vairuotojo elgesio ištyrimas konkrečioje eismo situacijoje ir jo sulyginimas su tuo elgesio modeliu, kaip jis privalėjo elgtis pagal Kelių eismo taisykles, reiškia vairuotojų kaltės nustatinėjimą. Kaltu dėl automobilių sąveikos laikytinas tas vairuotojas, kuris pažeidė Kelių eismo taisykles ir jeigu šis

¹³¹ Study Group on a European Civil Code ir The Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *supra* note 3, p. 3083.

pažeidimas lėmė ar sąlygojo transporto priemonių susidūrimą¹³². Kitoje panašioje žalos atlyginimo byloje LAT konstatavo, kad „Žalos padarymo situacija kilo dėl skolininko kaltės, nes, pažeidžiant Kelių eismo taisykles, buvo sukelta avarinė situacija <...>. Susiduriant transporto priemonėms žalos padarymas kilo tiesiogiai iš neteisėtų veiksmų – specialių reikalavimų, išdėstytų kelių eismo taisyklėse nesilaikymo“¹³³. Nurodytose LAT nutartyse kaltė laikoma neteisėtų veiksmų elementu. Kuomet nustatomi neteisėti veiksmai, pasireiškiantys subjektinės pareigos, įtvirtintos specialiaame teisės akte, pažeidimu, konstatuojama ir žala sukėlusio asmens kaltė. Antruoju etapu būtų galima laikyti laikotarpį, kai neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygas buvo bandoma sulieti į vieną civilinės atsakomybės sąlygą, ir tai buvo kildinama iš generalinio delikto doktrinos. LAT nagrinėtoje antstolio civilinės atsakomybės byloje buvo teigiama, kad „Teismui konstatavus antstolio veiksmų neteisėtumą, taip pat konstatuota ir antstolio kaltė, nes kasacinis teismas, aiškindamas kaltės ir neteisėtumo santykį deliktinės civilinės atsakomybės atveju, yra pažymėjęs, kad pagal generalinio delikto, įtvirtinto CK 6.263 straipsnio 1 dalyje, doktriną kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami“¹³⁴. Šioje byloje konstatuojami antstolio neteisėti veiksmai, tačiau neidentifikuojama, kaip jie pasireiškė: ar tai buvo bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas, ar teisės aktuose įtvirtintų subjektinių pareigų pažeidimas. Todėl susidaro įspūdis, kad norima pasakyti, jog kiekvienu atveju, konstatavus neteisėtus veiksmus, generalinio delikto doktrina leidžia kaltės ir neteisėtų veiksmų sąlygas sulieti į vieną sąlygą. Toks kaltės ir neteisėtų veiksmų santykio aiškinimas yra sveikintinas, kadangi labiausiai atitinka prancūziškąją deliktų teisės sistemą, kurios pavyzdžiu Lietuva ir seka. Tačiau pagal dabar egzistuojantį deliktinės atsakomybės reglamentavimą, numatantį neteisėtus veiksmus kaip atskirą deliktinės atsakomybės sąlygą bei pateikiantį dvi neteisėtų veiksmų pasireiškimo formas, toks aiškinimas yra negalimas. Trečiuoju etapu laikytinas dabar egzistuojantis neteisėtų veiksmų ir kaltės santykio aiškinimas, pagal kurį kaltė ir neteisėti veiksmai suliejami tik tada, kai žala kyla iš bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimo. Tokią praktiką LAT išplėtojo 2012 metais nagrinėtoje byloje, kurioje konstatavo, kad CK 6.248 straipsnio 3 dalies „<...> norma asmens neteisėtus veiksmus, pasireiškusių bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos pažeidimu, susieja su jo kalte, t. y. kaltė

¹³² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-289/2003,“ TEISĖS GIDAS, <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=8600>.

¹³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-172/2004,“ INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/24104?nr=1>.

¹³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2006,“ INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/67084?nr=2>.

apima ir neteisėtus veiksmus“¹³⁵. „Tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju turi būti vertinama, ar asmens elgesys atitiko tvarkingo, rūpestingo, padoraus asmens elgesio standartą, o nustačius tokio elgesio neatitiktį, konstatuojamas asmens kaltas elgesys, kuris kartu reiškia ir veiksmų neteisėtumą, ir kaltės elementą“¹³⁶. Teigtina, kad palankiausias žalą patyrusiam asmeniui bei labiausiai atitinkantis kompensacinę civilinės atsakomybės paskirtį, buvo antrasis neteisėtų veiksmų ir kaltės aiškinimo etapas. Viliamasi, kad ateityje, pasikeitus esamam teisiniam reglamentavimui, prie jo dar bus sugrįžta.

Apibendrinant pasakytina, kad pagal dabartinį neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų reglamentavimą neteisėti veiksmai tam tikrais atvejais gali būti tiek savarankiška deliktinės atsakomybės sąlyga, tiek ir kaltės elementas. Nors pagal Europos deliktų teisės vienodinimo iniciatyvų rezultatus toks kaltės ir neteisėtų veiksmų sąlygų santykio aiškinimas yra galimas, tačiau darytina išvada, kad, sekant prancūziškąją deliktų teisės sistema ir siekiant didesnio teisinio aiškumo bei norint efektyviau įgyvendinti kompensacinę civilinės atsakomybės funkciją, privalu atsisakyti dabartinės neteisėtų veiksmų koncepcijos.

2.3. Vertintinas veiksmų neteisėtumas ar rezultato neteisėtumas?

Teisės doktrinoje praktiškai dar nenagrinėta kas, nustatant neteisėtų veiksmų sąlygą, turi būti vertinama: pats asmens veiksmų priešingumas teisei ar asmens veiksmais sukulto rezultato priešingumas teisei. Į šį probleminį klausimą galima pabandyti atsakyti remiantis Vokietijos deliktų teisėje išskiriamomis pasekmių ir elgesio teorijomis¹³⁷. Pagal pasekmių teoriją elgesio neteisėtumas kildinamas iš teisiškai saugomo intereso pažeidimo. Kitaip tariant pagal šią teoriją žalos atsiradimo pagrindas gali būti laikomas tik toks elgesys, kuris pažeidžia išvardytus teisės saugomus gėrius, o jeigu įstatyme paminėti gėriai nepažeidžiami, nesvarbu, žala atsirado ar ne, pareiga atlyginti žalą neatsiranda, nes toks elgesys civilinės deliktinės teisės prasme nelaikomas neteisėtu¹³⁸. Neteisėtumas tarsi prilyginamas ne tik teisę pažeidžiančiam elgesiui, bet ir šiuo elgesiu sukeliams pasekmėms. Pasekmių teorija ir šiomis dienomis yra vyraujanti Vokietijos deliktų teisėje. Vokietijoje asmens elgesys laikomas neteisėtu tuomet, kai asmuo savo elgesiu pažeidžia Vokietijos CK 823 straipsnyje ir 826 straipsnyje išvardytas teises ir teisės saugomus interesus (teisinius gėrius) – asmens gyvybę, kūno neliečiamybę, sveikatą, laisvę, nuosavybę ir kitas turtines teises, kitus įstatymo saugomus interesus ar gerų papročių normas bei joms padaro

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-539/2012, *supra* note 77.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 302-303.

¹³⁸ Vytautas Mizaras, *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Monografija* (Vilnius: Justitia, 2003), 85.

žalos. Visuomenėje egzistuoja labai daug elgesio apraiškų, kurios nors ir yra teisėtos, tačiau gali sukelti neigiamų pasekmių įstatymo saugomiems interesams (teisiniams gėriams). Pavyzdžiui, visuotinai pripažįstama, kad automobilio vairavimas yra teisėtas elgesys, tačiau net ir elgiantis teisėtai galima padaryti žalos kito asmens subjektinėms teisėms, t. y. vairuojant automobilį galima sužaloti kitą asmenį ar net atimti jam gyvybę. Taigi, pagal pasekmių teoriją tik tuo atveju, kai asmuo pažeidžia kito asmens subjektingas teises, galima konstatuoti veiksmų neteisėtumą.

Elgesio teorijos šalininkai neteisėtų veiksmų atsiradimo nesieja su asmens elgesiu sukeltu neteisėtu rezultatu. Pasak jų, pats asmens elgesys turi būti neteisėtas, t. y. smerktinas teisės požiūriu, kad būtų galima konstatuoti neteisėtus veiksmus¹³⁹. Elgesio teorijai galima pritaikyti jau aptartą teisės vairuoti transporto priemonę pavyzdį. Kuomet asmuo vairuoja automobilį viršydamas leistiną greitį, tai dar net nesukėlus žalos kito asmens subjektinėms teisėms, asmens veiksmai jau laikytini neteisėtais ir smerktiniais teisės požiūriu. Pastaroji teorija labiau priimtina deliktų teisės sistemoms, kurios nors ir išskiria neteisėtus veiksmus kaip atskirą civilinės deliktinės atsakomybės sąlygą, tačiau įstatymu neįtvirtina ginamų interesų sąrašo, pavyzdžiui, Austrijos deliktų teisės sistema. Atkreiptinas dėmesys, kad pasitaiko valstybių, kurių deliktų teisėje galima įžvelgti tiek pasekmių, tiek elgesio teorijų apraiškų. Pavyzdžiui, Olandijos deliktų teisės sistemą galima laikyti tarpine pasekmių ir elgesio teorijų pasekėja, kadangi Olandijos civilinio kodekso 6:162 str. 2 d. numato tris neteisėtų veiksmų pasireiškimo formas: visų pirma, neteisėti veiksmai gali pasireikšti veiksmais, kuriais pažeidžiamos asmens subjektingas teisės (šiuo atveju neteisėtumas apima asmens sužalojimą, garbės ir orumo pažeidimus, žalą nuosavybei ir turtingoms teisėms), antra, veiksmais, kurie yra priešingi įstatymų reikalavimams bei, trečia, veiksmais, kurie yra priešingi visuomenėje nusistovėjusiems standartams (šios formos įtvirtinimu teismui paliekama plati neteisėtų veiksmų interpretavimo laisvė)¹⁴⁰. Taigi, pagal Nyderlandų deliktų teisę neteisėtais veiksmais gali būti pripažįstamas tiek pats neteisėtas elgesio rezultatas, kuomet pažeidžiamos aukščiau išvardintos asmens subjektingas teisės bei pats asmens elgesys, kai jis prieštarauja įstatymams ar visuomenėje nusistovėjusiems standartams.

Pažymėtina, kad pasekmių ir elgesio teorijos gali padėti nustatyti neteisėtų veiksmų santykį ir šių sąlygų skiriamąją ribą. Kadangi pagal pasekmių teoriją neteisėtų veiksmų sąlyga yra orientuojama į asmens veiksmais sukeltą neteisėtą rezultatą, o kaltės sąlyga daugumos jurisdikcijų yra siejama su asmens elgesio atitiktimi protingo, atidaus ir rūpestingo asmens standartui, nebelieka jokio kaltės ir neteisėtų veiksmų sąlygas siejančio ryšio – jos laikomos

¹³⁹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 303.

¹⁴⁰ Francesco Donato Busnelli ir kt., *supra* note 52, p. 87-88.

savarankiškomis ir kiekviena iš jų turi būti nustatinėjama ir įrodinėjama atskirai. Tokiais atvejais iš pradžių nustatomi neteisėti veiksmai, o kaltė įrodinėjama tik vėlesniame etape. Elgesio teorija neteisėtų veiksmų sąlygą sieja su pačiu asmens elgesio priešingumu teisei. Kadangi tiek neteisėtų veiksmų, tiek kaltės sąlyga orientuojamos į žala sukėlusio asmens elgesį, kaltė apima didžiąją dalį veiksmų neteisėtumo. Todėl pagal elgesio teoriją neretai išskyla sunkumų atribojant neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygas.

Pats „neteisėtų veiksmų“ sąvokos pavadinimas tarsi sufleruoja atsakymą į išsikeltą probleminį klausimą. Tačiau iš tiesų pateikti atsakymą, ar Lietuvos deliktų teisėje, nustatant neteisėtų veiksmų sąlygą, vertintinas veiksmų ar rezultato neteisėtumas, galima tik išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kadangi Lietuvos teisės doktrinoje šis klausimas iki šiol nėra analizuojamas. Štai vienoje LAT nagrinėtoje civilinėje byloje, kurioje buvo sprendžiamas žalos atlyginimo klausimas, po to, kai susidūrė du padidinto pavojaus šaltiniai, teismas konstatavo, kad, „Ar eismo dalyvių veiksmai po eismo įvykio buvo teisėti, turi būti sprendžiama pagal teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias jo elgesį konkrečioje situacijoje <...>. Ar vairuotojas įvykdė neteisėtus veiksmus sustodamas po eismo įvykio, sprendžiama pagal tai, ar jis objektyviai nepažeidė nurodytų įstatyme nustatytų reikalavimų“¹⁴¹. Atsakymas į probleminį klausimą ypatingai išryškėja sveikatos priežiūros įstaigų atsakomybės už jose dirbančių gydytojų veiksmais, teikiant sveikatos priežiūros paslaugas, padarytą žalą pacientams, byloje. Vienoje iš tokių bylų LAT konstatavo, kad sprendžiant sveikatos priežiūros įstaigos atsakomybės už paciento sveikatai padarytą žalą klausimą, gydytojų veiksmai turi būti vertinami ne jų rezultato, o proceso aspektu¹⁴². Kaip matyti iš pateiktų civilinių bylų analizės, tam, kad būtų nustatyta neteisėtų veiksmų sąlyga, turi būti vertinama ne tai, ar asmens veiksmais buvo pažeista įstatymo saugoma vertybė, bet gydytojų veiksmų atitiktis teisės aktų ar bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pareigos reikalavimams. Nustačius neatitiktį – konstatuojama neteisėtų veiksmų sąlyga.

Priešinga išvada peršasi, analizuojant griežtos civilinės atsakomybės (atsakomybės be kaltės) bylas, ypač, kai jose neteisėti veiksmai pasireiškia bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu. LAT nagrinėdamas bylą, kurioje buvo sprendžiamas ginklo savininko, kaip padidinto pavojaus šaltinio valdytojo, atsakomybės klausimas, konstatavo, kad „Didesnio pavojaus šaltinio valdymas sukelia valdytojui didesnę nei įprastai rūpestingumo ir

¹⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2008,“ LITEKO,

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e7d3cfd2-ee33-4688-9a5a-3b031dc13c63>.

¹⁴² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d.

nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2011,“ LITEKO,

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0217efa0-b91b-4b7e-8ebe-a6d9ac96d448>.

atsakingumo pareigą dėl jo prisiimtos rizikos valdyti didesnio pavojaus šaltinį: jo valdytojas vien dėl to, kad valdo didesnio pavojaus šaltinį arba užsiima didesnio pavojaus veikla, keliančia didesnę grėsmę, privalo ypač rūpestingai ir apdairiai, laikytis teisės aktuose nustatytų ir (arba) iš protingumo principo kylančių reikalavimų, *inter alia* rūpintis, kad jo valdomo didesnio pavojaus šaltinio neužvaldytų kiti asmenys¹⁴³. „Reikalaujamas didesnio rūpestingumo ir atidumo laipsnis turėtų būti toks, kad nebūtų sudaryta prielaidų žalai atsirasti“¹⁴⁴. Atkreiptinas dėmesys į aptariamą teismo nutarties paskutinįjį sakinį. Šiuo sakiniu norima pasakyti, kad didesnio pavojaus šaltiniu sukeltas neigiamas rezultatas rodo, kad neteisėti veiksmai – pareigos elgtis ypač atidžiai ir rūpestingai, kad kitam asmeniui nebūtų padaryta žalos, pažeidimas.

Apibendrinant pasakytina, kad LAT praktikos analizė leidžia daryti išvadą, jog Lietuvos deliktų teisėje vertinamas veiksmų neteisėtumas ir tik griežtos civilinės deliktinės atsakomybės atveju pats žalos padarymo faktas reiškia neteisėtumą, t. y. rezultato neteisėtumą.

¹⁴³ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=66b3795d-9e8d-422c-881d-7262b46587b9>.

¹⁴⁴ *Ibid.*

3. KALTĖ

3.1. Kaltė deliktų teisėje – objektyvi ar subjektyvi kategorija?

Deliktų teisėje vyrauja dvi pagrindinės kaltės sampratos – objektyvioji ir subjektyvioji. Subjektyviaja prasme kaltė suprantama kaip asmens psichinis santykis tarp jo priešingo teisei elgesio (veikimo ar neveikimo) ir atsiradusių teisinių pasekmių. Nustatant subjektyviają žalą sukėlusio asmens kaltę, didelę reikšmę turi asmens įgimtos savybės, išsilavinimas, asmens sugebėjimai, charakterio savybės ir kiti subjektyvūs faktoriai. Teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad kaltę suprantant vien tik subjektyviai, nėra užtikrinama pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija – kompensuoti nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą¹⁴⁵. Tokiais atvejais subjektyvus kaltės aiškinimas iš esmės nesiskiria nuo baudžiamojoje ar administracinėje teisėje naudojamos kaltės sampratos – kaltė vertinama per konkretaus žalą sukėlusio asmens psichinį santykį su draudžiamais veiksmais ar neveikimu ir atsiradusia žala. Kitaip tariant, žiūrima, ar asmuo suprato, kad jo elgesys yra priešingas teisei ir, ar suvokė, kad tokiu elgesiu gali sukelti neigiamų pasekmių žalos pavidalu¹⁴⁶. Kadangi subjektyvioji kaltės samprata akcentuoja patį žalą sukėlusį asmenį ir jo teisę veikti, pasidaro sudėtinga įvertinti nukentėjusiojo interesus. Kyla klausimas, ar apskritai civilinėje teisėje įmanoma teisingai nustatyti, kokia žalos padarymo metu buvo asmens psichinė būklė, ar jis suprato savo veiksmų neteisėtumą, ar suvokė, kad jo veiksmai gali sukelti neigiamų teisinių pasekmių.

Siekdami nustatyti nusikaltimą padariusio asmens kaltę baudžiamojoje teisėje, teismai neretai pasitelkia papildomos priemonės – įvairias ekspertizes, kurios reikalauja didelių laiko ir lėšų sąnaudų. Tačiau civilinis procesas vyksta žalą patyrusio asmens iniciatyva, tai jeigu žalą patyrusiam asmeniui kiekvieną kartą reikėtų įrodinėti subjektyviuosius žalą sukėlusio asmens suvokimo ir valios elementus pasitelkiant ekspertizes ir kitokias papildomas priemones, dauguma atvejų žala apskritai nebūtų atlyginama.

Objektyviaja prasme kaltė suprantama kaip asmens faktinio elgesio objektyvi neatitiktis reikiamam apdairumui ir rūpestingumui, kuris buvo būtinas konkrečiomis aplinkybėmis, kad asmuo nepadarytų žalos¹⁴⁷. Kitaip tariant, vertinamas ne asmens subjektyvus požiūris į jo veiksmus ir atsiradusias pasekmes, bet asmens faktinis elgesys bei jo atitiktis *bonus pater familias* elgesio standartui. Toks kaltės vertinimas atlieka prevencinę funkciją – skatina asmenis

¹⁴⁵ Vytautas Mizaras, *supra* note 112, p. 301-302

¹⁴⁶ J. Žeruolis ir M. Čapskis, *supra* note 74, p. 154.

¹⁴⁷ Vytautas Mizaras, *op. cit.*, p. 301.

neužsiimti veiklomis, kurios yra aukščiau už jų galimybių ribas¹⁴⁸. Kaltę suprantant vien tik objektyviaja prasme, atsiranda galimybė arba, galima sakyti, kyla pavojus sutapatinti kaltės ir neteisėtų veiksmų sąlygas¹⁴⁹. Šalyse, kuriose vyrauja subjektyvioji kaltės samprata, tarp kaltės ir neteisėtų veiksmų sąlygų egzistuojanti riba yra labiau pastebima ir dažniausiai neteisėti veiksmai ir kaltė suprantamos kaip dvi atskiros civilinės atsakomybės sąlygos. Priešingas rezultatas pastebimas šalyse, kurios kaltę suprantama objektyviai. Tokiose šalyse kaltės ir neteisėtų veiksmų sąlygos yra glaudžiai susijusios ir paprastai suliejamos į vieną civilinės atsakomybės sąlygą.

Subjektyvioji kaltės samprata, nors ir yra mažiau palanki nukentėjusiojo atžvilgiu, tačiau gali egzistuoti nepriklausomai nuo objektyviosios kaltės sampratos – asmens veiksmų neteisėtumas vertinamas pasitelkiant subjektyvų žalą sukėlusio asmens aplinkybių suvokimą ir dažniausiai diferencijuojant taikomus elgesio standartus atitinkamoms asmenų grupėms (nepilnamečiams, neveiksniems asmenims ir kt.). Tačiau į klausimą, ar šiuolaikiniame pasaulyje gali egzistuoti visiškai objektyvi kaltės samprata, vis dar nėra aiškaus atsakymo, kadangi objektyvioji kaltės samprata nesugeba paaiškinti kaltės tyčios forma taikymo, žalą padariusio asmens kaltės formų vertinimo įvairiais civilinės deliktinės atsakomybės atvejais, pavyzdžiui, Lietuvoje – nustatant neturtinės žalos dydį (pvz., CK 6.250 str. 2 d.), neveiksnių, mažamečių ir nepilnamečių asmenų negalėjimo atsakyti už jų veiksmais padarytą žalą.

Žiūrint istoriškai, kaltės sampratą ir jos aiškinimą galima suskirstyti į tris raidos etapus. Buvo minėta, kad senovės romėnų teisė apskritai nepripažino kaltės sąlygos, o jau klasikinėje romėnų teisėje egzistavo objektyvioji kaltės samprata. Toks romėnų suformuotas kaltės aiškinimas išliko iki pat XIX a. pradžios. Vėliau kaltės sampratą imta aiškinti subjektyviai, kadangi tik toks aiškinimas atitiko vyraujančią liberalizmo idėją, draudžiančią varžyti asmens laisvę, atitiko I. Kanto moralinės filosofijos ir ekonominio liberalizmo postulatų bei pasitarnavo besiplečiančios industrijos ir augančios vidurinės klasės interesams¹⁵⁰. XIX a. pabaigoje prasidėjus sparčiam pramonės augimui ir pradėjus naudoti įvairius naujus išradimus bei technologijas, kurių veikimo procesų iki galo negalėjo kontroliuoti žmogus, grįžta ne tik prie objektyvios kaltės sampratos, bet ir prie senovės romėnų naudotos griežtos civilinės atsakomybės taikymo, kurios esmė, kad kai kuriais atvejais kaltės sąlyga yra apskritai eliminuojama iš civilinės atsakomybės sudėties ir civilinė atsakomybė kyla už patį žalos padarymo faktą.

¹⁴⁸ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 307.

¹⁴⁹ Algis Norkūnas, *supra* note 7, p. 116.

¹⁵⁰ Simona, Selelionytė-Drukteinienė, „*Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008), 106.

Objektyviają kaltės sampratą šiandieninėje civilinėje deliktinėje atsakomybėje deklaruoja dauguma deliktų teisės sistemų, nes yra teigiama, kad būtent objektyvus žalą sukėlusio asmens elgesio vertinimas labiausiai atitinka kompensacinę civilinės atsakomybės funkcija. Analizuojant šias sistemas, išryškėja nemažai faktorių, kurių pagrindu galima ginčyti šį teiginį. Vienas jų – tyčinės kaltės formos įtvirtinimas ir jos sampratos aiškinimas, kuris neturi nieko bendro su objektyviaja kaltės samprata. LR CK 6.248 str. 2 d., Prancūzijos CK 1383 str., Vokietijos CK 823 str. 1 d., Nyderlandų CK 6:162 str. 3 d., PETL 4:101 str. ir DCFR VI 1:101 straipsniai įtvirtina dvi kaltės formas – tyčią ir neatsargumą. LAT yra išaiškinęs, kad „<...> tyčia laikomas toks asmens elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti“¹⁵¹. Panašiai tyčios samprata aiškinama ir pagal kitų išvardytų teisės aktų nuostatas. Kiekviename iš jų esminiu tyčios kriterijumi pripažįstamas sąmoningas siekimas sukelti žalą kitam asmeniui ar jo turtui. Iš to galima spręsti, kad, siekiant nustatyti žalą padariusio asmens tyčinę kaltės formą, teismas savarankiškai arba pasitelkdamas ekspertus turi sugrąžinti žalą sukėlusį asmenį į pradinę situaciją ir bandyti nustatyti tuo metu buvusią asmens psichologinę būseną¹⁵². Be jokios abejonės, toks tyčios sampratos aiškinimas suponuoja ne ką kitą kaip subjektyviają kaltės sampratą. Nejaugi, esant objektyviam kaltės aiškinimui, negali egzistuoti tyčinė kaltės forma? Manytina, kad taip, kadangi objektyvumas ir tyčia yra du nesuderinami dalykai. Neteisėtų veiksmų suvokimas bei padarinių numatymas, net ir objektyvių aplinkybių vertinimui pasitelkus *bonus pater familias* elgesio standartą, reikštų ne ką kitą, kaip subjektyvių kaltės kriterijų – suvokimo ir numatymo nustatinėjimą. Taigi, iš esmės atrodo, kad norint visiškai objektyvizuoti kaltės sampratą, tiesiog reikia atsisakyti kaltės skirstymo į tyčią ir neatsargumą, kadangi toks kaltės rūšių įtvirtinimas leidžia kaltę interpretuoti subjektyviai. Be to, kaip ir Lietuvos deliktų teisė¹⁵³, taip ir Nyderlandų¹⁵⁴, Prancūzijos¹⁵⁵, Vokietijos¹⁵⁶ deliktų teisė pripažįsta bendrąją taisyklę, kad kaltės forma neturi jokios įtakos civilinės atsakomybės kilimui. Tačiau atsisakyti kaltės formų taikymo nėra taip paprasta, kadangi nuo kaltės skirstymo į tyčios ir neatsargumo formas priklauso daug kitų papildomų juridinių faktų. Pavyzdžiui, Vokietijos deliktų teisėje, nors ir deklaruojamas bendrasis principas, kad atsakomybė kyla be kaltės, tačiau Vokietijos CK 826 str. numato, kad atsakomybė už gerų papročių nuostatų pažeidimus (*contra*

¹⁵¹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2011,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=3084d7b9-e7e9-4c6c-a852-07a34d2f2fb0>.

¹⁵² Cees van Dam, *supra* note 24, p. 219.

¹⁵³ Valentinas Mikelėnas ir kt., *supra* note 81, p. 339.

¹⁵⁴ Francesco Donato Busnelli ir kt., *supra* note 52, p. 173.

¹⁵⁵ *Ibid.*, p. 94-95.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 112-113.

bonos mores) galima tik esant tyčinei kaltės formai¹⁵⁷. Lietuvos deliktų teisėje nuo kaltės formos priklauso susitarimo dėl civilinės atsakomybės už žalą netaikymo ar jos dydžio sumažinimo klausimas (CK 6.252 str. 1 d.), griežtos atsakomybės atveju nuo civilinės atsakomybės gali atleisti nukentėjusiojo tyčia ar didelis neatsargumas (CK 6.266 str., 6.267 str. 1 d., 6.270 str. 1 d.), neturtinės žalos dydis nustatinėjamas *inter alia* atsižvelgiant į žalą padariusio asmens kaltę (CK 6.250 str. 2 d.), atlygintinos žalos dydžio sumažinimas atsižvelgiant į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį galimas tik tuo atveju, jeigu žala nėra padaryta tyčia (CK 6.282 str. 3 d.) ir kt. Taigi, nors tyčinė kaltės forma yra viena iš priežasčių, kodėl kaltė negali būti aiškinama visiškai objektyviai, tačiau kaltės formų skirstymo panaikinimas yra negalimas, siekiant tinkamo kitų su civiline atsakomybe susijusių juridinių faktų įgyvendinimo.

Visiškos objektyviosios kaltės sampratos aiškinimui prieštarauja daugumoje deliktų teisės sistemų galiojančios nuostatos, kad veiksnio problemų turintys asmenys negali atsakyti už savo veiksmais sukeltą žalą. Minėta, kad LR CK 6.263 str. 1 d. numato bendra pareigą visiems be išimties asmenims laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nepadarytų kitam asmeniui žalos. Tačiau LR CK 6.268 ir 6.278 str. įtvirtintos papildomos normos, kuriomis reglamentuojama veiksnio problemų turinčių asmenų civilinės atsakomybės galimybės.

LR CK 6.268 str. reglamentuoja atvejus, kuomet veiksnus fizinis asmuo dėl tam tikrų aplinkybių negali atsakyti už savo veiksmais sukeltą žalą, nes buvo tokios būsenos, kad darydamas žalą negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Tokiais atvejais gali būti pripažįstami įvairių rūšių sąmonės netekimai, sveikatos sutrikimai, arba kuomet baudžiamojoje byloje konstatuojama afekto būseną, taip pat atvejai, kai asmuo baudžiamojo proceso tvarka pripažįstamas nepakaltinamu, tačiau civilinio proceso tvarka nebuvo pripažintas neveiksniu¹⁵⁸. Kadangi šiuo atveju vertinamas asmens veiksmų reikšmės supratimas ir jų valdymo galimybės, tai be jokios abejonės reiškia subjektyviosios kaltės nustatinėjimą. To paties straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse galima išvelgti ir objektyviųjų kriterijų taikymo galimybę. Teigiama, kad asmuo nuo civilinės atsakomybės neatleidžiamas, jeigu tokios būsenos pats tapo vartodamas alkoholinius gėrimus, narkotines ar psichotropines medžiagas ar kitokiu būdu. Natūralu, kad asmenys, piktnaudžiaujantys svaiginančiomis medžiagomis negali pateisinti savo elgesio veiksnio nebuvimu, kadangi patys save pastato į minėtos būsenos kilimo riziką. Tačiau kaip turi būti vertinama asmens kaltė, kai jis į tokią būseną patenka ne dėl ligos ar tam tikros negalios. Pavyzdžiui, jeigu epilepsija sergantis asmuo, nuslėpdamas savo ligą, įsidarbintų chemijos laboratorijoje ir priepuolio metu sudaužytų indą su pavojingomis medžiagomis bei sukeltų žalą

¹⁵⁷ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 70.

¹⁵⁸ "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-49/2005," INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/46494?nr=10>.

savo kolegoms. Manytina, kad moralės požiūriu toks ligoto asmens elgesys turėtų būti vertinamas subjektyviai, kadangi moralė neleidžia reikalauti tokio paties atidumo ir rūpestingumo kaip iš sveiko asmens. Tačiau teisiškai vertinant tokius ligoto asmens veiksmus, manytina, kad jie turėtų būti vertinami objektyviai, kadangi žalos padarymo metu toks asmuo gal ir negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės bei jų valdyti, tačiau, nors ir sirgdamas epilepsija, turėjo galimybę būti atidus ir rūpestingas bei iš anksto, prieš įvykstant epilepsijos priepuoliui, apgalvoti savo elgesį. Žinoma, situacija pasikeistų, jeigu chemijos laboratorijoje įsidarintų asmuo, kuris nežino, kad serga epilepsija ir darbo metu jį išiktų pirmasis epilepsijos priepuolis. Ar tokioje situacijoje būtų protinga ir teisinga iš žmogaus reikalauti elgtis atidžiai ir rūpestingai, kad kitiems asmenims nebūtų padaryta žalos? Manytina, jog ne, kadangi būtų beprasmiška reikalauti, kad kiekvienas sveikas asmuo, kuriam nepasireiškia jokie ligos simptomai, kiekvieną dieną važiuotų į gydymo įstaigą ir tikrintųsi savo sveikatą vien dėl to, kad kitiems asmenims nesukeltų žalos. Pritartina H. Rogers nuomonei, kad iš ligoto asmens galima reikalauti mažiau negu iš sveiko, tačiau visais atvejais žalą sukėles asmuo turi būti laikomas nekaltu iki tol, kol bus įrodyta, kad šis asmuo pažeidė atidumo ir rūpestingumo pareigą ir nesielgė taip, kaip atsižvelgiant į jo galimybes ir sugebėjimus būtų pasielgęs protingas, rūpestingas ir atsargus asmuo¹⁵⁹.

LR CK 6.278 str. 1 d. reglamentuoja civilinės atsakomybės atvejus, kuomet žalą sukelia neveiksniu pripažintas fizinis asmuo. Įstatymų leidėjas numato, kad tokio asmens padarytą žalą privalo atlyginti globėjas ar asmenį prižiūrėti privalanti institucija, jeigu neįrodo savo kaltės. Kaip jau buvo ne kartą minėta, LR CK 6.263 str. 1 d. įtvirtintas bendrasis žalos atlyginimo principas numato objektyviąją kaltės vertinimo koncepciją, kuri netoleruoja asmens subjektyviųjų savybių, tokių kaip veiksnumas, vertinimo, todėl kyla pagrįstų abejonių, ar galima neveiksniais pripažintus asmenis traktuoti kaip LR CK 6.263 str. 1 d. išimtį.

Galimos situacijos, kai asmuo nors ir yra pripažintas neveiksniu, tačiau tam tikrais atvejais gali suprasti savo veiksmus ir juos valdyti. Fiziniai asmenys neveiksniais gali būti pripažįstami dėl įvairių psichinių ligų. Viena iš jų – silpnaprotystė¹⁶⁰. Šiai ligai būdinga tai, kad ją gydant simptomatika gali išnykti ar sumažėti kelioms savaitėms, mėnesiams, netgi metams¹⁶¹, tačiau nepaisant šių pagerėjimų, asmuo laikomas neveiksniu. Taigi neveiksnius asmuo gali

¹⁵⁹ William Vaughan Horton Rogers, *Winfield and Jolowicz on Tort* (London: Sweet & Maxwell, 2006), 243.

¹⁶⁰ Silpnaprotystė, dar kitaip vadinama – demencija, tai dėl įvairių ligų prasidedantis intelekto kritimas, kai kartu pažeidžiamos ir kitos psichinės funkcijos, drauge stebimi suvokimo, elgesio pakitimai ir kiti fiziniai simptomai.

¹⁶¹ “Demencija,” SVEIKASŽMOGUS.LT, žiūrėta 2016 m. spalio 15 d., http://www.sveikaszmogus.lt/Demencija_Alzheimerio_liga-5827.

nukrypti nuo reikalaujamo elgesio standarto, sukelti kitam asmeniui žalos ir likti neatsakingu už šios žalos padarymą, net jeigu suvokė savo veiksmų prasme bei galėjo juos valdyti. Tokiais atvejais subjektyvus kaltės aiškinimas yra nepriimtinas ir neatitinka žalą patyrusio asmens interesų.

Prancūzijos deliktų teisėje susiklosčiusi kiek kitokia veiksnio problemų turinčių asmenų civilinės deliktinės atsakomybės taikymo ir aiškinimo praktika. Prancūzijos deliktų teisė pripažįsta, kad asmenys, kurie turi veiksnio problemų, žalą privalo atlyginti patys (Prancūzijos CK 489 str. 2 d.)¹⁶². Ši Prancūzijos CK norma reiškia, kad Prancūzijos teismai, nustatinėdami, ar veiksnio problemų turinys asmenys gali atsakyti už savo veiksmis sukeltą žalą, vadovaujasi objektyviuoju kaltės aiškinimu. Bendrasis šios normos taikymo principas yra toks, kad civilinės atsakomybė yra taikoma neatsižvelgiant į psichikos ligų atsiradimo priežastis bei jų pasireiškimo trukmę, tačiau Prancūzijos teismų praktikoje pripažįstama ir šio principo taikymo išimtis – civilinė atsakomybė netaikoma, kai asmuo negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti dėl trumpalaikio sąmonės netekimo, pavyzdžiui, ištikus infarktui¹⁶³. Prancūzijos teismai pripažįsta, kad asmuo privalo būti atidus ir rūpestingas net tada, kai jis serga psichine liga, tačiau tik tiek, kiek reikalauja jo reali būklė¹⁶⁴. Atsižvelgiant į tai, daryta išvada, kad nors Prancūzijos deliktų teisė deklaruojama objektyvioji kaltės samprata, tačiau absoliutus objektyvumas teismų praktikoje nėra taikomas.

Vokietijos deliktų teisės požiūris į civilinės atsakomybės taikymą asmenims, kurie turi veiksnio problemų, panašus į lietuviškąjį. Bendruoju atveju, vertinant asmens veiksmų neteisėtumą, taikomas objektyvusis kaltės vertinimas, tačiau asmenų, kurie turi veiksnio problemų, veiksmai vertinami subjektyviai ir už jų padarytą žalą dažniausiai turi atsakyti juos prižiūrėti turintys asmenys ar institucija. Vokietijos CK 827 straipsnis įtvirtina vieną iš civilinės atsakomybės mažinimo arba jos netaikymo kriterijų. Šioje normoje teigiama, kad asmuo, kuris dėl nesąmoningumo būsenos arba psichinės ligos negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės bei jų valdyti, neatsako už kitam asmeniui padarytą žalą. Tačiau kaip ir LR CK 6.268 str. 1 d. numatytu atveju, vertinant asmens veiksmus taikomas objektyvusis standartas, jeigu minėta būseną ar psichinis sutrikimas atsirado dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, ar panašiomis psichiką veikiančiomis medžiagomis¹⁶⁵. Vokietijos deliktų teisė, priešingai nei Lietuvos, išlaiko objektyvų asmens veiksmų vertinimą, kuomet sukeliama žala dėl staigaus sveikatos pablogėjimo. Pavyzdžiui, nors Vokietijos Kelių eismo taisyklių įstatymas įtvirtina didesnio

¹⁶² France Civil Code, *supra* note 78.

¹⁶³ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 334.

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 313.

¹⁶⁵ German Civil Code, *supra* note 79.

pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybę be kaltės, tačiau didesnio pavojaus valdytojas motyvuodamas išorinių ir nenumatytų aplinkybių poveikiu, gali išvengti civilinės atsakomybės už padarytą žalą¹⁶⁶. Vienoje Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (toliau tekste – Vokietijos AT) nagrinėtoje byloje senyvo amžiaus asmuo buvo pripažintas kaltu dėl padarytos žalos, kuomet nualpęs nesuvaldė transporto priemonės ir partrenkė gatve ėjusį asmenį. Savo sprendime teismas nurodė, kad žalą sukėlęs asmuo prieš nualpdamas prie vairo kelias dienas sunkiai sirgo gripu, tačiau sėsdamas prie vairo jis kritiškai neįvertino savo esamos būklės ir rizikuodamas nusprendė vairuoti transporto priemonę, todėl negali savo veiksmų pateisinti išorinių nenumatytų aplinkybių poveikiu¹⁶⁷. Matyti, kad teismas šioje byloje žalą sukėlusio asmens elgesio nevertina absoliučiai objektyviai, tačiau nevertina ir subjektyviai – veiksmų vertinimas susiaurinamas iki tam tikrai asmenų grupei (kuri yra panašios būklės kaip ir žalą sukėlęs asmuo) keliamo objektyvumo laipsnio.

Anglijos deliktų teisėje iki galo nėra išaiškinta teismų pozicija dėl civilinės atsakomybės taikymo veiksnio problemų turintiems asmenims. Pavyzdžiui, *Morris prieš Marsden* byloje buvo įvestas bendrasis principas, kad veiksnio problemų turintis asmuo turi atsakyti už tyčiais veiksmais sukeltą žalą. Nebūtina, kad asmuo suprastų savo veiksmų prigimtį, svarbiausia, kad toks asmuo suprastų kas visuomenėje pripažįstama kaip gera, o kas kaip bloga. Tik visiškai jo veiksmų automatiškumas, kurį įtakoja psichinė liga, gali atleisti nuo atsakomybės. Pavyzdžiui, jeigu asmuo sudaužo brangią vazą tyčia ir supranta, kad tai yra blogai, jis privalo atlyginti žalą, tačiau, jei psichinės ligos poveikis buvo toks didelis, kad žalą sukėlusio asmens veiksmai buvo automatiški – jis neatsakys už žalą¹⁶⁸. Kalbant apie trumpalaikius veiksnio netekimus, atsiradusius dėl sveikatos sutrikimų, Anglijos teismai nurodo, kad asmuo privalo būti rūpestingi ir atidūs, prieš imdamiesi tam tikros veiklos, kuria gali būti sukeliama žalą kitiems asmenims, turi įvertinti savo sveikatos būklę ir tik po to imtis atitinkamos veiklos¹⁶⁹. Atsakomybę, kaip ir Vokietijos atveju, šalina tik staigūs sveikatos sutrikimai, kai asmuo net ir būdamas atidus ir rūpestingas protingai negalėjo numatyti staigaus ligos pasireiškimo, dėl kurio jis trumpam gali prarasti veiksnumą ir sukelti kitam asmeniui žalą. Darytina išvada, kad Anglijoje veiksnio problemų turinčio asmens veiksmų vertinimui taikomas nei absoliučiai objektyvus, nei visiškai subjektyvus standartas – vertinamas ne pavienio asmens subjektyvus elgesys, bet jo atitiktis tokios pat būklės asmenų elgesiui.

¹⁶⁶ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 315.

¹⁶⁷ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 231.

¹⁶⁸ Richard Kinder, *Casebook on Torts. Twelfth Edition* (Oxford: Oxford University press, 2012), 50.

¹⁶⁹ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 232.

PETL 4:102 str. 2 d. numato, kad asmens veiksmų vertinimo standartas gali būti koreguojamas, atsižvelgiant į žalą sukėlusio asmens amžių, protinę ar fizinę negalią ar kitas ypatingas aplinkybes¹⁷⁰. Tai reiškia, kad PETL leidžia asmens veiksmus, esant tam tikroms aplinkybėms, vertinti subjektyviu požiūriu. PETL numato ne tik tai, kad asmens veiksmai gali būti vertinami atsižvelgiant į žalą sukėlusio asmens protinę ar fizinę negalią, bet ir į du papildomus, itin abstrakčius, ir labai subjektyviai suvokiamus kriterijus – amžių ir „kitas ypatingas aplinkybes“. Į „kitas ypatingas aplinkybes“ gali patekti įvairios situacijos, kuomet subjektyviu požiūriu nėra tikslinga asmeniui taikyti bendrą rūpestingumo ir atidumo standartą. Principų rengėjai, aiškindami šią nuostatą, pateikia pavyzdį apie gydytoją, kuris po 16 val. darbo gydymo įstaigoje, važiuodamas namo pamato eismo įvykį, ir teikdamas pirmąją medicininę pagalbą nukentėjusiajam dėl pervargimo sukelia jam papildomas žalos. Objektyviu požiūriu toks gydytojas būtų atsakingas už sukeltą žalą, tačiau pagal PETL, papildomas žalos sukėlimas patenka į nukentėjusiojo rizikos sritį ir gydytojui negali būti priskirtinas¹⁷¹. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad PETL, kaip ir dauguma analizuotų valstybių, pripažįsta tiek objektyviąją, tiek subjektyviąją kaltės sampratą.

Galima teigti, kad Bendrųjų pagrindų sistemos projekte (DCFR) veiksnio problemų turinčių asmenų veiksmai, kuriais jie sukelia žalos, vertinami objektyviau nei PETL. DCFR VI skyriaus 5:301 straipsnyje reglamentuojami neveiksnių asmenų sukeltos žalos atlyginimo klausimai. Šiame straipsnyje nurodoma, kad neveiksnūs asmenys už savo veiksmais padarytą žalą atsako, jeigu tai yra teisinga atsižvelgiant į žalą sukėlusio asmens psichinę būklę ir jo turtinę padėtį. Šio straipsnio antra dalis numato, kad neveiksniais nelaikomi asmenys, kurių psichinė liga yra trumpalaikė arba kurie veiksnio sutrikimą sukėlė patys savo neteisėtais veiksmais¹⁷². Aiškinant pateiktas DCFR normas, galima daryti išvadą, kad DCFR pripažįsta neveiksnių asmenų civilinę atsakomybę, tačiau tik tuomet, kai, atsižvelgiant į jų būklę, galima daryti išvadą, kad jie suprato savo veiksmus ir galėjo juos valdyti. Pagal DCFR nėra šabloniškai žiūrima į visas pasitaikančias situacijas, nes neveiksnūs fiziniai asmenys gali nukrypti nuo reikalaujamo elgesio standarto tiek nesuvokdami, tiek ir suvokdami savo veiksmų reikšmę bei pasekmių kilimo riziką, todėl vienintelis reikalavimas kilti neveiksniaus fizinio asmens deliktinei atsakomybei – žalą

¹⁷⁰ “Principles of European Tort Law,” European Group on Tort Law, žiūrėta 2016 m. spalio 18 d., <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>.

¹⁷¹ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 75-80.

¹⁷² Study Group on a European Civil Code ir The Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline ed.* (München: Sellier European Law Publishers, 2009), 408, http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf.

sukėlusio asmens elgesys turi būti kontroliuojamas valia¹⁷³. DCFR pripažįsta ir tai, kad fiziškai neįgaliems (sergantiems) fiziniams asmenims taikomas toks pats elgesio vertinimo standartas, kaip ir fiziškai sveikiems asmenims. Fizinę negalią turintys ar tam tikra liga sergantys asmenys negali pateisinti savo elgesio, remdamiesi liga ar fizine negalia, nes tokie asmenys dažniausiai turi galimybę kritiškai įvertinti savo būklę prieš imantis atitinkamos veiklos, kuria galima sukelti žalos kitiems asmenims ir atitinkamai pakoreguoti savo elgesį. Žinoma, toks standartas taikomas asmenims tiek, kiek jie žino apie savo fizinę negalią arba ligą, nes asmuo, kuris nežino ir nieko nežinoma apie tam tikrus savo organizmo pakitimus, negali atitinkamai koreguoti savo elgesio ir išvengti gresiančio žalos padarymo¹⁷⁴.

Visiškai objektyviosios kaltės sampratai prieštarauja ir nepilnamečių asmenų negalėjimas atsakyti už savo veiksmais sukeltą žalą, tačiau dėl ribotos darbo apimties nepilnamečių civilinės deliktinės atsakomybės klausimų plačiau šiame darbe nenagrinėsime. Paminėtina tik tai, kad įvairiose šalyse skirtingai diferencijuojamas nepilnamečių asmenų amžius, nuo kurio jie gali atsakyti už savo veiksmais sukeltą žalą. Lietuvos deliktų teisė pripažįsta, kad asmenys nuo 14 metų gali atsakyti už savo veiksmais sukeltą žalą, jeigu turi pakankamai turto tai padaryti (LR CK 6.276 str.). Tik keturiolikos metų amžiaus sulaukęs asmuo laikomas pakankamai subrendusiu ir gebančiu suvokti savo veiksmus bei suprasti, kad tokie veiksmai gali sukelti neigiamus teisinius padarinius. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad nepilnamečiai asmenys bręsta skirtingai ir jų veiksmų bei šiais veiksmais sukeltų neigiamų teisinių padarinių suvokimas gali skirtis. Vienas dešimtmetis gali suprasti daugiau nei kitas keturiolikmetis, todėl manytina, kad civilinės atsakomybės taikymą ribojant minimaliu amžiumi nėra užtikrinama kompensacinė civilinės atsakomybės paskirtis ir negalima pilna apimtimi taikyti objektyviosios kaltės sampratos.

Apibendrinant pasakytina, kad šiandieninėje visuomenėje neįmanoma taikyti absoliučiai objektyvios kaltės sampratos, kadangi vis dar pasitaiko nemažai situacijų, kuriose, taikant objektyvųjų kaltės aiškinimą, nėra atrandama teisės ir moralės pusiausvyra. Objektyvioji kaltės samprata turi būti siekiama, o išimtys iš jos turėtų būti taikomos ne šabloniškai ir tik ypač jautriems visuomenėje teisiniams klausimams spręsti.

¹⁷³ Study Group on a European Civil Code ir The Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *supra* note 3, p. 3403.

¹⁷⁴ *Ibid.*

3.2. Reikalaujamas elgesio standartas ir jo vertinimo kriterijai

LR CK neapibrėžia reikalaujamo elgesio standarto sąvokos, tačiau LR CK 6.248 str. 3 d. pateikia abstraktų reikalaujamo elgesio standarto nustatymo modelį. Šioje normoje teigiama, kad asmuo laikomas kaltu, jeigu, atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Tiek šioje normoje, tiek LR CK 6.263 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas elgesio standartas, pagal kurį asmuo privalo laikytis tokio elgesio taisyklių, kad niekam nebūtų padaryta žalos, yra ne kas kita, kaip bendrųjų civilinių teisinių santykių principų – sąžiningumo, teisingumo protingumo išraiška, kuri įpareigoja asmenį elgtis taip, kaip analogiškoje situacijoje elgtųsi *bonus pater familias*¹⁷⁵. Manytina, kad įstatymų leidėjas sąmoningai pasirinko neapibrėžti reikalaujamo elgesio standarto sąvokos ir jo nustatymo kriterijų. Siekta padaryti taip, kad elgesio standartas būtų nustatomas kiekvieną kartą byloje, atsižvelgiant į visas esmines bylos aplinkybes. Tokiu būdu įstatymų leidėjas elgesio standarto nustatymą patikėjo teismų prerogatyvai. Teisėjai, remdamiesi savo intuityviu mąstymu bei pasitelkdami profesines žinias turi nustatyti reikalaujamą elgesio standartą kiekvienoje situacijoje atskirai, kuris atitiktų ne pavienio asmens, bet visos visuomenės interesus. Teisėjai savo darbo praktikoje yra sukaupę pakankamai daug profesinės ir gyvenimiškos patirties, todėl kyla klausimas, ar jie gali objektyviai nustatyti paprastą atidaus, rūpestingo, apdairaus ir protingo asmens elgesio standartą kiekvienoje konkrečioje civilinėje byloje, nustumdami savo profesines žinias ir gyvenimišką patirtį į šalį? Manytina, kad teisėjams ne visada pavyksta tai padaryti. Visuotinai pripažįstama, kad teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*¹⁷⁶. Tai reiškia, kad „Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas“¹⁷⁷. Todėl teisėjai turėtų atsižvelgti į ankstesniais teismų precedenais nustatytus abstrakčius kriterijus, kurie turėtų būti tarsi orientyras teisėjams, bandantiems nustatyti atitinkamą elgesio standartą konkrečioje civilinėje byloje. Todėl toliau darbe sieksime išgryninti reikalaujamo elgesio standarto vertinimo kriterijus, kurie egzistuoja LAT praktikoje.

¹⁷⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74/2009,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a4a033e6-2e1b-44bf-861e-ecf3cb466bf9>.

¹⁷⁶ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-162/2009,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f290a3ce-c3b4-4f6a-b193-bf1d0b6ea699>.

¹⁷⁷ *Ibid.*

Vienose Europos deliktų teisės sistemose rūpestingumas apibrėžiamas plačiau, kitose siauriau. Pavyzdžiui, Vokietijos CK 276 str. 1 d. rūpestingumas apibrėžiamas kaip atitinkamo visuomenėje reikalaujamo pareigos lygio laikymasis¹⁷⁸. Vokietijos teismai, apibrėždami objektyvų rūpestingumo standartą, remiasi tam tikra socialine asmenų grupe. Kitaip tariant, Vokietijos teismai bando nustatyti, ko galima vidutiniškai tikėtis ir reikalauti iš tam tikrai socialinei grupei priklausančio asmens, neatsižvelgiant į jo asmenines savybes ir į jo vietą, esant tokioms pat objektyvioms aplinkybėms, įterpiančią kitą tos pačios socialinės grupės atstovą¹⁷⁹.

Prancūzijos deliktų teisėje rūpestingumas nėra apibrėžiamas jokiam teisės akte. Rūpestingumo samprata atskleidžiama Prancūzijos teismų praktikoje. Prancūzijos teismai nurodo, kad asmuo laikomas kaltu, jeigu konkrečioje situacijoje nesielgė taip, kaip būtų pasielgęs rūpestingas šeimos tėvas (*bonus pater familias*), atidus ir protingas žmogus arba kaip geras savo srities specialistas¹⁸⁰.

Anglijos deliktų teisėje rūpestingumas apibūdinamas kaip protingo žmogaus (angl. *reasonable man*) elgesys. Kaip Anglijoje suprantamas protingo žmogaus elgesys, atspindi žodžiai, kad vieni asmenys yra labai baikštūs ir visur aplink save mato tik liūtus, o kiti nesugeba pastebėti net aukščiausio laipsnio pavojaus¹⁸¹. Protingas asmuo nepriskiriamas nei vienai iš šių asmenų grupių – imamas tarpinis variantas ir lyginamas su faktiniu asmens elgesiu.

LAT savo praktikoje nurodo, kad rūpestingumo standarto pažeidimas konstatuojamas, kai asmens elgesys neatitinka normalių, visuomenėje nusistovėjusių, protingumo, atidumo, dėmesingumo ir atsargumo reikalavimų¹⁸². Vadinasi, LAT įtvirtina tik bendrąsias gaires, kuriomis turi būti remiamasi, tačiau kriterijų, kuriais galima plėsti arba siaurinti reikalaujamo elgesio standartą, nepateikia. Elgesio standarto nustatymo kriterijų nepateikia ir Lietuvos teisės doktrina, todėl toliau bus analizuojama Lietuvos teismų praktika, pasitelkiant Europos deliktų teisės vienodinimo iniciatyvų ir kai kurių Europos valstybių reikalaujamo elgesio standarto nustatymo praktiką, siekiant išgryninti esminius kriterijus, kuriais Lietuvos teismai remiasi arba turi remtis nustatydami reikalaujamo elgesio standartą.

Aiškiausiai reikalaujamo elgesio standarto nustatymo kriterijai įtvirtinti PETL. Šio negriežtosios teisės instrumento 4:102 str. 1 d. nurodoma, kad reikalaujamas elgesio standartas nustatomas atsižvelgiant į tai, kaip konkrečioje situacijoje elgtųsi protingas asmuo. Pasak

¹⁷⁸ German Civil Code, *supra* note 79.

¹⁷⁹ Walter van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *supra* note 31, p. 314.

¹⁸⁰ George A. Bermann ir kt., *Introduction to French Law* (The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2008), 248.

¹⁸¹ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 221.

¹⁸² “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=75780080-d1ed-4f2d-bcb4-9dfd9d2168b6>.

principų rengėjų, protingas asmuo turėtų būti suprantamas ne kaip abstraktus vidutinis pilietis ar kaip „statistiškas tyliosios daugumos“ atstovas. Protingu laikomas asmuo, kuris prieš imdamasis tam tikros veiklos, sugeba įvertinti kitų asmenų teisių pažeidimo galimybę ir to išvengti. Protingo asmens sąvokos vertinimui bei jos ribų nustatymui principų rengėjai pateikia penkis papildomus kriterijus: ginamo intereso prigimtį ir vertę, veikos pavojingumą, žalos numatomumą, santykių artimumą ir pasitikėjimą bei prevencinių priemonių ar alternatyvaus elgesio prieinamumą¹⁸³.

Pirmuoju kriterijumi, padedančiu vertinti reikalaujamo elgesio standartą bei nustatyti jo ribas, Europos deliktų teisės principų rengėjai įvardija kaip ginamo intereso vertę ir prigimtį (angl. *the nature and the value of the protected interest involved*)¹⁸⁴. Šis kriterijus, panašus į Vokietijos deliktų teisės koncepciją, kuri paremta ginamų vertybių (teisinių gėrių), diferencijuojamų pagal jų svarbą, sąrašo įtvirtinimu. Pagal Vokietijos deliktų teisę, kuo svarbesnė vertybė pažeidžiama, tuo labiau ji yra ginama. Tačiau šis kriterijus, kitaip nei Vokietijos deliktų teisė, neapsiriboja baigtiniu ginamų vertybių sąrašo įtvirtinimu. Remiantis PETL 2:102 str. 1 ir 2 dalimis, galima daryti analogišką Vokietijos deliktų teisei išvadą, kad kuo ginamos vertybės vertė yra didesnė, tuo griežtesnis elgesio standartas turi būti taikomas šią vertybę pažeidusiam asmeniui. Gyvybė, psichinė ir fizinė kūno neliečiamybė, asmens orumas ir laisvė privalo būti saugomos labiausiai, t. y. asmeniui taikomi griežtesni rūpestingumo reikalavimai, kad šios vertybės nebūtų pažeistos¹⁸⁵. Iš to, kas pasakyta, galima daryti kitą išvadą, kad kuo lengviau identifikuojama atitinkama vertybė, tuo labiau ji yra ginama, kadangi, lengvai atpažindami ginamas vertybes, asmenys gali atitinkamai reguliuoti savo elgesį ir taip apsaugoti kitų asmenų interesus¹⁸⁶. Kalbant apie Lietuvos deliktų teisę, pastebėtina, kad LAT taip pat taiko ginamo intereso prigimties ir vertės kriterijų. Pavyzdžiui, kuomet bankas tinkamai neįvertinęs juridinio asmens mokumo suteikia jam paskolą, po kurios suteikimo šis juridinis asmuo bankrutuoja, LAT nevertina banko elgesio, kaip prieštaraujančio rūpestingo bankininko standartui¹⁸⁷. Vadinasi, LAT diferencijuoja vertybių (teisinių gėrių) svarbą ir pripažįsta, kad grynai ekonominio pobūdžio interesai nėra tokie aiškūs, ir jiems suteikiant plačią gynimo apimtį, būtų stipriai ribojama kitų asmenų veiklos laisvė. Dėl šių priežasčių ekonominio pobūdžio vertybės yra deliktų teisės ginamų vertybių skalės apačioje ir jų gynimas gali būti ribojamas

¹⁸³ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 4-5.

¹⁸⁴ *Ibid.*, p. 76.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 29.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 75-78.

¹⁸⁷ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2013,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e8dd5b05-12ab-4749-bb9f-da1a3ef0a4a8>.

labiausiai. Žinoma, tai, kad pažeista vertybė yra deliktų teisės ginamų vertybių skalės apačioje, savaime neduoda pagrindo išvadai, kad ši vertybė apskritai neturi būti ginama¹⁸⁸. Tai tiesiog reiškia, kad, vertinant žalą sukėlusio asmens elgesį, reikalaujamas elgesio standartas yra švelnesnis. Ginant grynai ekonominio pobūdžio vertybės, reikalaujama griežtesnė kaltės forma, kurią turi įrodyti ieškovas.

Sekantis kriterijus – veikos pavojingumas (angl. *dangerousness of the activity*)¹⁸⁹. Kiekvieno asmens atliekami veiksmai tam tikra prasme gali būti pavojingi, tačiau kiekvienu atveju šių veiksmų pavojingumo laipsnis skiriasi. Liberalioji šių dienų visuomenė leidžia asmenims vykdyti įvairią veiklą, kuri nors ir yra realiai pavojinga, tačiau jos teikiama socialinė nauda atsveria pavojingumą. Vis dėlto, jeigu asmens vykdoma veikla kelia didesnę pavojų visuomenės nariams, tai natūralu, kad tokiam asmeniui turi būti taikomas griežtesnis reikalaujamo elgesio vertinimo standartas. Padidėjęs pavojus reiškia didesnę nei įprastai žalos kilimo riziką, dėl šios priežasties atitinkamai turi didėti asmens atidumas, atsargumas ir rūpestingumas¹⁹⁰. Pastebėtina, kad veikos pavojingumą, kaip vieną iš reikalaujamo elgesio standarto nustatymo kriterijų, naudoja ir LAT savo praktikoje. Pavyzdžiui, asmens veiksmai, kuomet jis dėl tam tikrų priežasčių negalėdamas vairuoti jam nuosavybės teise priklausančios transporto priemonės, ją perduoda kitam asmeniui, kurio sugebėjimu tinkamai valdyti transporto priemonę nėra įsitikinęs, laikytini kaip keliantys ypatingai didelį pavojų aplinkiniams asmenims¹⁹¹. Pažymėtina, kad transporto priemonė laikoma padidinto pavojaus šaltiniu, kadangi jos kontrolė negali absoliučiai priklausyti nuo jos valdytojo. Tokiais atvejais žalos atsiradimo rizikos visiškai negalima pašalinti net ir imantis visų reikalingų atsargumo priemonių¹⁹². Kaip teigia LAT, „Didesnio pavojaus šaltinio valdymas sukelia valdytojui didesnę nei įprastai rūpestingumo ir atsakingumo pareigą dėl jo prisiimtos rizikos valdyti didesnio pavojaus šaltinį: jo valdytojas vien dėl to, kad valdo didesnio pavojaus šaltinį arba užsiima didesnio pavojaus veikla, keliančia didesnę grėsmę, privalo elgtis ypač rūpestingai ir apdairiai, laikytis teisės aktuose nustatytų ir (arba) iš protingumo principo kylančių reikalavimų, *inter alia* rūpintis, kad

¹⁸⁸ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8-916/2015,“ LITEKO,

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=056f499e-56d4-4c47-aedf-e4d020460db3>.

¹⁸⁹ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 77.

¹⁹⁰ “Madhya Pradesh High Court Shankerrao Laxman Rao vs Union Of India (Uoi) on 31 October, 1958,“ žiūrėta 2016 m. spalio 22 d., <https://indiankanoon.org/doc/1894476/>.

¹⁹¹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2008,“ LITEKO,

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5761db10-6a90-45e9-a7b6-187cb789afa0>.

¹⁹² “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 13 d.

nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-13/2012,“ LITEKO,

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5b3576cc-ce25-4e62-81ed-0c110d997cd8>.

jo valdomo didesnio pavojaus šaltinio neužvaldytų kiti asmenys¹⁹³. „Reikalaujamas didesnio rūpestingumo ir atidumo laipsnis turėtų būti toks, kad nebūtų sudaryta prielaidų žalai atsirasti¹⁹⁴. Kadangi civilinėje teisėje pripažįstama, kad nuosavybės teisės turinį sudaro trys pagrindinės teisės: teisė valdyti, teisė naudoti, teisė disponuoti, manytina, jog, taikant analogiją, griežtesnis reikalaujamo elgesio standartas turi būti taikomas ne tik valdytojui, bet ir savininkui besinaudojančiam didesnio pavojaus šaltinio disponavimo teise.

PETL išskiria jau klasika tapusį reikalaujamo elgesio vertinimo kriterijų – žalos numatomumą (angl. *foreseeability of the damage*)¹⁹⁵. Šio kriterijaus esmė tokia, kad jeigu protingas asmuo turėjo galimybę numatyti žalos atsiradimą, jis turėjo palankesnes sąlygas imtis tam tikrų prevencinių priemonių, kad žalos kilimo būtų išvengta. Vadinasi, kuo yra didesnės žalos numatymo galimybės, tuo griežtesnis reikalaujamo elgesio standartas yra taikomas, ir atvirkščiai. Būtina pažymėti, kad žalos numatomumas, kaip ir kiti anksčiau išvardyti kriterijai, turi būti vertinami objektyviai¹⁹⁶. Anglijos deliktų teisėje laikomasi nuomonės, kad protingas asmuo iš tiesų gali numatyti daug tykančių pavojų ir žalos kilimo rizikų, tačiau jeigu asmuo visų jų bandys išvengti, jis negalės gyventi normalaus ir pilnaverčio gyvenimo¹⁹⁷. Pritartina šiai nuomonei, kadangi dabartinėje visuomenėje net ir pats atsargiausias ir rūpestingiausias asmuo negali išvengti žalos kilimo rizikos. Asmeniui kyla pareiga numatyti tik realią riziką – tokia, kurią numatytų protingas atidus ir rūpestingas asmuo. Pavyzdžiui, Vokietijos AT vienoje civilinėje byloje, sprenddamas žalos numatomumo klausimą, nurodė, kad nors kiekvienas transporto priemonės vairuotojas žino, jog eisme dalyvauja kūdikio besilaukiančios moterys, tačiau negalima reikalauti iš vairuotojo numatyti, kad konkretaus eismo įvykio metu gali būti sukeliama žala ne tik transporto priemonę vairavusiai moteriai, bet ir jos organizme esančio kūdikio sveikatai ar gyvybei¹⁹⁸. Kol kas LAT nenagrinėjo panašaus civilinės atsakomybės kilimo atvejo, tačiau, manytina, kad sprendžiant tokią bylą Lietuvoje galimi du skirtingi situacijos sprendimo variantai: pirmasis, kai didesnio pavojaus šaltinio valdytojas sužaloja nėščią moterį ir jos kūdikį einančius per perėją ir, antrasis, kai susiduria du padidinto pavojaus šaltiniai, iš kurių vieną valdė kūdikio besilaukianti moteris. Manytina, kad pirmuoju atveju, žalą sukėlęs asmuo turėtų atlyginti tiek nėščiosios, tiek jos kūdikiui sukeltą žalą, kadangi LR CK 6.270 str. 1 d.

¹⁹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaiseska/tekstas.aspx?id=66b3795d-9e8d-422c-881d-7262b46587b9>.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 78.

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ “House of Lords Bolton and others v Stone 1951 10th May,“ OpenLaw JISC BAILII, žiūrėta 2016 m. spalio 23 d., <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1951/2.html>.

¹⁹⁸ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 216.

numato, kad didesnio pavojaus šaltinio valdytojas privalo atlyginti didesnio pavojaus šaltinio sukeltą žalą. Toks asmuo negali pasiteisinti kaltės nebuvimu, tačiau gali įrodinėti, kad buvo nenugalimos jėgos aplinkybės arba nukentėjusio asmens tyčia ar didelis neatsargumas. Antruoju atveju sprendimas taip pat nebūtų identiškas Vokietijos AT išsakytai pozicijai, tačiau, manytina, kad žalą sukėles asmuo galėtų remtis žalos numatomumo kriterijumi, siekdamas sumažinti atlygintinos žalos dydį. Remiantis LR CK 6.270 str. 5 d., didesnio pavojaus šaltinių valdytojams dėl šių šaltinių sąveikos padaryta žala atlyginama bendrais pagrindais. Tai reiškia, kad turi būti nustatytos ir įrodytos visos keturios civilinės atsakomybės kilimo sąlygos, kas suteikia galimybę žalą sukėlusiam asmeniui švelninti reikalaujamą elgesio standartą remiantis žalos nenumatomumo kriterijumi.

Pažymėtina, kad į žalos numatomumo kriterijų, vertindami reikalaujamą elgesio standartą, atsižvelgia ir Lietuvos teismai. Lietuvos apeliacinis teismas, spręsdamas Sveikatos apsaugos ministerijos galimybę numatyti, kad psichinę negalią turintis asmuo gali atimti kitam asmeniui gyvybę, nurodė, jog visuotinai žinoma, kad psichinių ligonių padaromi nužudymai ar sužeidimai yra reti. Todėl Sveikatos apsaugos ministerija neprivalo numatyti, kad kiekvienas psichinę negalią turintis asmuo yra potencialus žudikas bei užtikrinti, kad kiekvienas psichinę negalią turintis asmuo būtų priverstinai hospitalizuotas. Priverstinis hospitalizavimas gali būti taikomas tik tuomet, kai yra reali grėsmė, kad psichinę negalią turintis asmuo savo veiksmais gali padaryti esminę žalą: savo arba aplinkinių asmenų sveikatai, gyvybei. Jeigu šių sąlygų nėra, sugriežtintų priemonių taikymas psichine liga sergantiems asmenims gali nesunkiai peraugti į jų pagrindinių teisių ir laisvių pažeidimus¹⁹⁹.

Kitas PETL išskiriamas kriterijus – santykių artimumas ir pasitikėjimas (angl. *relationship between the persons involved*). Kuo artimesnis ryšys sieja asmenis, tuo labiau jie atkreipia dėmesį į vieni kitų interesus ir vertybes²⁰⁰. Bet to, kuo artimesnis ryšys sieja asmenis, tuo paprasčiau jiems tampa pasirūpinti kito asmens interesais²⁰¹. Todėl, jeigu santykiai tarp šalių yra artimi ir yra įgytas tarpusavio pasitikėjimas, reikalaujamas elgesio standartas yra griežtesnis. Žinoma, teisės doktrinoje pasitaiko nuomonių, kurios teigia, kad santykių artimumo ir žalos numatomumo sąvokos yra labai plačios ir suteikiančios per didelę laisvę galimoms interpretacijoms²⁰². Tačiau, iš kitos pusės, tokios neapibrėžtos sąvokos leidžia pritaikyti rūpestingumo standartą įvairioms nestandartinėms situacijoms ir taip padeda labiau užtikrinti

¹⁹⁹ “Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-157/2012,“ INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/509779?nr=1>.

²⁰⁰ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 78.

²⁰¹ Simona Selelionytė-Drukteinienė, *supra* note 40, p. 137.

²⁰² Christian Von Bar, *The Limits of Liability: Keeping the Floodgates Shut* (The Hague, London, Boston (Mass.): Kluwer Law International, 1996), 4.

nukentėjusio asmens interesų apsaugą²⁰³. Santykių artimumas ir pasitikėjimas neturėtų būti suprantami siaurai, kaip paremti tik fizinių asmenų giminyste ar draugyste. Santykių artimumas ir pasitikėjimas ypatingai svarbus komerciniuose, verslo santykiuose. Pavyzdžiui, asmuo, norintis atlikti tam tikrus investicinius veiksmus, patiki konfidencialią informaciją specialių žinių investicijų klausimais turinčiam bankininkui, tarp jų užsimezga artimumo ir pasitikėjimo ryšys. Bankininkui atskleidus investuotojo pateiktą informaciją tretiesiems asmenims, investuotojas gali patirti grynai ekonominės žalos. Taigi, kuo artimesnis pažeidėjo ir nukentėjusiojo ryšys, tuo priimtinesnė atsakomybė už grynai ekonominio pobūdžio vertybėms padarytą žalą, kadangi vienas asmuo veikia pasikliaudamas kitu ir tikėdamasis, kad kitas gerbs jo teisėtus interesus²⁰⁴.

Aptariamas kriterijus puikiai atsispindi LAT praktikoje, kai nagrinėjami specialistų atsakomybės atvejai. Tam tikrų profesijų (notarų, gydytojų, advokatų ir kt.) vykdomos veiklos specifika lemia jų veiksmų vertinimui taikomą elgesio standartą. Pavyzdžiui, „Gydytojas, kaip profesionalas, turi specialiųjų žinių, t. y. žmogui gyvybiškai svarbiais klausimais žino ir gali daugiau negu kiti, be to, jis turi pripažintą teisę specialiąsias žinias taikyti; specialisto turima kvalifikacija sukuria teikiamų paslaugų kokybės prezumpciją, žmogus, pasiklojęs specialistu, turi jaustis saugus, todėl atitinkamos profesijos asmeniui yra taikomi griežtesni atidumo, atsargumo bei rūpestingumo reikalavimai“²⁰⁵. „Pagal LAT nuosekliai formuojamą praktiką, sprendžiant atitinkamos srities specialisto atsakomybės klausimą, turi būti taikomas atidaus dėmesingo, rūpestingo, kvalifikuoto atitinkamos srities specialisto elgesio standartas“²⁰⁶.

Paskutiniuoju kriterijumi, nustatant reikalaujamą elgesio standartą, PETL nurodo prevencinių priemonių ar alternatyvaus elgesio prieinamumą. Jeigu asmuo, atlikdamas tam tikrus veiksmus, turi galimybę pasirinkti elgesio būdą ar tų veiksmų atlikimo priemones, tai jis privalo pasirinkti mažiausią žalos atsiradimo tikimybę keliantį būdą ir priemones. Spręsdamas, kuris veikimo būdas kelia mažiausią žalos atsiradimo tikimybę, asmuo turi vadovautis bendraisiais protingumo, sąžiningumo ir proporcingumo principais²⁰⁷. Prevencinių priemonių prieinamumas turi būti vertinamas kartu su tokių priemonių kaštais ir galimai kilsiančios žalos dydžiu, jeigu tokių priemonių nebus imtasi. Jeigu prevencinės priemonės reikalauja didesnių kaštų nei žalos kilimo rizika ar galimos žalos dydis, prevencinės priemonės nėra būtinos ir reikalaujamas elgesio

²⁰³ Christian Von Bar, *supra* note 202, p. 4.

²⁰⁴ Simona Selelionytė-Drukteinienė, *supra* note 40, p. 137.

²⁰⁵ „Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-440-381/2016,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d08632c0-edd7-46de-abe2-6db81aa125fa>.

²⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-10/2014,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=70be83a0-45d1-4cf9-a355-e9ffa6a2f244>.

²⁰⁷ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 78-79.

standartas yra švelnesnis. Ir atvirkščiai, jeigu yra didelė žalos kilimo rizika ir ją galima sumažinti palyginti nedideliais prevencinių priemonių kaštais, žalą sukėlusiam asmeniui yra taikomas griežtesnis reikalaujamo elgesio standartas. Pavyzdžiu gali būti Vokietijos AT nagrinėta byla, kurios aplinkybės buvo tokios: ledo ritulio rungtynių metu iš arenos išskriejęs ritulys sužalojo žiūrovei veidą. Teismas konstatavo, kad rungtynių organizatoriai turėjo galimybę pasinaudoti prevencinėmis priemonėmis – įrengti papildomą žiūrovus saugantį atitvarą ir tai atsakovui nebūtų buvusi per didelė, neproporcinga finansinė našta²⁰⁸. Nustatydamas reikalaujamą elgesio standartą, LAT taip pat atsižvelgia į prevencinių priemonių ar alternatyvaus elgesio prieinamumo kriterijų. Pvz., vienoje 2012 metais nagrinėtoje civilinėje byloje, LAT konstatavo, kad valstybės veiksmai neatitiko reikalaujamo elgesio standarto, kadangi ji, būdama forto savininke, neskyrė lėšų teritorijos ir pastatų priežiūrai, teritorija buvo apleista, po įvykio joje rasta kulų, šaudymo žymių ir pan., fortas net nebuvo kontroliuojamas, nes į jį laisvai galėjo patekti bet kokie asmenys ir užsiimti bet kokia veikla²⁰⁹. Teismas nurodė, kad valstybė, kaip rūpestinga turto savininkė, negalėdama užtikrinti jai priklausančios forto teritorijos saugumo ir tvarkos, turėjo galimybę uždrausti lankymąsi šiame forte, tačiau to nepadarė²¹⁰. Valstybė turėjo tiek prevencinių priemonių, tiek alternatyvaus elgesio prieinamumą – kaip rūpestinga turto savininkė galėjo minimaliais kaštais sumažinti galimos žalos atsiradimo riziką. Valstybei būtų užtekę išviešinti draudimą lankytis forte arba aptverti teritoriją apsaugine tvora su įspėjamaisiais ženklais.

PETL išvardyti penki pagrindiniai (galima sakyti – rekomendaciniai) kriterijai, kurie taikomi daugumoje Europos deliktų teisės sistemų, nustatant reikalaujamo elgesio standartą. Be šių kriterijų skirtingos deliktų teisės sistemos išskiria tik joms būdingus kriterijus. Pavyzdžiui, Prancūzijoje papildomai atsižvelgiama į papročių, techninių ir profesinės etikos taisyklių egzistavimą²¹¹. Vokietijoje, kaip minėta anksčiau, didžiausias dėmesys skiriamas asmens socialinės grupės nustatymui²¹². Olandijoje papildomai vertinamas smerktinumo laipsnis²¹³. DCFR komentare nurodoma, kad nustatant reikalaujamo elgesio standartą papildomai turi būti vertinama, ar žalos atsiradimo tikimybė susijusi su fizinių asmenų privačiu gyvenimu ar verslo sritimi, taip pat į tai, kas tikėtina patirs žalą – nepilnamečiai ar suaugę asmenys ir į tai, ar iš anksto galima numatyti žalos atsiradimo riziką²¹⁴.

²⁰⁸ Cees van Dam, *supra* note 24, p. 213.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-539/2012, *supra* note 77.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ W. H. van Boom ir kt., *supra* note 30, p. 94.

²¹² *Ibid.*, p. 106-109.

²¹³ *Ibid.*, p. 293 – 294.

²¹⁴ Study Group on a European Civil Code ir The Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *supra* note 3, p. 3407.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad nors Lietuvos pozityvioji teisė aiškiai neįtvirtina reikalaujamo elgesio standarto vertinimo ir jo ribų nustatymo kriterijų, kaip tai padaryta Europos deliktų teisės vienodinimo iniciatyvose ar kai kuriose Europos deliktų teisės sistemose, tačiau matyti, kad LAT juos taiko analizuodamas konkrečias situacijas. Išanalizuoti reikalaujamo elgesio standarto vertinimo kriterijai yra puikus pavyzdys, kaip galima reguliuoti kaltės sąlygos taikymo apimtį, panaikinus neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamąją ribą Lietuvos deliktų teisėje.

3.3. Kaltės prezumpcija civilinėje deliktinėje atsakomybėje ir jos įtvirtinimo pagrindumas LR CK

LR CK 6.248 str. 1 d. antrajame sakinyje įstatymų leidėjas įtvirtino vadinamąją skolininko kaltės prezumpciją: skolininko kaltė yra preziumuojama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Teisinė prezumpcija teisės doktrinoje suprantama, kaip tam tikrų faktų, aplinkybių egzistavimo, jų tikrumo prielaida, esant tam tikrų kitų faktų. Preziumuojami, t. y. laikomi egzistuojančiais tokie faktai, kuriuos ilgainiui patvirtina gyvenimo praktika. Prezumpcijomis įstatymų leidėjas siekia palengvinti įrodinėjimo pareigos paskirstymą šalims, taip pat patį įrodinėjimo procesą – prezumpcijomis nustatomos bendros taisyklės, kad „šalis privalo įrodyti faktus, kuriais ji remiasi“, išimtis²¹⁵. Taigi, kaltė, skirtingai nei kitos civilinės atsakomybės sąlygos, siekiant palengvinti žalą patyrusio asmens padėtį, yra preziumuojama ir kreditorius neprivalo šios sąlygos įrodyti.

Kaltės prezumpcijos įtvirtinimas Lietuvos deliktų teisę išskiria iš kitų generalinio delikto valstybių, kuriose žalą patyręs asmuo turi įrodyti žalą sukėlusio asmens kaltę. Kaltės prezumpcija nėra įtvirtinta net aiškia kaltės ir neteisėtų veiksmų skiriamąją ribą pripažįstančiose valstybėse – Vokietijoje ir Olandijoje.

Galima sakyti, kad kaltės prezumpcija yra paveldėta iš LTSR CK 231 str., kuriame buvo teigiama, kad faktą, jog „<...>kaltės nėra, įrodinėja pažeidusis prievolę asmuo“²¹⁶. Manytina, kad didelę įtaką kaltės prezumpcijos perkėlimui į naująjį LR CK turėjo iki jo priėmimo pasirodžiusi Lietuvos teisės doktrina²¹⁷. Joje buvo teigiama, kad bendruoju atveju, siekiant nenukrypti nuo šalių interesų balanso principo, derėtų išlaikyti pusiausvyrą tarp abiejų šalių įrodinėjimo pareigos. Ieškovas visada turi įrodyti žalą, atsakovo veiksmų neteisėtumą ir

²¹⁵ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2003), 434.

²¹⁶ J. Žeruolis ir M. Čapskis, *supra* note 74, p. 154.

²¹⁷ Tiksliau, prof. habil. dr. V. Mikelėno nuomonė, išreikšta monografijoje „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“.

priežastinį ryšį, o dar jam „užkrauti“ ir atsakovo kaltės įrodinėjimą būtų neteisinga²¹⁸. Kaip minėta ankstesnėse dalyse, Lietuvos deliktų teisėje įtvirtinta generalinio delikto doktrina lemia, kad atsakovas pagal LR CK 6.248 str. 3 d. įrodinėdamas, kad jis nebuvo tiek atidus ir rūpestingas, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina, kartu įrodinėja ir tai, kad pagal LR CK 6.263 str. 1 d. nėra pažeidęs jam tenkančios pareigos laikytis tokio atidaus ir rūpestingo elgesio taisyklių, kad nebūtų kitam asmeniui padaryta žala²¹⁹. Vadinasi, generalinio delikto ir kaltės prezumpcijos sąveika, taikant civilinę deliktinę atsakomybę, kartu reiškia ir atsakovo neteisėtų veiksmų prezumpciją. Prof. habil. dr. V. Mikelėno nuomone, net ir tokiu atveju interesų pusiausvyra nėra pažeidžiama, kadangi „<...> atsakovas gali įrodinėti savo nekaltumą, o drauge ir veiksmų teisėtumą“²²⁰.

Su tokia profesoriaus nuomone nesutiktina, kadangi viena iš priežasčių, kodėl LTSR CK egzistavo kaltės prezumpcija, priešingai paskirsčiusi kaltės sąlygos įrodinėjimo tvarką, buvo subjektyvioji kaltės samprata. Prezumpcijos padeda paskirstyti įrodinėjimo našta šalims po lygiai, pavesdamos kiekvienai iš jų įrodyti tas aplinkybes, kurias būtent jos žino geriausiai. LTSR CK galiojimo laikotarpiu ieškovui būdavo sudėtinga, o kartais ir neįmanoma surinkti atsakovo kaltės įrodymus, kadangi tik pats atsakovas visada žinodavo, ar žala buvo sukelta dėl jo kaltės, ir galėjo pateikti tai patvirtinančius įrodymus²²¹. Kaip minėta anksčiau, kaltės sąlyga šiuo metu yra aiškinama objektyviai – ieškovas turi (tiksliau sakant – turėtų) įrodyti, kad atsakovo elgesys neatitiko reikalaujamo elgesio standarto. Priešingai nei galiojant LTSR CK ieškovui nebereikėtų įrodinėti atsakovo psichinio santykio su neteisėtais veiksmais ir atsiradusia žala, jam užtektų pateikti įrodymus apie tai, kaip tokioje pačioje situacijoje elgtųsi protingas, atidus, apdairus ir rūpestingas asmuo. Taigi, kyla pagrįstas probleminis klausimas, ar atsakovo kaltumo prezumpcijos įtvirtinimas naujame LR CK, kardinaliai pasikeitus kaltės sampratai bei kaltės ir neteisėtų veiksmų santykiui, neprieštarauja Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso²²² (toliau tekste – LR CPK) 178 str. įtvirtintai bendrajai įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklei, kuri skelbia, kad šalys privalo įrodyti aplinkybes, kurios grindžia savo reikalavimus ir atsikirtimus.

Priėmus Napoleono civilinį kodeksą, Prancūzijos deliktų teisėje buvo žinoma įstatyminė kaltės prezumpcija, tačiau dėl to, kad būtų išvengta kaltės prezumpcijos ir griežtos civilinės atsakomybės priešpriešos, Prancūzijos teismai įstatyminę kaltės prezumpciją pakeitė į griežtos

²¹⁸ Valentinas Mikelėnas, *supra* note 5, p. 245-246.

²¹⁹ Vytautas Mizaras, *supra* note 112, p. 303-304.

²²⁰ Valentinas Mikelėnas, *op. cit.*, p. 246.

²²¹ Pranciškus Vitkevičius ir kt., *Civilinė teisė: vadovėlis* (Kaunas: Vija, 1997), 445.

²²² “Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas,” *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).

atsakomybės atvejus²²³. Taigi, dabartinėje Prancūzijos deliktų teisėje pripažįstama, kad atsakovo kaltę turi įrodyti ieškovas, o kaltės prezumpciją atstoja griežtos atsakomybės atvejai.

Pagal bendrąją Vokietijos deliktų teisės taisyklę atsakovo kaltę privalo įrodyti ieškovas. Tačiau ši taisyklė turi išimčių, pavyzdžiui, kai dėl netinkamos kokybės produkto sukeliama žalos, gamintojo kaltė yra preziumuojama²²⁴.

Olandijos deliktų teisėje kaltė taip pat nepreziumuojama ir pripažįsta, kad žalą patyręs asmuo privalo įrodyti visas aplinkybes, kuriomis jis grindžia savo reikalavimą ir tik tuo atveju, jeigu reikalauja specialaus įstatymo norma, galima pakeisti įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę²²⁵.

PETL įtvirtinta, kad atsakovui tikslinga perkelti kaltės įrodinėjimo našta tik tuo atveju, kai, atsižvelgiant į atsakovo veiklos pobūdį, dėl bendrosios taisyklės, pagal kurią kiekviena šalis turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimą, ieškovas atsiduria protingumo principo neatitinkančioje padėtyje. Kaltės įrodinėjimo našta taip pat gali būti perkeliama atsakovui, kai atsakovo veiksmai neatitinka „įprastinės“ žalos kilimo rizikos, bet jų neapima griežtos deliktinės civilinės atsakomybės atvejai. Pažymėtina, kad tai yra išimtys iš bendros taisyklės ir jos taikomos tik tais atvejais, kai prieš atsirandant žalai, egzistavo neišvengiamas jos atsiradimo pavojus²²⁶.

Atsižvelgiant į tai, kad išdėstyta, galima daryti išvadą, kad kaltės prezumpcijos užuomazgų galima aptikti visose aptartose jurisdikcijose bei Europos deliktų vienodinimo iniciatyvose – kaltės prezumpcija pakeičiama griežtos civilinės atsakomybės atvejais arba apibūdinama kaip įrodinėjimo paskirstymo taisyklės išimtis ir taikoma tik išskirtiniais atvejais, tačiau taip plačiai, kaip Lietuvos deliktų teisėje, ji niekur nėra suprantama. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad Lietuvos deliktų teisėje nėra protinga būtent taip skirstyti įrodinėjimo našta. Darytina išvada, kad kaltės prezumpcija įtvirtinta nepagrįstai bei pažeidžia LR CPK 178 straipsnį įtvirtintą įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę. Išlaikant vientisą generalinio delikto taisyklės perėmimą iš jos kilmės valstybių, reikėtų apskritai atsakyti kaltės prezumpcijos²²⁷ arba kaltės prezumpciją taikyti tik išimtiniais ir objektyviai pateisinamais atvejais, pavyzdžiui, kai ieškovas yra akivaizdžiai silpnesnioji šalis, arba atsakovo vykdoma veikla pranoksta įprastą žalos kilimo riziką, bet jos neapima griežtos civilinės atsakomybės atvejai. Šiai nuomonei pagrįstumo suteikia LR CPK 225 str. 1 d. 1 p., kuriame nurodoma, jog teismas, priėmęs ieškinį, turi teisę prireikus patikslinti arba paskirstyti šalių įrodinėjimo pareigą, taigi net panaikinus

²²³ W. H. van Boom ir kt., *supra* note 30, p. 97.

²²⁴ *Ibid.*, p. 114-115.

²²⁵ W. H. van Boom ir kt., *op.cit.*, p. 173-174.

²²⁶ European Group on Tort Law, *supra* note 2, p. 91.

²²⁷ Vytautas Mizaras, *supra* note 112, p. 302-303.

kaltės prezumpciją, išliktų galimybė išimtinais atvejais perkelti kaltės įrodinėjimo našta atsakovui.

IŠVADOS

Darbo įvade buvo suformuluoti trys ginamieji teiginiai, kurie, atliekant dviejų pagrindinių deliktinės atsakomybės sąlygų – neteisėtumo ir kaltės analizę, visiškai pasitvirtino. Darbo įvade pateiktų ir analizės metu pasitvirtinusių ginamųjų teiginių pagrindu daromos žemiau pateiktos išvados.

1. Išskiriami keturi pagrindiniai neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų inkorporavimo į nacionalinę deliktų teisę modeliai: pirmasis, kuomet kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami ir sudaro vieną bendrą deliktinės atsakomybės sąlygą; antrasis, kai tarp kaltės ir neteisėtų veiksmų yra daroma aiški skiriamoji riba ir jos suprantamos kaip dvi atskiros deliktinės atsakomybės sąlygos; trečiasis, kai įtvirtinama atskirų deliktų sistema su kiekvienam atskiram deliktui būdingais kaltės ir neteisėtų veiksmų reikalavimo ypatumais; ketvirtasis, mišrus išvardytų neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų įtvirtinimo modelis. Lietuvos deliktų teisė turi sistemingai sekti pirmojo modelio pavyzdžiu, kadangi jis labiausiai atitinka pagrindinį – kompensacinį – civilinės atsakomybės tikslą.

2. Dabartinėje Lietuvos deliktų teisėje egzistuoja dvi neteisėtų veiksmų rūšys (teisė aktuose įtvirtintų subjektinių pareigų pažeidimai ir bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos, pažeidimai), kurių išskyrimas neleidžia daryti aiškios neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamosios ribos. Kai žala sukeliama pažeidus teisė akte nustatytą subjektinę pareigą, kaltė ir neteisėti veiksmai suprantami kaip dvi atskiros deliktinės atsakomybės sąlygos, o esant bendro pobūdžio pareigos pažeidimui, neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamoji riba išnyksta, ir jos suliejamos į vieną kaltės sąlygą.

3. Neteisėtų veiksmų sąlyga Lietuvos deliktų teisėje yra perteklinė. Sekant Prancūzijos deliktų teisės pavyzdžiu, neteisėtų veiksmų sąlyga neturėtų būti išskiriama. Viena bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, kad kitam asmeniui nebūtų sukelta žalos, gali apimti visų teisės aktų numatytus subjektinių pareigų pažeidimus.

4. Vienas pagrindinių šių dienų deliktų teisėje pasitaikančių probleminių aspektų, neleidžiančių daryti aiškios neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamosios ribos – kaltės sampratų konkurencija. Šiandieninėje visuomenėje neįmanoma taikyti absoliučiai objektyvios kaltės sampratos, kadangi vis dar pasitaiko nemažai situacijų, kuriose, taikant objektyvųjį kaltės aiškinimą, nėra atrandama teisės ir moralės pusiausvyra. Objektyvioji kaltės samprata turi būti siekiama, o išimtys iš jos turėtų būti taikomos ne šabloniškai ir tik ypač jautriems visuomenėje teisiniams klausimams spręsti.

5. Kaltės prezumpcija iš LTSR CK į LR CK perkelta nepagrįstai ir pažeidžia LR CPK 178 straipsnyje įtvirtintą įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę. Kaltės prezumpcija LTSR CK buvo įtvirtinta, siekiant palengvinti žalą patyrusio asmens padėtį, kadangi tuo metu kaltė buvo suprantama subjektyviai ir žalą patyrusiam asmeniui būdavo sudėtinga, o kartais ir neįmanoma surinkti atsakovo kaltės įrodymus. Dabar, kuomet egzistuoja objektyvi kaltės samprata, žalą patyrusiam asmeniui pakanka įrodyti, kad atsakovo elgesys neatitinka tam tikro reikalaujamo elgesio standarto, todėl žalą patyrusio asmens padėtis nėra apsunkinama.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. “Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000). TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/YhctrzJbUX>.
2. “Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/pNCIBqSHQq>.
3. “Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000). TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/MOhEpGVCS>.
4. “Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992). TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/bHVIIIKqQy>.
5. “Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 102, 2317 (1996). TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C6E4170DB704/nebExFytrA>.
6. “Lietuvos Tarybų Socialistės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įstatymas.“ *LTSR įstatymų sąvadas* 19, 138 (1964). TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2581759568BB>.

Specialioji literatūra

7. Abramavičius, Armanas ir Mikelėnas, Valentinas. *Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
8. Ambrasienė, Dangutė ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2009.
9. Bar, Christian von. *The Limits of Liability: Keeping the Floodgates Shut*. The Hague, London, Boston (Mass.): Kluwer Law International, 1996.
10. Bermann, George A. ir kt. *Introduction to French Law*. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2008.
11. Boom, W. H. van ir kt. *Unification of Tort Law: Fault*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
12. Busnelli, Francesco Donato ir kt. *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. The Hague: Kluwer Law International, 1998.
13. Dam, Cees van. *European Tort Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

14. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien, New York: Springer, 2005.
15. Gerven, Walter van Lever, Jeremy and Larouche, Pierre. *Common Law of Europe Casebooks: Tort Law. IUS Commune Casebooks for the Common Law of Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2000.
16. Jonaitis, Marius. *Romėnų privatinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, 342.
17. Kinder, Richard. *Casebook on Torts. Twelfth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
18. Koziol, Helmut ir kt. *European Tort Law 2001. Tort and Insurance Law Yearbook*. Wien: Springer, 2002.
19. Laužikas, Egidijus, Mikelėnas, Valentinas ir Nekrošius, Vytautas. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003.
20. *Lietuvos teismų praktika. Civilinė teisė ir civilinis procesas 1991 – 1998: apžvalgos, konsultacijos, nutarimai, sprendimai*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998.
21. Maksimaitis, Mindaugas. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
22. Mikelėnas, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
23. Mikelėnas, Valentinas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003.
24. Mizaras, Vytautas. *Autorių teisė. Antra tomas. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2009.
25. Mizaras, Vytautas. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2003.
26. Mizaras, Vytautas “Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos.“ Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos = Trends and Perspectives in the Development of Contemporary Civil Law: mokslinių straipsnių rinkinys*, Mizaras, Vytautas ir kt. Vilnius: Justitia, 2007.
27. Norkūnas, Algis. “Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas.“ *Jurisprudencija* 28, 20 (2002).
28. Norkūnas, Algis, Selelionytė-Drukteinienė, Simona. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

29. Nekrošius, Ipolitas, Nekrošius, Vytautas ir Vėlyvis, Stasys. *Romėnų teisė. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2007.
30. Selelionytė-Drukteinienė, Simona. “Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje.“ *Jurisprudencija* 4, 118 (2009).
31. Selelionytė-Drukteinienė, Simona. “Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008.
32. Selelionytė, Simona. “Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga.“ *Jurisprudencija* 1, 79 (2006).
33. Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full ed.* München: Sellier European Law Publishers, 2009.
34. Šenavičius, Antanas. “Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje.“ *Viešoji politika ir administravimas* 13, 3 (2014).
35. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija: vadovėlis. Ketvirtas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2014.
36. Vaughan Horton Rogers, William. *Winfield and Jolowicz on Tort*. London: Sweet & Maxwell, 2006.
37. Vitkevičius, Pranciškus ir kt. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997.
38. Zimmermann, Reinhard. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
39. Žeruolis, J. ir Čapskis, M. *Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1976.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

38. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ LRKT. http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2006-08-19_n.pdf.
39. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-289/2003.“ TEISĖS GIDAS. <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=8600>.

40. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-172/2004." INFOLEX. <http://www.infolex.lt/tp/24104?nr=1>.
41. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-49/2005." INFOLEX. <http://www.infolex.lt/tp/46494?nr=10>.
42. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2005." INFOLEX. <http://www.infolex.lt/tp/49091?nr=1>.
43. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2006." INFOLEX. <http://www.infolex.lt/tp/67084?nr=2>.
44. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2008." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=e7d3cfd2-ee33-4688-9a5a-3b031dc13c63>.
45. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2008." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=5761db10-6a90-45e9-a7b6-187cb789afa0>.
46. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2008." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=254e28f4-3395-4f6b-9db0-19c672c44830>.
47. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=444d5e9f-e84b-4f35-b843-e7116db5e859>.
48. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74/2009." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=a4a033e6-2e1b-44bf-861e-ecf3cb466bf9>.
49. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-162/2009." LITEKO.

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f290a3ce-c3b4-4f6a-b193-bf1d0b6ea699>.

50. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=75780080-d1ed-4f2d-bcb4-9dfd9d2168b6>.

51. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2010.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4ab8ad75-8495-4d0f-b256-2d93ca62c58e>.

52. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2011.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0217efa0-b91b-4b7e-8ebe-a6d9ac96d448>.

53. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2011.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3084d7b9-e7e9-4c6c-a852-07a34d2f2fb0>.

54. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-13/2012.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5b3576cc-ce25-4e62-81ed-0c110d997cd8>.

55. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2012.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5b968bd0-f954-41fc-971e-e800c59a39fc>.

56. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2013.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e8dd5b05-12ab-4749-bb9f-da1a3ef0a4a8>.

57. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-10/2014.“ LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=70be83a0-45d1-4cf9-a355-e9ffa6a2f244>.

58. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=66b3795d-9e8d-422c-881d-7262b46587b9>.

59. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8-916/2015." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=056f499e-56d4-4c47-aedf-e4d020460db3>.

60. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-582-916/2015." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=4ac63151-bf79-43ad-a373-58aa5918caae>.

61. "Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-157/2012." INFOLEX. <http://www.infolex.lt/tp/509779?nr=1>.

62. "Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-440-381/2016." LITEKO. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=d08632c0-edd7-46de-abe2-6db81aa125fa>.

Kiti šaltiniai

65. "Animal Welfare Act." Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 15 d. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents>.

66. "Demencija." SVEIKASZMOGUS.LT. Žiūrėta 2016 m. spalio 15 d. http://www.sveikaszmogus.lt/Demencija_Alzheimerio_liga-5827.

67. "Dutch Civile Code." DCL Dutch Civil Law. Žiūrėta 2016 m. spalio 5 d. <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook066.htm>.

68. "Foresee Ability Court. Free Tort Law Essay," LawTeacher. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 20 d. <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/tort-law/foresee-ability-court.php>.

69. "France Civil Code. Translated texts." Legifrance. Žiūrėta 2016 m. spalio 5 d. https://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/version/3/.../Code_22.pdf.

70. "German Civil Code. Full text in format: HTML, PDF." Juris GmbH. Žiūrėta 2016 m. spalio 5 d. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/.

71. "House of Lords Bolton and others v. Stone 1951 10th May." OpenLaw JISC BAILII. <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1951/2.html>.
72. "Madhya Pradesh High Court Shankerrao Laxman Rao vs Union Of India (Uoi) on 31 October, 1958." Žiūrėta 2016 m. spalio 22 d. <https://indiankanoon.org/doc/1894476/>.
73. Mizaras, Vytautas. "3 tema. Deliktinės civilinės atsakomybės (žalos atlyginimo) sąlygos (pagrindai)." Paskaitų ciklo metodinė medžiaga, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra, 2007. http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/dokumentai/DeliktuT_3tema.pdf.
74. Mizaras, Vytautas. "Deliktų teisė." Paskaitų ciklo metodinė medžiaga, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra, 2007. http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/dokumentai/DeliktuT_1tema.pdf.
75. "Principles of European Tort Law." European Group on Tort Law. Žiūrėta 2016 m. spalio 18 d. <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>.
76. Samland, Stefanie. "National legal systems on tort liability." Jurawelt. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 17 d. <http://www.jurawelt.com/studenten/skripten/eur/6891>.
77. Schultz, Marten. "Tort Law in Sweden. An Introduction." Faculty of Law, Stockholm University, 2005. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 20 d. <http://www.juridicum.su.se/user/masc/introduction%20to%20Swedish%20law/TortLawInSweden.ppt>.
78. Study Group on a European Civil Code ir The Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline ed.* München: Sellier European Law Publishers, 2009. http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf.
79. "Sweden Tort Liability Act." Finlex. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 25 d. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1974/en19740412.pdf>.

ANOTACIJA

Deliktinė atsakomybė – viena pagrindinių asmens pažeistų teisių gynimo priemonių, kurios taikymui reikalingas tam tikrų juridinių faktų visumos egzistavimas. Asmuo, naudodamasis deliktine atsakomybe kaip pažeistų teisių gynimo priemone, savo teises gali apginti tik esant pakankamam ir tiksliam šių juridinių faktų reglamentavimui bei vienodai plėtojamam reglamentavimo aiškinimui. Baigiamajame darbe analizuojamos dvi pagrindinės ir problemišiausios deliktinės atsakomybės sąlygos – neteisėti veiksmai ir kaltė.

Baigiamuoju darbu siekiama rasti neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygos skiriamąją ribą arba konstatuoti, kad tokio ribos nėra. Siekiant šio tikslo, remiantis Lietuvos, užsienio valstybių doktrina ir teismų praktika bei Europos deliktų teisės vienodinimo iniciatyvomis, analizuojami neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų probleminiai aspektai. Analizės pabaigoje pateikiamos išvados.

Raktiniai žodžiai: *deliktinė atsakomybė, neteisėtumas, kaltė.*

ANNOTATION

Tort liability is one of the main personal redress measures, for the application of which certain legal facts wholeness existence is necessary. The person using the tort liability as a means of redress, their rights can defend only with sufficient and accurate regulation of these legal facts and equally developed regulatory interpretation. The thesis analyses the two main and most problematic conditions of tort liability – unlawful acts and guilt.

The thesis aims to find the dividing line of wrongfulness and fault conditions, or state that there is no such a limit. To this end, basing on Lithuanian, foreign countries' doctrines and court practice and European Tort Law harmonization initiatives, unlawful acts and fault conditions problematic aspects are analysed. The conclusions are provided at the end of the analysis.

Keywords: *tort liability, illegality, fault.*

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema: „*Neteisėtų veiksmų ir kaltės kaip dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų skiriamoji riba*“.

Deliktine atsakomybe, kaip pažeistų teisių gynimo priemone, žalą patyręs asmuo gali pasinaudoti tik nustatęs ir įrodęs būtinų atsakomybės taikymo sąlygų sudėtį. Dėl šios priežasties deliktinės atsakomybės taikymo sąlygas reglamentuojančios normos turi būti tikslios, vienodai aiškinamos ir taikomos praktikoje. Lietuvos ir užsienio valstybių civilinėje teisėje neteisėti veiksmai ir kaltė laikomos problemiškausiomis deliktinės atsakomybės taikymo sąlygomis. Pagrindinė problema, įtakojusi ir baigiamojo darbo temos pasirinkimą – neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų tarpusavio koegzistavimo problema. Vienose jurisdikcijose neteisėtumas ir kaltė suprantami kaip dvi atskiros deliktinės atsakomybės sąlygos, kitose kaip viena – kaltės – sąlyga, kuri apima ir neteisėtus veiksmus.

Pakankamo ir tikslaus teisinio reglamentavimo stoka bei esamo reglamentavimo nevienodas aiškinimas ir taikymas Lietuvos deliktų teisėje lemia neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų santykio dviprasmiškumą: vienais atvejais kaltė ir neteisėtumas suprantami kaip dvi atskiros deliktinės atsakomybės sąlygos, kitais – kaip viena. Dėl šios priežasties baigiamuoju darbu siekiama išanalizuoti Lietuvos ir kai kurių kitų Europos jurisdikcijų bei Europos deliktinės teisės vienodinimo iniciatyvų deliktinės atsakomybės probleminius aspektus, neteisėtų veiksmų ir kaltės kaip dviejų deliktinės atsakomybės sąlygų atžvilgiu, bei rasti šių dviejų sąlygų skiriamąją ribą arba konstatuoti, kad tokios ribos nėra.

Siekiant užsibrėžto tikslo, pirmojoje baigiamojo darbo dalyje analizuojamos neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų sampratos, jų raida romėnų teisėje, atskirose pagrindinių Europos deliktų teisės sistemų jurisdikcijose. Atskirai analizuojama šių sąlygų sampratos istorinė raida Lietuvos deliktų teisėje. Identifikuojami pagrindiniai neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų inkorporavimo į nacionalinę deliktų teisę modeliai bei pateikiamas vertinimas, kuris modelis labiausiai atitinka kompensacinį civilinės atsakomybės tikslą. Antrojoje dalyje analizuojamos neteisėtų veiksmų problemos. Identifikuojami teisėtus ir neteisėtus veiksmus atribojantys veiksniai, daroma išvada, kad egzistuojant dabartinei neteisėtų veiksmų sampratai, negali būti daroma aiški neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų skiriamoji riba. Analizuojama veiksmų neteisėtumo ir rezultato neteisėtumo vertinimo įtaka, nustatant kaltės ir neteisėtų veiksmų skiriamąją ribą. Trečiojoje dalyje analizuojami kaltės sąlygos probleminiai aspektai. Analizuojamos pagrindinės kaltės sampratos bei jų įtaka skiriamosios ribos identifikavimui.

Daroma išvada, kad šiandieninėje visuomenėje neįmanoma visiškai atsiriboti nuo subjektyvaus kaltės vertinimo. Vertinamas kaltės prezumpcijos perkėlimo pagrįstumą ir daroma išvada, kad į 2000 metų Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ji buvo perkelta nepagrįstai.

Baigiamojo darbo tyrimas atliekamas remiantis Lietuvos, Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, Olandijos, Švedijos teisės doktrina ir teismų praktika, pagrindinėmis Europos deliktų teisės vienodinimo iniciatyvomis – Europos deliktų teisės principais (PETL), Bendros principų sistemos projektu (DCFR) bei šių negriežtosios teisės šaltinių doktrininio aiškinimu.

SUMMARY

The final thesis topic: *“The dividing line between wrongfulness and fault as the two conditions of delictual liability”*.

A person having suffered harm may use tort liability as a breach of a legal remedy only having determined and proved the necessary composition of conditions for liability. For this reason, the norms regulating tort liability application conditions must be precise, uniformly interpreted and applied in practice. In Lithuanian and foreign civil law, wrongfulness and guilt are considered most sensitive tort liability application conditions. The main problem having influenced the choice of the thesis topic is the problem of wrongfulness and fault conditions of mutual co-existence. In some jurisdictions, illegality and guilt are understood as two separate conditions of tort liability, in others as one – guilt condition which includes wrongfulness.

The lack of an appropriate and accurate legal regulation and uneven interpretation and application in an existing regulation of Lithuanian Tort Law determines the wrongfulness and fault conditions relation ambiguity: in some cases the fault and illegality are understood as two separate tort liability conditions, in the others – as one. For this reason, by this thesis it is aimed to analyse the Lithuanian and some other European jurisdictions and the European tort law harmonization initiatives tort liability’s problematic aspects, in respect of wrongfulness and guilt as two tort liability conditions, and find the dividing line between these two conditions or ascertain that there are no such limits.

In order to achieve the objective, in the first part of the thesis, wrongfulness and fault conditions concepts are analysed, its evolution in Roman law and individual major European Tort Law systems’ jurisdictions. The historical development of the concept of these conditions in Lithuanian Tort Law is analysed separately. The key unlawful acts and fault conditions incorporation into national law torts models are identified and the model best meeting the countervailing civil liability goal is assessed. The second part analyses the problems of wrongfulness. The factors shielding legitimate and illegal acts are identified and the conclusion is made that in the existence of the current wrongfulness concept, a clear unlawful acts and fault conditions of the dividing line can’t be drawn. Actions’ illegality and unlawfulness of the result assessment influence in determination of guilt and unlawful actions dividing line is analysed. The third part analyses the problematic aspects of fault condition. The main concepts of guilt are analysed as well as their influence on the dividing line identification. The conclusion is made that in today's society it is impossible to completely distance ourselves from the subjective

assessment of guilt. Assessing guilt presumption transfer validity it is concluded that it was groundlessly moved into the Republic of Lithuania Civil Code of 2000.

The final thesis research is carried out on the basis of Lithuanian, German, French, English, Dutch, Swedish legal doctrine and court practise, the main European tort law harmonization initiatives – Principles of European Tort Law (PETL), the Draft of Common Frame Reference (DCFR), as well as the soft law sources doctrinal interpretation.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas _____ (-
ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____“

_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)